

Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

KAZAN OĞUZNAMEİ'NİN ARKETİPSEL SEMBOLİZM
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Tülin GÜMÜŞ

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2016

Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

**KAZAN OĞUZNAME'Sİ'NİN ARKETİPSEL SEMBOLİZM
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tülin GÜMÜŞ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Ardahan, 2016

KABUL VE ONAY

Tülin GÜMÜŞ, tarafından hazırlanan *Kazan Oğuznamesi'nin Arketipsel Sembolizm Bağlamında Değerlendirilmesi* adlı bu çalışma 07.10.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında *yüksek lisans tezi* olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Enver TÖRE

Danışman

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Jüri Üyesi

Yrd.Doç.Dr Faruk EGE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. 18.10.2016

Yrd. Doç. Dr. Levent KÜÇÜK
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- . Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- . Tezim sadece Ardahan Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- . Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

18.10.2016

Tülin GÜMÜŞ

ÖZET

Gümüş, Tülin. Kazan Oğuznamesi'nin Arketipsel Sembolizm Bağlamında İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2016.

Türk Edebiyatı'nın türleri içerisinde kökü çok eskiye dayanan destan, toplumu derinden etkileyen tarihi ve sosyal olayları konu almaktadır. Bir destan metni ait olduğu toplumun milli kimliğinin, ihtiraslarının, felsefesinin, kültürünün sentezidir. Türk destancılık geleneği içerisinde köşe taşlarından biri olan Oğuz Kağan Destanı, ekonomik hayat tezahürlerinin değişmesiyle nâmecilik geleneğine dönüşmüştür. Bir değişim, dönüşüm söz konusu olsa bile insanlık, evrimsel kodların işlenmiş olduğu kolektif bilinçdışı yanında taşır. Bilinçdışına gömülmüş olan ve simgeler aracılığıyla ortaya çıkan, ruh kökenine ait evrensel ve müşterek hayallere “arketip” denmektedir. Kökeni bilinçdışı olan arketipler, insanlığın ruhsal manada kendini tamamlamasını sağlar.

Şecere özelliği gösteren Kazan Oğuznamesi'nin yazılış amacı şöyledir. “Allah'ın kudretini olağanüstü olaylar anlatarak kanıtlamak. Türk toplumunun geçmişini, başarılarını, yazılı hale getirmek. Yeni nesiller için devlet idaresinde, toplumsal ilişkilerde nasıl davranıldığına dair örnekler vererek yol göstermek.” Kazan Oğuznamesi'nde toplum tarafından idealize edilen kahramanın yolculuğu, doğumundan önce başlamaktadır. Anne karnına düşüş, olağanüstü doğum, kahramanın kutlu olduğunu ve yaratılış amacını yerine getirmek için yola çıkıp-erginlenip-döneceğini gösterir.

Anahtar Sözcükler

Destan, Oğuzname, Oğuz Kağan, KolektifBilinçdışı, Kahraman, Erginleşme/Olgunlaşma

ABSTRACT

Gümüş, Tülin. Evaluation of Kazan Oğuznamesi Over Archepicsal Symbolism, Master's Thesis, Ardahan, 2016.

The epic which has a very ancient origin in Turkish Literature types, contain historical and social events that affect the society deeply. An epic text is the synthesis of national identity, passion, philosophy and culture of the relating society. In Turkish epicism tradition Oğuz Khan Epic which is one of the most important epic, turned to namecilik tradition because of the cahnge of economic life. Even though there is a change and transformation, humanity carries the collective unconscious that processed evelutiorary codes. Belonging to soul origin, universal and common imaginations that was burried in unconscious and show up by symbols is named "archetype". Archetypes thar have a unconscious origin provide the humanity complete themselves in spiritual meaning.

The writing purpose of Kazan Oğuznamesi that has a stemma characteristic is like that: "To prove the power of God by telling extraordinary events, to convert Turkish society's history and successes into written form. To guide new generations by exemplifying how to treat in social relations and state management. In Kazan Oğuznamesi, the tri of hero that was idealized by the society starts before his birth. Dropping into mother's womb extraordinary birth shows that the hero is blessed and he will set off to carry out his creation purpose and turn as an adult.

Key Words

Epic, Oğuzname, Oğuz Kağan, The Collective Unconscious, Hero, Pubescence/Maturation.

ÖNSÖZ

Geçmişin birikimiyle beslenip geleceğe köprü olan destanlar, toplumların hayatında önemli bir yer tutar. Oluştığı dönemin sosyal ruhunu yansıtan destan, gerçeğe benzemekle birlikte harikalarla dolu bir olayı şiirsel bir anlatım ile ifade eder. Türk destancılık geleneği içerisinde köşe taşlarından biri olan Oğuz Kağan destanı zaman içerisinde namecilik geleneğine dönüşmüştür. Nazım ifadenin yerini nesir ifadeye bırakması toplumların hayatlarında meydana gelen gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Fikret Türkmen tarafından tanıtılan Kazan Oğuznamesi, bu namecilik geleneğinin devamıdır.

İslamiyet etkisiyle yazılan, şecere özelliği gösteren Kazan Oğuznamesi'nde birden fazla kahramanın mitik serüveni söz konusudur. Bu maceralar Campbell'in sistemleştirdiği *çağrı-yola çıkış-erginlenme-dönüş* bağlamında incelenmiştir.

Çalışmanın Giriş bölümünde *Destan Terimi Tanımı* başlığı altında destan tanımlarına yer verilmiştir. *Türk Destanlarının Teşekkülü* kısmında bir destanın oluşması için hangi aşamalardan geçmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. *Türk Destanlarında Konu, Dil, Şekil, Üslup, Tip Zaman ve Mekân*'ın nasıl olduğu ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Oğuz Kağan Destanının teşekkülünden bahsedilmiş, *Oğuznamecilik Geleneği* kısmında diğer Oğuznameler anlatılmıştır. Bu Oğuznameler içerisinde olan *Kazan Oğuznamesi* ve onun dili ve üslubundan bahsedilmiştir.

Bilinçdışına gömülmüş olan ve simgeler aracılığıyla ortaya çıkan “Arketip” kavramı hakkında bilgi verilmiştir. *Anlatım Esasına Dayalı Metinlerin Yapısı* başlığında epik karakterli eserlerin olay örgüsü ele alınmıştır.

Kazan Oğuznamesi'nde Kahraman Yaratımı kısmında, insan yaratılmadan önce var olan melekler ve cinler arasındaki mücadele, kahramanların doğumları incelenmiştir.

Yola Çıkış olarak adlandırılan bu bölümde, kahramanın dıştan gelen çağrıyla maceraya çıkması, eşiği aşmasından bahsedilmiştir.

Erginlenme bölümünde eşiği aşan, yüce bireyinden bilgiler alan kahramanın tamamlanması incelenmiştir.

Dönüş kısmında bütünlüğe ulaşan kahramanın ait oldukları yere geri dönüşü ele alınmıştır. *Ekler 1* başlığında *Kazan Oğuznamesi'nde Putperestliğin Ortaya Çıkışı, Tufan, Yada Taşı* hakkında bilgi verilmiştir. *Ekler 2* kısmında *Kazan Oğuznamesi'nde Şecereye ve Özete* yer verilmiştir.

Çalışmamın her aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen, yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK'a teşekkürü bir borç bilirim. Desteklerinden dolayı Yrd. Doç Dr. Fatih Ege ve Yrd. Doç Dr. Fatih Şayhan'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ	1
1. Destan Terimi ve Tanımı	1
1.1 Türk Destanlarının Teşekkülü.....	5
1.2 Türk Destanlarında Konu, Dil, Şekil ve Üslup	7
1.3 Türk Destanlarında Tip, Zaman ve Mekân	8
1.4 Oğuz Kağan ve Oğuz Kağan Destanının Teşekkülü.....	9
1.5 Oğuznamecilik Geleneği.....	12
1.6 Kazan Oğuznamesi	14
1.7 Kazan Oğuznamesi'nin Dili ve Üslubu	17
2. Arketip Kavramı	17
2.1 Bilinç Alanı.....	18
2.2 Kişisel Bilinçdışı.....	19
2.3 Kolektif Bilinçdışı.....	20
2.4 Kahraman Arketipi.....	21
2.5 Gölge Arketipi	22
2.6 Persona.....	23
2.7 Anima/Animus	24
2.8 Yüce Birey/Doğaüstü Yardımcı.....	25
2.9 Aşama	25
3. Anlatım Esasına Dayalı Metinlerin Yapısı	26
I. BÖLÜM: KAZAN OĞUZNAMESİ'NDE KAHRAMAN YARATIMI	28
1. Gök ve Yer Arasındaki Mücadele.....	28
2. Olağanüstü Doğum	32
2.1 Yeryüzünün Halifesi	32
2.2 Hanlar Hanı Oğuz Han.....	37
2.3 Işıktan Gelen Doğum	39
3.Ad Alma.....	40
II. BÖLÜM: YOLA ÇIKIŞ.....	44

1. Maceraya Çağrı	44
2. Dıştan Gelen Çağrı.....	45
2.1 Bilgeden Gölgeye Dönüşen İblis'in Daveti	45
2.2 Alp Tipini Tamamlayıcı Unsur Olarak Kadın	46
2.2.1 Sınavlar Yoluna Çağrı "Kara Han"	52
3. Çağrıya Verilen Yanıt	54
4. İlk Eşiğin Aşılması.....	55
4.1 Cennetten Çıkarılma	56
4.2 Eşik Bekçisi Olarak "Baba" ile Yüzleşme	59
III. BÖLÜM: ERGİNLENME	63
1. Doğaüstü Yardımcı/Yüce Birey	63
1. 1 Hz. Âdem'in Evlatları	65
1.3 Hz. Âdem'e Lütuf.....	66
2. Oğuz Han'ın Hükümdarlığı	66
2.1 Oğuz Kağan'ın Uygur Adını Vermesi	67
2.2 Oğuz Han Yönetimi	68
2.3 Oğuz Han'ın Müslümanlığa Daveti	68
2.4 Oğuz Han'ın Kanglı Adını Vermesi	68
2.5 Oğuz Han'ın Seferleri	69
2.6 Oğuz Kağan'ın Kalaç Adını Vermesi	69
2.7 Oğuz Han'ın Kıpçak'a Ad Vermesi.....	70
2. 8 Oğuz Kağan'ın Karluk'a Ad Vermesi	71
2.9 Hıtay'ın Manası	71
3. Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın	71
IV. BÖLÜM: DÖNÜŞ	74
1. Hz. Âdem'in Dönüşü	74
2. Oğuz Han'ın Toyunun Zikri	75
2.1 Oğuz Kağan'ın Torunlarının Adı ve Damgaları	77
2. 2 Oğuz Kağan'ın Evlatlarının ve Torunlarının Kuşları.....	81
X. BÖLÜM: EKLER 1	85
1. Kazan Oğuznamesi'nde Putperestliğin Ortaya Çıkışı.....	85
2. Kazan Oğuznamesi'nde Tufan.....	86
3. Kazan Oğuznamesi'nde Yada Taşı	90
SONUÇ	95

ÖZGEÇMİŞ	96
KAYNAKÇA.....	97
EKLER 2.....	103
EK-1 Kazan Oğuznamesi'nde Şecere	103
Ek-2 Kazan Oğuznamesi'nin Özeti.....	132
1. Gökle Yer Arasındaki Mücadele.....	132
2. İblis'in Gökyüzüne Çıkarılması	132
3. İblis'in Elçiliği	132
4. "Ben Yeryüzünde Halife Yaratacağım" Hitabı.....	132
5. Yeryüzünün Allah'a Sığınması.....	133
6. Hz. Âdem'in Yaratılması	133
7. Meleklerin Öğretmeni İblis'in Cennetten Çıkarılması.....	133
8. Âdem'in Havva ile Karşılaşması	134
9. Maceraya Çağrı; İblis'in İntikamı	134
10. İlk Çiftçi Hz. Âdem.....	134
11. Affedilme ve Vuslat.....	135
12. Kardeşliğin İmtihanı	135
13. Ölüm	135
14. Allah'ın Lütü Şeys.....	136
15. Hz. Âdem'in Hz. Davud'a Lütü	136
16. Hz. Âdem'in Vefatı.....	136
17. Putperestliğin Ortaya Çıkışı.....	137
18. Nuh Tufanı	137
19. Yada Taşı	137
20. Hanlar Hanı Oğuz Han'ın Dünyaya Gelmesinin Zikri	137
21. Oğuz Han'ın Evlatlarının Taht ve Pay Almasının Fası.....	138
22. Oğuz Han'ın Torunlarının Adı ve Kuşlarının Sıfatı ve Damgalarının Sureti	139
23. Tuman'ın Dünyaya Gelmesinin Beyanı.....	141
24. Tuman Oğlu Yavı'nın Kanlı Adını Alması.....	141
25. Buğra Han Oğlu Kuzı Tekin Zikri	141
26. İrek'in Dünyaya Gelmesinin Zikri	142
27. Kadınların Adası	142
28. Işıktan Gelen Doğum	142

KISALTMALAR

Akt: Aktarım

Çev : Çeviren

Haz: Hazırlayan

TDK: Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

1. Destan Terimi ve Tanımı

Türk Edebiyatı'nın türleri içerisinde kökü çok eskiye dayanan destan, toplumu derinden etkileyen tarihi ve sosyal olayları konu almaktadır.

Türkçe sözlüğe göre destan, tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, ayrıca bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri (TDK, 2005:510) olarak tanımlanmaktadır.

Dictionnaire'de destan kelimesi için “gerçek ile gerçeküstünün, efsane ile tarihin birbirine karıştığı bir kahramanı, kahramanlık olaylarını veya önemli tarihsel bir olayı övüp yücelten uzun manzume”(1994:646)tanımı yapılmıştır. Şemsettin Sami ise destan için bir vaka'yı veya hali hikâye eden amiyane manzume (Sami, 2006:598) tanımını yapmaktadır.

İlk ne zaman kullanıldığı bilinmeyen *destan* kelimesinin *Divân-ı Lügât'it-Türk'teki karşılığı “koşuk ve yır” olarak geçmektedir.* (El-Kâşgarî, 2007:97)Batıda ise “*epos*”, “*epope*”, “*legende*” tanımları kullanılmaktadır. Türk Edebiyatında “destan” kelimesi XIX. yy. sonu XX. yy. başlarında Rıza Nur, M.F. Köprülü, Z.V.Togan, tarafından “*légende*” “*épopée*” karşılığında kullanılmaya başlandı. “Destan kelimesi, dilimize Farsça'da “efsane, mesel ve hikâyet-i güzeştegan” manasında kullanılan “*dastan*” kelimesinden ses ve anlam değişikliği ile girmiştir. (Oğuz, 2004:5) Destan kelimesi, “Oğuz Kağan Destanı” gibi epik anlatıyı tanımlarken “Âşık Garip Destanı” gibi halk hikâyelerini, “Destan-ı İmam Ali” gibi biyografik dini romanlarını da kapsamaktadır.

Şükrü Elçin'e göre, “destan (epos), bir boy, ulus, kavim veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. (Elçin, 2005:73) İbrahim Erşahin Destan'ı eski çağların olağanüstü kahramanlık olaylarının dile getirildiği büyük hacimli manzume veya mensur hikâye (Erşahin, 2005:81) olarak açıklamaktadır.

Oluştuğu dönemin sosyal ruhunu yansıtan destan, gerçeğe benzemekle birlikte harikalarla dolu bir olayı, şiirsel bir anlatım ile ifade eder. Yani destan, bir millet veya toplumun hayatında derin iz bırakmış olaylardan kaynaklanıp; çoğunlukla manzum, bazen de manzum-mensur karışık; birden fazla olayın aktarımına izin veren genişlikte; usta bir anlatıcı tarafından veyahut ustalardan öğrendiğini aktaran bir çırak tarafından, bir dinleyici kitlesi önünde bir müzik aleti eşliğinde veya sadece bir ezgiyle anlatılan; sözlü olarak anlatılanlardan bazıları yazıya geçirilmiş; bir milleti veya toplumu sonuçları bakımından ilgilendiren bir kahramanlık konusuna sahip; dinlendiğinde veya okunduğunda milli değerleri, şahsî değerlerin üstünde tutmayı benimseten sözlü ve yazılı edebi yaratmadır.(Akt, Ekici;2002 Oğuz, 2013:162) Bir destan metni ait olduğu toplumun milli kimliğinin, ihtiraslarının, felsefesinin, kültürünün sentezidir.

Ö. Çobanoğlu'na göre destan, bir toplumun hayatında önemli rol oynamış kahramanların kültleştirilmeleri ve onlarla ilgili ritüelistik fonksiyonlara haiz gerçekliğe inanılarak anlatılan anlatılardır. (Çobanoğlu, 2003:17)Zengin bir kültür birimine sahip olan destan türü diğer Türk boyları arasında çeşitli terimler ile tanımlanmaktadır.

Altay Türklerinde kahramanlık destanlarına “kay-çörçök”, destan anlatıcısına da “kayçı” adı verilir. Altaylarda kahramanlık destanları iki şekilde icra edilir: Anlatım (kay) ve icra (gırtlaktan okuma). Altay kahramanlık destanlarının kay tarzında icrası son derece zordur ve kendine has özellikleri vardır. Bunun için geleneğe uygun gırtlaksı bir ses gerekir; bu sesin elde edilmesi ise uzun yıllar egzersiz yapmayı gerektirir. Altay-Türk destanlarının muhtevası umumiyetle; kahramanın yer altındaki Erlik-Bey ve avanesi veya yer üstündeki kötü niyetli kağanlarla olan mücadelesini içerir. Kahraman bu mücadelelerin hepsinden başarıyla çıkar. Altay-Türk destanlarının kahramanları çoğunlukla han veya asiller sınıfındandır.Altay-Türk destanlarında muayyen bir vezin veya hece ölçüsü yoktur. Mısralar dört ile on altı hece sayısı arasında değişir. Fakat genellikle 8’li hece kalıbıyla söylenirler. Bunun yanında 7, 9 ve 11’li hece kalıpları da kullanılır. (Şayhan, 2015:14-16) Altay destancılık geleneği için *kayçılık* terimi kullanılmaktadır.

Azerbaycan geleneğinde ise *dastan* terimi kullanılmaktadır. Konularına göre üçe ayrılır. 1. Kahramanlık konusu işleyenler. 2. Aşk konusu işleyenler. 3. Sosyal konuları işleyenler. Azerbaycan geleneğinde de Türkiye sahası halk hikâyeciliğinde olduğu gibi destanlar manzum-mensur karışık olarak icra edilmektedir. Azerbaycan Türklerinde destancı için *aşıg* kelimesi kullanılır.(Yıldız, 2015:22)

Başkurt destanları, Başkurtların sosyal yapısı ve etnik kökenlerine dair gelişim sürecini edebî imgeler kullanarak anlatır. Destanlar, Başkurt destan anlatıcıları yıravlar ve sesenlerin hayal gücüyle oluşturulmuş, olağandışı unsurlar ayrıştırıldığında, Başkurtların efsanevi-şifahi tarihi ile ilgili başvurulabilecek önemli materyallerdir. Başkurt destanları, konularının bir kısmını Başkurt Türklerinin sosyal hayatından almaktadır. Daha çok tarım, hayvancılık ve avcılıkla ilgili olan bu destanlara Başkurt Türkleri “irtek” adını vermişlerdir. Başkurt Türklerinin kahramanlık destanları, yabancı istilacılara karşı verilen mücadeleleri konu edinir. Başkurt Türklerinin kendi aralarındaki uruk mücadelelerini de bu gruba da dâhil etmek mümkündür. Başkurt destanlarındaki mitik unsurların yoğunluğu, destan coğrafyasının genişliği, alet ve eşya sayısının çokluğu ile yapılan tasvirlerin mahiyeti, Başkurt Türklerinin folklorunun yüksek seviyesini, kavmin düşünce ve duygu atmosferinin yüceliğini göstermektedir.(Düzgün, 2007:8-10) Başkurt destanları nazım ve nesir karışık bir yapıya sahiptir.

Genelde Türk destanları özelde ise Kazak boyunun destanları şekil olarak nazım, nesir, nazım-nesir karışık bir yapıdadır. Kronoloji ve tema ölçütleri birlikte kullanıldığı tasniflerde destanlar a) arkaik eposlar b)kahramanlık eposları c) tarihi destanlar d) âşıklık destanları olmak üzere dört gruba ayrılır. Arkaik eposlar mitolojik tema, üslup ve kahramanlarla yakından alakalıdır. Zaman mefhumu belirgin değildir. Kahramanlık eposları Türkiye sahasındaki destanlar gibi düşünülebilir. Kahramanın toplumsal bir meseleyi çözmek, bir müşkülü halletmek üzere yola çıkarak mücadeleye giriştiği anlatılır. Tarihi eposlar ise XV-XIX yüzyıllar arasında Kazak toplumunun Cungar/Kalmuk saldırıları karşısında verdiği mücadeleleri işler. Tarihsel bir arka planı vardır. Âşıklık destanları Türkiye sahasındaki halk hikâyelerinin karşılığıdır. Konusu aşk, evlilik ve bu yolla yapılan fedakârlık ve mücadelelerdir. Kazak destanları “ölen”

dörtlük nazım birimi ve 11 heceli kurallı kafiye yapısı, (4+3+4, 3+4+4, 4+4+3 duraklı) ve “cır” (7-8 heceli nazım birimi ve katı kurallara sahip olmayan) “tüydek” adı verilen nazım şekilleri ile söylenir.(Üçüncü, 2006:16-17)

Kırgız destanları hem sayı hem de hacim bakımından Türk dünyasının en zengin destancılık geleneğini oluşturmakta ve Kırgız dilinde destan karşılığı olarak comok, dastan, epos terimleri kullanılmaktadır. Konuları dikkate alarak Kırgız destanlarını şu başlıklar altında toplamak mümkündür: 1. Kahramanlık destanları: 1.1. Mitolojik motifler içeren kahramanlık destanları: Er Töştük, Boston vd. 1.2. Tarihi kahramanlık destanları: Manas, Semetey, Seytek vd. 2. Aşk destanları: Olcobay menen Kişimcan, Ak Möör vd. 3. Sosyal konulu destanlar: 3.1. Dini konulu destanlar: Kız Darıyka, Gülgaaki vd. 3.2. Gelenek-görenekler ve sosyal hayatla ilgili destanlar: Eşimkul menen Zuura vd.(Yıldız, 2015:40-41) Kırgız destanları manzum veya manzum-mensur icra edilir.

Diğer Türk boylarında ise epik destanlar şu şekilde adlandırmaktadırlar:Hakas Türkleri “*alıptıǵ nımah*”, Uygur Türkleri “*dastan, hikâye*”, destan icracılarına *medda, dastançı* gibi isimler verilir. Özbek Türkleri “*dastan*”, terimini kullanırken destan icracılarına *bahşı, dastançı, şair* ve *cirav* gibi adlar vermektedir. Tatar Türkleri ise “*dastan*” “*epos*”(Aça, 2011:4-5) terimlerini kullanmaktadır.

Batı dillerinde, Türkçedeki kahramanlık temalı ve olağanüstü motifli halk anlatıları olan “destan” terimine karşılık olarak, çok yaygın olan “epique”, “épopée”, “epos”, “epic”, “legende” gibi terimlerin kullanıldığını görüyoruz. Türkçenin uzun yıllar boyunca yakın temas halinde olduğu Arapça’ da “el-asra”, “el-kada” epik şiir anlamında “el-malhana” dini destan, “el-şiir al malhama” ise epik şiir tarzı anlamına gelirken, “destan” kelimesini Türkçe’ ye “epos” ve “epopee” terimleri genel anlamda epik şiir tarzı anlamlarına gelmektedir.(Oğuz, 2004:5-6)Tüm bu tanımlardan hareketle destan, ait olduğu toplumun siyasi ve sosyal olaylarını konu alan, bir ülküyü gerçekleştirmek için doğan kahraman etrafında, içinde olağanüstülükleri barındırarak gelişen bir edebi türdür. Nesilden nesile eklemeler ya da çıkarmalar yapılarak aktarılan destanlar olduğu tarihten çok sonra yazıya aktarılmıştır.

1.1 Türk Destanlarının Teşekkülü

İnsanların yaşayış ve inanış biçimlerinin kaynağı olan efsane, mit ve kozmogoni destanların doğmasına yardımcı olur. En köklü edebiyat türü olarak niteleye bileyeceğimiz destan her milletin tarihine nasip olmaz. Oluşması için çeşitli aşamalardan geçmesi gerekmektedir.

Fuat Köprülü bu aşamaları şu şekilde ifade etmektedir. Milli destanın doğması için, bir kavmin medeniyet bakımından, epey aşağı bir seviyede olması ve hayatının birtakım büyük sarsıntılara uğraması, çok büyük hadiselerle karşılaşmış olması lazımdır. O zaman o kavmin içinde yetişen halk şairleri bu vakaları ayrı ayrı “parça episodeler” halinde terennüm ederler. Göçler, sonra meydana çıkan bazı hadiseler, bütün mazisini şairlerinin şifahi rivayetlerinden öğrenen bu halk arasında yeni bir takım “parçaların” meydana gelmesi yahut bu gibi muhtelif menkıbeleri bir “kahraman” etrafında toplayan yeni “daireler” ortaya konulmasına sebep olur. Sonraları bu kavmin medeni seviyesi yükselerek, muhtelif amiller tesiriyle, siyasi ve içtimai bir birlik ihtiyacı da çıktığı zaman “destanî” ruha malik olan bir halk şairi bu dağınık parçaları “daireler halinde toplar; bu “daireleri birbirine bağlayarak umumî “Milli Destan”ı vücuda getirebilir. (Köprülü, 2007:67) Destanlar milletlerin hayatının masallaştırılmış şeklidir. Bu masal içerisinde o milletin ruhunu, fikir ve sanat hayatını, inancını, yaşadığı coğrafyanın özelliklerini görmekteyiz.

Milli destanın ilk vasfı müellifinin millet olmasıdır. Yaratıcısı müşterek olduğu gibi değerlendirilmesi de müşterek sosyal zevkin süzgecinden geçmiştir. Milli destanın ikinci vasfı muhtevası millet hayatıdır. Milli destanın üçüncü vasfı büyük bir kahramanlık menkıbesi olmasıdır. Onda kahramanlık ruhu en yüksek vasıf olarak işlenir. Milli destanın dördüncü vasfı fevkâlade coşkunluk ifadesi taşımasıdır.(Ergin, 2011:5) Milli şuurun korunmasında destanlar önemli bir rol oynamaktadır.

Destanların ilk edebi mahsul olmaktan başka vasıfları da vardır. En önemlisi ferdiyet yoktur.(Boratav, 2009:8)Kahraman kişisel zevklerinden ziyade bir ülküyü gerçekleştirmek peşindedir. Cihan hâkimiyeti kurmak, İslamiyet’i yaymak bunlardan birkaçıdır.

Fin destanının derlenip yayınlanmasıyla Fin halkına, kendilerine ait bir dilleri olduğu hatırlatılmıştır. Homeros, Helen milletini ayakta tutan en önemli unsurlardan biridir. Firdevs'i, Şehnameciliği ile İran halkını dirilttiğini söyler. Türk destanları, Yunan ve İran destanları ile karşılaştırıldığında, onlarınkinin efsanevî olmasına karşılık bizimkinin tarihi olması dikkati çeker. Belki de bu da Türklerin mübalağaya iltifat etmeyen millî karakterinin sonucudur.(Demirel, 1995:12) Türk destanlarında durmak, uzun uzun etrafı seyrettikten sonra tasvirlerle yer vermek söz konusu değildir. Hayat felsefesi haline gelmiş olan “hareket” destanlarda önemli yer tutar. Kahraman endamıyla değil savaşlar kazanması, ülkeler fethetmesi, zekâsını kullanması ile ön plandadır.

Türk destanlarını Fuat Köprülü ortaya çıktığı coğrafi sahaya ve onu meydana getiren halkın medeni seviyesine göre üç kısma ayırmaktadır. 1. “Altay Yenisey” sahası henüz iptidai Türk dinini muhafaza eden Şamanî “Altay-Abakan” kabilelerine mensuptur ki, bunlar göçebe olmakla beraber, yine “yerleşmiş” haldedirler. Vaktiyle demircilik gibi bazı sanatlarda ilerlemiş olan bu zümre bugün, Türk şubelerinin şüphesiz en geride kalanıdır. İşte bunlar bize mili destanın en eski parçalarını, yani “Esatiri” mahiyette olan parçalarını ve “Kozmogoni/Tekevvün-i âlem” (Kâinatın yaratılışı) hakkındaki “Usuture”leri vermektedir. 2. Saha “Moğolistan”, “Kazakistan” ve “Türkmenistan” bozkırlarında yaşayan “Kara Kırgız”, “Kırgız-Kazak” ve “Türkmen” kabilelerine mensuptur ki bunlar göçebe Türklerin medeni seviyesinden oldukça ilerlemiş. İslam Medeniyeti tesirine kuvvetlice girmiş bir tipini teşkil ederler; bunların sakladıkları, meselâ “Manas” ve “Koroğlu” gibi kıymetli destan parçaları eski “Usturevi” mahiyetini kaybetmiş olup sadece “Menkıbevi-Tarihi” bir mahiyet saklamaktadır. 3. “Tarım-Sır-Derya” sahası, eski Oğuzların ve “Tu-kiie” siyasi heyetinde bulunan meselâ “Karluklar” gibi zümrelerin eski sahası olup, burada vaktiyle teşekkül eden destan parçaları, medenî amiller tesiriyle kitaplara girerek yavaş yavaş hatıralardan silinmiş “Menkıbevî-Tarihî” mahiyette mahsullerdir. Maamafih Türk tarihinin gelişmesi hakkında verilen bilgi ile de anlaşılır ki göçler, karışmalar, tarihi münasebetler sebebiyle, bu sahalarda vücuda gelen destanî mahsuller arasında uzun asırlardan beri devamlı tedahüller (geçişmeler) olduğundan, bu tasnifi kesin saymak ve her sahanın belirli karakterini hususi “mevzu’a/motif”lerini diğerlerinden tamamen

ayırmak imkânsızdır. Meselâ “Altay-Yeniseyi” sahasının bazı ustûreleri vardır ki batıya doğru muhtelif Türk şubelerinde bugün “masal” şeklinde yaşamaktadır; “Oğuz” menkıbelerinden bazı izler ve “mevzu’lar” “Altay-Yeniseyi” sahasında hâlâ vardır. Bozkırlar sahasının meselâ “Köroğlu” gibi mahsulleri “Azerbaycan” ve “Anadolu” kasabalarındaki medenî Türkler arasında dahi yaşamaktadır. “Tarım-Sır-Derya” sahasının “menkıbevi” hatta bazen tarihi mahiyette kahramanları, tabii ustûrevi bir şekil alarak, “Altay-Yeniseyi” sahasına da girmiştir. Henüz içtimaî hayat şartları “Destan” devrinde yaşamalarına imkân veren birinci ve ikinci saha Türkleri, daha son zamanlara kadar, muhayyilelerinde kuvvetli izler bırakan, vak’alar ve şahıslar, mahiyetini ve karakterlerini değiştirmek üzere, eski destan çevresine sokmaktan geri durmamışlar ve böylece eski rivayetleri yeni “Parça”larla zenginleştirmeğe muvaffak olmuşlardır.(Köprülü, 2009:69) Coğrafi, iklim yapısı ve ekonomik hayat tezahürleri insanların üzerindeki etkisi inkâr edilemez. Temel geçim kaynağı hayvancılık olan toplum ile ticaret ya da tarım ile uğraşan toplumun hayata karşı duruşları aynı değildir. İklimin elverişli olduğu, ticaret yolları üzerinde devamlı diğer kültürlerle temas halinde olan toplum ile bunların olmadığı toplumun ortaya koyduğu eserler aynı değildir. İlkinde etkiler belirgin olarak hissedilirken ikincisinde Altay bölgesi gibi el değmemiş olarak kalır.

1.2 Türk Destanlarında Konu, Dil, Şekil ve Üslup

İlk oluştuıkları biçimde kalmayan, sözlü gelenekten ve yeni devirlerden aldığı anlayışla biçimlenen Türk destanlarının konularını iki ana başlık altında toplayabiliriz. İlki kozmogoni ve mitoloji konularıdır. İçerisinde, dünya ve yeryüzünün yaratılışı, tanrılar, kötü güçleri temsil eden varlıklar vd. vardır. İkincisinde ise milletlerin geçmişindeki önemli olaylar vardır. Doğal afetler, bir milletin içindeki ve dışındaki düşmanlarıyla mücadeleleri, bir liderin toplumunu daha rahat bir hayata ulaştırma çabaları, salgın hastalıklar, göç vd. bu kısma dâhildir. Türk destanları nazım, nesir, nazım-nesir karşımı bir yapıya sahiptir.

Türk destanlarının dili hakkında yorum yapmadan önce şunu söylemek isteriz. Türk destanları İslamiyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki döneme ayrılmaktadır. İlk

dönemde halkın kullandığı dilin anlaşılabilirliği ve zenginliği yansırken, ikinci dönemde İslamiyet'in de etkisiyle dilde Arapça, Farsça kelimeler hâkimdir. Yani Türk destanları kaleme alındığı dönemin özelliğini yansıtır.

1.3 Türk Destanlarında Tip, Zaman ve Mekân

Epik destanlarda karşımıza tip olarak “alp tipi” çıkar. Hayvancı toplumun ideal kahramanı olan “alp tipi” ekincilikle uğraşan toplumun yarattığı “veli tipi” arasında her bakımdan büyük fark vardır. Alp tipinin şahsiyetinde “hareket” veli tipinin şahsiyetinde “manevi güç” hâkimdir. Bunlardan birincisi dışa dönük ikincisi ise içe dönüktür.(Köprülü, 1991:5)Oğuz Kağan, Manas gibi alp tipleri başarılarını sürekli hareket halinde olmasına borçludur. Zira durup düşünmek, sonrasında gelen uyku hali onlar için bir ölüm gibidir. Nihayetinde Manas'a düşmanları uyku halinde saldırır. Dede Korkut hikâyelerinde ise Oğuz'un uykusunun ağır olduğu ve ona ölüm getirdiği anlatılmaktadır.

Toplumun ideali destan kahramanı tarafından gerçekleştirilir. Destanlarda şahıs ve kadrolarının oluşturduğu tip kadroları temelde merkezî kahraman tipi ve alt tipler olarak ikiye ayrılır. Alt tipler merkezi kahramana ideal, inanç, gelenek, ritüel ve değerler gibi olgular icracılar tarafından folklorun kendine özgü yasaları dâhilinde merkezi kahraman tipi aracılığı ile aktarılır. Merkezi kahraman tipi ve diğer tipler; destanların olay örgüsü içerisinde, toplumsal değerleri ve karşıt değerleri temsil etme gibi birçok boyutu olan işlevlerle donatılmıştır.(Epik Destanlarda Merkezi Kahraman ve Tip, Süleyman T. Kayıpov Armağanı, 2013:89) Doğduğu toplumun bilinçaltı olan kahraman yenilmez güçleri, akıl almaz fiziksel özellikleri olan ilah, yarı ilah ve insan olarak üç farklı şekilde karşımıza çıkar.

Milli destanların önemli vasıflarından biri de hikâyenin bir kahraman etrafında dönmesidir. Adeta bir kahramanlık menkıbesidir. *Onda kahramanlık ruhu en yüksek insani vasıf olarak işlenir. (Ergin, 2011:6)*Destanlarda ilahî gücü elinde bulduğunu gösteren ama hareketleri duygularıyla insan olarak kalan insan kaderi yaşayan bir

kahraman vardır. Bu da onun her dönem ilgiyle karşılanmasını sağlamıştır. Destanlarda kahramana eşlik eden tabiatın yanında hayvanları da görmekteyiz. At, kurt ve kuş bu hayvanların başında gelmektedir.

Milli destanlarda zaman, hem masallarda olduğu gibi belli değildir hem de tarih kitaplarındaki gibi kesindir. Hızlı bir hayat tarzını yansıtır. Bir cümle ile on yıl yirmi yıl ileriye gidilebilir. Bazen de zaman iç içe geçmiştir. Oğuz Kağan Destanı'nda Zaman bir at veya bir ok süratiyle geçer. Hiçbir an ebedi değildir. Burada “sürat” ve “hareket” hayatın esasıdır.(Kaplan, 1979:31) Oğuz Kağan destanında önce demirin işlenmesi sonra tekerleğin icadı anlatılır. Kronolojik tarih ise bize bunun tam tersi olduğunu söylemektedir. Destanlardaki zaman konusunda kesin olarak söyleyebileceğimiz tek şey şu ki bir destan kendisini meydana getiren olaydan çok sonra teşekkül eder.

Milli destanların önemli vasıflarından biri de bir coğrafyaya sahip olmasıdır. Tabiat kahraman gibi canlı, yaşayan, iştirak eden bir tabiattır.(Ergin, 2011:6) Türk destanlarında ülkeler, dağlar, nehirler vd. geçilmek için vardır. Uzun uzun tasvirlerle anlatılmaz. Mekân, kahramana, olaylara etki etmeyen bir fon olarak karşımıza çıkar.

Oğuz Kağan Destanı'nda, sürekli hareketin yarattığı ve kuvvetin hâkim olduğu geniş bir mekân tasavvuru vardır. Oğuz'un ideali, bütün dünyayı, hatta kâinatı ele geçirmektir. Savaşların gayesi budur. Oğuz'un Kağan olduktan sonra söylediği türkü bunu çok güzel aksettirir. “Daha deniz daha müren, güneş bayrak gök kurikan”(Kaplan, 1979:32) Fetihçi, savaşçı ruha sahip olan Oğuz Kağan için mekân sadece aşılacak için vardır. Destan metninde bahsedilen yerlerin hiçbirinde Oğuz Kağan oturmaz, durmaz. İdarecilerini bırakır ve yeni yerler almak için yola çıkar. Önemli olan yenmek, zafer kazanmaktır.

1.4 Oğuz Kağan ve Oğuz Kağan Destanının Teşekkülü

Oğuz kelimesi bir kahramanın ismi olup destanlaşmasından başka, birçok kaynakta yer almaktadır. Bunlardan biri Yenisey Nehri havzasında bulunan Barlık I yazıtıdır. Bu yazıtın Orhun'daki yazıtlardan daha eski olduğu düşünülmektedir. Barlık ırmağı civarında birçok yazıtta rastlanmaktadır. Bu yazıtların Oğuzlara ait olduğu

sanılmaktadır. Ancak bu eserlerden Oğuz kelimesinin anlamı çıkarılamamaktadır. Yazıtın okunan kısımlarının çevirisi şöyledir. *Barlık Yazıtı I: "1. Er erdemi adımı taptım. Erdemi (için?)2. Öz yiğen Alp Turan atlı Oğuz kavminden on üç (yaşımda) ayrıldım. 3. Beğlik nüfuzumdan, sizlerden ayrıldım.* (Alıntı, Orkun, Kaya, 2014:11)İslami kaynaklarda ise Oğuz ismi ilk olarak *Belazuri'nin eseri Fütuhu'l Buldan'da "Guzziye"* olarak Horasan hâkimi Abdullah b. Tahir'in (828-844) oğlu Tahir'i buraya sefer için göndermesi nedeniyle geçmektedir. (Akt, M. Fayda, Belazuri, Kaya, 2014:494)Orhun anıtlarında "*Tokuz Oğuz Begleri" Tokuz Oğuz Kavmi*", Dede Korkut hikâyelerinde ise "*Taş Oğuz Begleri, Oğuz, Kalın Oğuz Begleri*" olarak *Oğuz* kelimesi geçmektedir.

Oğuz kelimesinden sonra kullanılan "budun" ifadesi millet, kavim anlamına gelmektedir. Yazıtlarda diğer uluslar için de "budun" denmektedir. Bu verilere dayanarak Oğuz adının bir boyu kapsamadığı, en azından daha geniş manada olup boyların bir araya gelmesinden oluşan millet manasında olduğu anlaşılmaktadır.(Korkmaz, 2010:4)

Oğuz Kağan, ilkel bir devirde Türk birliğini sağlaması, halkına devlet, zenginlik kavramlarını tattırması ile hem baba hem de devlet adamı olarak destanlaşmıştır.

Alp Ertunga menkıbesinden sonra, eski Türk dairesine mensup en eski parça "Oğuz Menkıbesi"dir. Bu menkıbenin esası, Türklerin hâkimiyet ve saltanatını etrafında muhtelif kavimler üzerine yayarak pek muazzam fütihat yapan "Çin", "İran" ve "Kafkasya"yı alan, "Hazer" denizini dolaşan kuzey sahasında "Yeniseyi" havalisine kadar uzanan menkıbevi bir hükümdarın fütuhatıdır. (Köprülü, 2009:73) Hükümdar olarak Oğuz Kağan bir kültür birikiminin vücut bulmuş halidir.

Oğuz Kağan Destanı tarihi bir hadiseden çok, Atlı-Göçebe Medeniyetinin hayat karşısında aldığı tavrı, hayat felsefesini ve ideal insan tipini temsil eden bir eserdir. (Kaplan, 1979:27) Zira Oğuz Kağan, ava giden, at üstünde seferden sefere koşan yerleşik hayata geçmeyen, askerleri ile akına giden bir hükümdardır.

Oğuz Kağan destanı Türklerin milli oluşum süreçleri içerisinde sözlü kültür geleneği üzerinde şekillenen ozanların hafızasında uzun bir süreçte nesilden nesile aktarılacak ve ancak Ortaçağda yazıya aktarılacak suretiyle yazılı abidelere dönüşen,

hükümdarların şecerelerini cihan ülküsü kurma ideallerini yansıtan eserler bütünüdür.(Bayat, 2006:13) Oğuz Kağan'ın kimliği üzerine farklı görüşler ortaya atılmıştır.

B. Ögel ve bazı araştırmacılar Oğuz ile Mete arasındaki benzerliklerden bahsetmişlerdir. Destan metni içerisinde Oğuz Kağan'ın babasıyla olan mücadelesi, orduyu onluk sisteme göre ayırması tarihi bir şahsiyet olan Mete'nin yaptıkları ile aynıdır. Ögel, mezkûr benzerlikten bahsetmenin yanı sıra Oğuz ile ilgili efsanenin Orta Asya'da Mete'den önce yaşadığını belirterek, Oğuz ile ilgili efsanenin Mete'ye yakıştırılmış olabilmesi ihtimalinden bahsetmiştir. (Aça, 2011:18). Diğer araştırmacılar ise Mete-Oğuz paralelliğine ek olarak Oğuz Han-Cengiz, Oğuz Han-İskender paralelliğini gündeme getirmişlerdir.

Oğuz'un tarihi bir şahsiyet şeklini kazanması Oğuz-namelerin Türk medeniyet sistemi içindeki fonksiyonları ile ilgilidir. Oğuz, yalnızca bir epik kahraman olarak kalmamış, diğer taraftan mitolojik bir tip, Tanrı'nın temsilcisi ve hatta ilk insan gibi bazı sıfatlarla tebarüz etmiştir. Oğuz aynı zamanda Türklerin dini ve dünyevi hâkimi, bir kültür-medeniyet kahramanı olmuştur. Bu itibarla Oğuz Kağan'a sadece tarihçi perspektifiyle yaklaşmak yanlış olacaktır. Oğuz Kağan tarihi bir şahsiyet olmaktan çok, destanî alp tipinin ilk örneği, prototipi olarak kabul edilmiştir. (Aça, 2011:22)

Oğuz'un seferleri arasında en dikkati çeken ve tafsilatlı olarak zikredileni onun Ön Asya'daki fütuhatıdır. Bu fütuhat, Saka İskit'lerin batıda Askelan'dan, doğuda Çin hududuna kadar uzanan, kuzeyde bu Sakaların enkazı demek olan Abi Yakut (Saka-Sakait)lardan, güneyde Kuzey Hindistan'daki İndo-İskitlerin Taksila'ya kadar uzanan büyük memlekete sahip oldukları, yani İran'da Ahamenid ve Yunanistan'da Helen devletlerinin yaşadıkları zamanlarda yaptıkları geniş fütuhatı aksettirmiş olacaktır. (Kaplan, 1979:25)

Masalların büyük bir kısmı destan ve hikâye örneklerinde olduğu gibi tarihi bir gerçeğe, bir olaya veya şahsa dayanır. Bu dayanak zamanla yeni yeni unsurlarla zenginleşir ve tarihi olay, şahıs veya gerçek kaybolur. Bu kayboluşun neticesinde kültürel kimliği meydana getiren unsurlar oluşur.(Altınkaynak, 2015:5) Neticede sadece

bir destan kahramanı olarak kalmayan Oğuz Kağan'a *peygamber, ilk insan* gibi benzetmeler kullanılmıştır.

1.5 Oğuznamecilik Geleneği

Türk destancılık geleneği içerisinde köşe taşlarından biri olan Oğuz Kağan Destanı ekonomik hayat tezahürlerinin değişmesiyle nâmecilik geleneğine dönüşmüştür. Türk mitolojik birikimini içinde barındıran Oğuznameler, Türk epik geleneğinin etno kültürel sistemin taşıyıcısıdır. (Alıç, 2013:29) Nazım ifadenin yerini nesir ifadeye bırakması, toplumsal ve kültürel hayattaki önemli gelişmelerin etkisiyle gerçekleşmiştir. Nesir ifade bilhassa yerleşik toplum hayatını yani şehir kültürüne dâhil topluluklar tarafından öncelikli hale getirilmiştir.(Aça, 2011:30) Başta Oğuznameler olmak üzere Battalnâme, Cengiznâme vd. bu geleneğin ürünlerinden biridir.

Oğuz menkıbesi de tıpkı “Ertunga” menkıbesi gibi medeni Türklerin verimi olduğundan, sonradan bu Türkler arasında yazıya geçirilmiş ve işte bu suretle bize – birbirinden farklı- çeşitli rivayetler intikal etmiştir. Türk tarihinin “Hiyung-Nu”ları takip eden muhtelif devirlerinde “Gök-Türk”lerden başlayarak Karahanlılara, Selçuklulara, Harezimşahlara, yani Cengiz İstilasına kadar, birtakım muhtelif parçalar daha bu destanî an’aneeye karıştığı cihetle, “Reşidüddîn Tabib” ile “Ebü'l-Gaazî”nin tespit ettikleri şekilde “Oğuz menkıbesi”ni adeta Türklerin Moğol İstilasından evvelki “DestanîTarih”leri saymak da kabildir. Yani Türk tarihinin gelişmesi ile tamamen muvazi olarak “Oğuz Menkıbesi” de bir gelişmeye uğramış ve muhtelif devirlerin ve sülâlelerin hatırasını saklamıştır.(Köprülü, 2009:78)

Koroğlu, Manas ve Oğuz Kağan Destan’ı konu, şekil, motif bakımından yüzyıllar ötesinden kollar ve daireler halinde günümüze ulaşmıştır. Bu süreçte muhtelif kahramanları ve olayları içine almıştır. Türk boylarının sözlü edebiyatında esaslı rol oynamıştır. Bu gelenek içerisinde şimdiye kadar tespit edilen Oğuznameler aşağıda hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bilgilerini verdiğimiz eserler bugün tespit edilmiş eserlerdir. Kazan Oğuznamesi'nde de Zafername, Oğuzname adıyla adlandırılan, tespit edilmemiş eserler de bulunmaktadır.

a. Uygur Harfli Oğuzname: Uygur harfleri ile yazılan 21 yapraktan oluşan bu metin Paris'te Bibliotheque Nationale'in Türkçe eserler kısmında kayıtlıdır. Kim tarafından, nerede yazıldığı bilinmemektedir. Asıl metin mi yoksa başka bir metinden kopya mı bu sorularda cevapsız kalmaktadır. Ama metin atlı göçebe topluluğun mitolojisini, kahramanlarla, olaylarla ortaya çıkarması açısından önemlidir. Eserin dil özelliklerine bakılarak XIII. yy yazıldığı düşünülmektedir. Uygur Harfli Oğuz Kağan destanının kaynağı iki farklı görüşle açıklanır. Bunlardan birine göre destan, M.Ö. 201-126 yılları arasında büyük bir göçebe devleti kuran Hiung-Nu'larla ilgilidir ve Oğuz Kağan'ın bu devleti kuran Mete olduğu ilk olarak Biçurin tarafından ileri sürülmüştür. Zeki Velidi Togan'a göre ise, Oğuz Kağan destanının kökeni daha eski çağlara dayanır; destan M.Ö VII. yüzyılda merkezi Orta-Asya'da bulunan Sakalara ait olmalıdır. Bu özelliğiyle, Togan'a göre Oğuz Destanı, Alp Er Tunga destanının devamı niteliğindedir. (Yıldız, 2015;368)

Kazan Oğuznamesi'ndeki Oğuz Kağan ile Uygur Harfli Oğuzname' deki Oğuz Kağan aynı kutlu özelliğe sahip olsa da motif farklılıkları bulunmaktadır. Kazan Oğuznamesi'nde Oğuz Kağan'ın doğumu, fiziksel yapısı ayrıntılı verilmez. İlk kahramanlıklarını sergiledikleri olaylar, eşleri, yol gösterici yüce bireyinde farklılıklar vardır. Bunun temel nedeni yaşanan kültür değişimidir.

b. Camiü't-Tevarih: Reşideddin'in Camiü't-Tevarih adlı eserinin kinci kısmında bulunan Târîh-i Oğuz û Türkân ve Hikâyet-i Cihangîrî bölümü Oğuznamedir. 1300'lerin başında kaleme alındığı düşünülen eserin yazılı kaynaklar ve sözlü rivayetler dikkate alınarak yazıldığı düşünülmektedir. İslamiyetin etkisiyle yazılan Oğuzname olarak değerlendirebileceğimiz eser Nuh peygambere uzanan geçmişi ve Tuğrul Bey zamanına kadar gelen süreyi içine alır. Zeki Velidi Togan tarafından 1972 yılında Türkçeye çevrilmiş "Oğuz Kağan Destanı" adıyla yayımlanmıştır.

c. Şecere-i Terakime: Diğer bir İslami Oğuzname olan eser Hive Han'ı Ebulgazi Bahadır Han tarafından kaleme alınmıştır. 17.yy kaleme alınan eserin Camiü't-Tevarih'den etkilenilerek yazıldığı görülmektedir.

d. Tarih-i Cihanguşa Oğuznamesi: Cengiz Han Tarihi olarak bilinen eser İslami dönem Oğuznamelerindedir. İranlı tarihçi Alaaddin Ata Melik Cüveynî tarafından kaleme alınmıştır. 12. ve 13.yy Türk-Moğol tarihinin önemli kaynaklarından olan eser; Cüveynî tarafından Farsça yazılmıştır. Sonrasında Çağatay Türkçesine çevrilmiştir.

e. Tevârih-i Âl-i Selçuk: Hakkında pek fazla bilgi olamayan Yazıcıoğlu tarafından 14.yy kaleme alınmıştır. Selçuknâme olarak da bilinen eser Reşidüddin'in eserinden yararlanmıştır.

f.Manzum Oğuzname: Uzunköprü Nüshası olarak da bilinen eser Seyyid Ali adlı şahsın kitapları arsında bölüm olarak yer almıştır. Eser 15 varaktan ibarettir. Günümüzde nerede olduğu belli değildir.Reşideddin'in eserine aldığı mensur rivayetle aynı kaynaktan faydalandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla büyük ölçüde benzerlikler söz konusudur; ancak, Oğuz'un Müslüman olması nedeniyle baba-oğul arasında yapılan savaşta, diğer varyantlarda bulunmayan Oğuz Kağan'ın babasının gözünden vurularak ölmesi detayı bu varyantta yer almaktadır.(Yıldız, 2015;397)

g. Andalip Oğuznamesi:17.-18. yüzyılda Muhammed Andalip tarafından manzum olarak kaleme alınan eser on iki bölümden oluşmaktadır. İslami dönem Oğuznamelerinden biridir.

1.6 Kazan Oğuznamesi

Oğuz Kağan Destanı'nın diğer İslamîversiyonu da Kazan Oğuznamesidir.Fikret Türkmen tarafından tanıtılan eser Kazan Fenler Akademisine bağlı G. İbrahimov adına Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsünün El Yazmalar ve Tekstoloji Mirashanesinde 39 koleksiyonda 152 nolu kitap olarak bulunmaktadır.

Kazan Oğuznamesi'nin giriş sayfası ya da sayfaları eksiktir. Toplamda 109 varak, yani 218 sayfadan oluşmaktadır. Metnin umumiyetle her sayfası 12 satırdan oluşmaktadır. Fakat 54. sayfa 13; 218. Sayfada 3 satır bulunmaktadır.

Kazan Oğuznamesi'nin kim tarafından hangi amaçla yazıldığı bilinmemektedir. Metin içerisinden yazılma amacının herkesin kendi soyunu bilmesi için kaleme alındığı söylenmektedir. Oğuzname kaleme alınırken “*Oğuzname ve Zafername*” adlı kitaplardan yararlanıldığından da bahsedilmektedir.

Eserin yazılış tarihi de belirsizdir. Yazar bir yerde Rum’a padişah olan Sultan Selim Han’dan bahsetmektedir. Rum diyarına padişah olan iki Selim bulunmaktadır. Birincisi Yavuz Sultan Selim (1512-1520), ikincisi II. Selim’dir. (1566-1574) Bu tarihlere bakıldığında eser 16. yüzyılın sonunda kaleme alınmıştır diyebiliriz.

Eser dört bölümden oluşmaktadır. Bölümler ve onların içerisinde bulunan alt başlıkları isim olarak aşağıya aldık.

Birinci bölümün Başlığı: *Bāb-ı evvel beyān-ı evvel maḥlūqat bol turur kim*

İkinci bölümün Başlığı: *Ādem ‘alehyi’s-selām beyānı bu turur*

İkinci Bölümün Alt Başlıkları: *Faşl-ı Şeyş ‘alehyi’s-selām beyānı bu turur,*

Zıkr-ı Mihlābīl, Faşl-ı Aḥnu‘ Es-selāmın Beyānı bu turur, Faşl-ı Aḥnu‘ Oğlı ‘alehyi’s-selām

Üçüncü Bölümün Başlığı: *Nūh ‘aleyi’s-selām*

Dördüncü Bölüm: *Yāfeş ‘Aleyhi’s-selām*

Dördüncü Bölümün Alt Başlıkları: *Hām’ın Faşlı bu turur, Sām Faşlı Bu Turur,*

Türk Han Faşlı Bu turur, Faşl-ı Oğuz Ḥannıḡ Dünyāğa Kelgeniniḡ Zıkrı, Oğuz Han Leşker Yığıp Buḥārā ve Semerkand Kitgeni Beyānı Bu Turur, Faşl-ı Oğuz Han İrān Üstine Yörigeni Beyānı Bu Turur, Oğuz Ḥannıḡ Yurtına Kelip Toy Kılğanınıḡ Zıkrı, Faşl-ı Zıkrı Oğuz Han Oğlı Kün Han Ay Han Yılduz Han Zıkrı, Faşlı Oğuz Han Evlādnı Orun ve Ülüş Alğanı Tafşīl Oldı, Faşlı Oğuz Han’ıḡ Yigirmi Tört Aşlı Aḥtıḡunḡ Adı ve Kuşlarını Tafşīl ve Dāğlarınıḡ Sūreti Bu turur. Oğuz Han İliniḡ ‘Ahd Kılğanlarınıḡ Zıkrı, Faşlı Beyān-ı Yılduz Ğitī-sitān, Kün Han’ıḡ Uluḡ Oğlı Kayı Han’ıḡ Han Bolsanıḡ Zıkrı, Dip Baḡuy Han

Bolğanınıñ Zikri, Faşlı Beyān-ı Afşar Han-ı Sāhib-Ḳırān, Faşlı Beyān-ı Evlād-ı Ḳayı Han ki Kün Han Oğlu Turur, Beyān-ı Hükümet-i Ḳuzı Yavı Han, Oğuz Han İlinin Yurtları ve Anda Niçe Yıl Ni Reviş Birlen Olturğanları ve Türkmen Tip Neçük At Ḳoyulğanıñ Zikri, İnal Yavınıñ Han Bolğanınıñ Zikri, Duylı Ḳayı'ınıñ Bir İlisi İrki Big Şāh Bolğannıve Oğlı Tuman'ınıñ Dünyāğa Kelgeniniñ Zikri, Tuman'ınıñ Oğlı Bolğanı ve Anğa At Ḳoyğanları ve Yigit Yetişken Sonğ Ḳanğı Yavlı At Ḳoyğanlarınıñ Zikri, Tuman'ınıñ Han Bolğanınıñ Zikri, Ḳanlı Yavlı'ınıñ Han Bolğayınıñ Zikri, Mur Yavınıñ Han Bolğanınıñ Zikri, Buğra Han Oğlı Ḳuzı Tekin'iniñ Han Bolğanınıñ Zikri, Ḳuzı Tekin Oğlı Arslan Han Bolğanınıñ Zikri, Buğra Han'ınıñ Uluğ Oğlı İl Tekin ve Anıñ Oğlı 'Oşmān Han'ınıñ Han Bolğanınıñ Zikri, İl Tekin Oğlı İslı'ınıñ Han Bolğanınıñ Zikri, İslı Atlı Oğlı Şiban'ınıñ Han Bolğanınıñ Zikri, Şiban Oğlı Buran Atlınıñ Han Bolğannıñ Zikri, 'Ali'iniñ Han Bolğanınıñ Zikri, Ḳara Han Bolğanı Tört Taraf Kitkeniniñ Zikri, Toğurmuş Oğlı Tuğrul'ınıñ Han Bolğanınıñ Zikri, Arslan Oğlı Serenk Han Bolğanınıñ Zikri, Salur Ögürçik Alp'ınıñ Atalarınıñ ve İnileriniñ ve Ođlanlarınıñ Zikri, Canı Big Han Zikri ve İski Halkınıñ Çi-Güneliğı, Bir Ser-Levḫ-i Kitāb-ı 'İlmde Bolandı Kim Rum'a Pādīşāh Bolan Sultānlarınıñ Şüretleri Beyān Olsun.

1.7 Kazan Oğuznamesi'nin Dili ve Üslubu

Oğuzname'nin ilk sayfalarında Arapça ve Farsça kelimeler dikkati çekmektedir. Metin içerisinde bulunan Kur'an ayetleri ile inandırıcılığı artmıştır. Bilindiği gibi destanlarda zaman geçişleri çok hızlı olabilmektedir. Ayetler kullanılarak bir peygamberden diğerinin hikâyesine geçişler kolaylaşmıştır. İlk sayfalarda görülen Arapça ve Farsça etkisi yerini duru bir Türkçeye bırakmaktadır. Eser Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmıştır.

2. Arketip Kavramı

İnsan semboller oluşturma yetisine sahip olan tek canlıdır. Simge ya da sembol dediğimiz, gündelik yaşamda bilip tanıdığımız ama alışlagelen, açık anlamına ek olarak özgün bağlantılar da sunan bir terim bir ad hatta bir resimdir. Bir sözcük ya da resim, açık olan ilk bakışta anlaşılabilenden daha fazla anlam içerdiği zaman simgesel hale gelir. O zaman tam olarak tanımlanamayan bilinmeyen daha geniş bilinçdışı bir yön kazanmış olur.(Jung, 2009:20-21)Bilinçdışına gömülmüş olan ve simgeler aracılığıyla ortaya çıkan, ruh kökenine ait evrensel ve müşterek hayallere “arketip” denmektedir. Ayrıca belli sosyal ve psikolojik durumlar karşısında ortaya çıkmış “ilk örnek” tanımlaması da yapılmaktadır.

Kökeni bilinçdışı olan arketipler, bir insanın geçmiş yaşantılarının ürünü olan bellek imgeleri gibi canlı görüntüler değildir. Gerçek dünyada karşılığı bulunduğu bu belirsiz imgeler canlı ya da cansız varlıklara dönüşür. (Gençtan, 2002:166). İnsanoğlu günümüzde ne kadar farklı gözüksün de geçirmiş olduğu evrimleşme, değişme ve dönüşme süreçleri temelde aynıdır. Irkı, dili ve rengi ne olursa olsun insan, gök gürültüsünden korkmuş, hayvanları ve tabiatı tanımış, dağların heybetinden irkilmış, tanrı ya da tanrılarına kurban sunmuştur. Bu süreçlerin ortaklığından dolayı arketiplerin evrensel olduğunu söyleyebiliriz. Zira birbirini etkilemeleri mümkün olmayan kültürlerin bile ortak sembollere sahip olmasını başka türlü nasıl açıklayabiliriz?

Öğrenilmemiş güdüler olan içgüdülerin, eylemlerimizin kalıtsal ilk adımlarını simgelemesi gibi, arketipler algılamamızın kalıtsal üsluplarına karşılık gelir.(Bennet, 2006:73) Yani arketipler sadece kültür ve gelenekler aracılığı ile ortaya çıkmamıştır, bireyde bilincin gelişmesinden çok önce işlenmiş kodlardır.

Derin bilinçdışı değerlerini bilince taşıyan arketip simgeleri, en yalın ve en saf haliyle yaratılış mitleri ve epik anlatılarda görülsede, bu kökenörnek/ilkörnekle yoğunlaşmanın bitimsiz bir hazine gibi modern edebiyata kadar bütün insanlığın yaratıcı düş gücünü beslediğini ve yönlendirdiğini söyleyebiliriz.(Korkmaz, 2015:24) Evrimsel kodların işlenmiş olduğu kolektif bilinçdışı, bilinci arketip verilere bağlar.

Arketipler ruhsal manada bireyin kendini tamamlamasına olanak sağlar. Bu bakımdan insanların tinsel doğumları için birer hareket kodu olan arketipler, ortak bilinçdışında biriken mitik enerji birikimini şimdileştirme/güncelleme ve derin bilinçdışı akıntılarını arketipsel semboller aracılığıyla bilince taşıma işlevi görürler.(Korkmaz, 2015:23) Yani Anka kuşu gibi ne kadar yanıp tutuşsalar da küllerinden yeniden canlanırlar.

Jung'un arketipleri iki kutupludur; hem aydınlık hem de karanlık yönü vardır. (Jung, 2006:48) Bu iki farklı kutupların amacı birbirine üstün gelmek değildir. Bir araya gelip bütünleşerek kişiyi bölünmez hale getirmektir.

Soyaçekim ile atalardan gelen arketipler masal, efsane, mitos gibi edebi eserlerin temel ögesidir. Kahraman çıktığı maceradan dönüş anına kadar kolektif bilinçdışının arketipleriyle mücadele eder. Savaştığı her düşman aslında kendine ait olan zayıf ve kötü yönleridir. Kahramanın bilinçdışının karanlığından bilincin aydınlığına ulaşmada izleyeceği tek yol atalarından kalan davranış kodlarıdır.

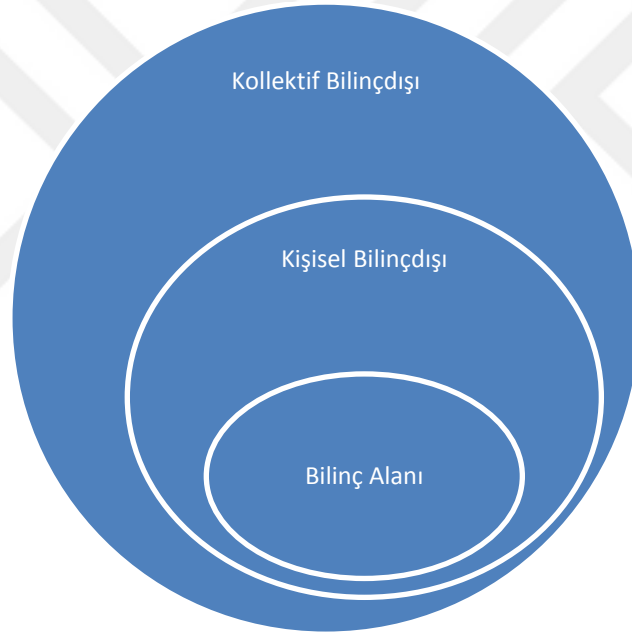
2.1 Bilinç Alanı

Bilinç kişinin doğrudan farkında olduğu ve tanıdığı bir zihnin parçasıdır. Bilinç alanının geliştirilmesi Jung'un düşünme, hissetme, duygu ve sezgi diye adlandırdığı zihin işlevlerinin sürekli uygulanmasıyla sağlanır. Bir çocuk bu zihin işlevlerini eşit oranda kullanamaz. Biri diğerine göre her zaman fazla kullanılır. Böylece bireysel

farklılık dediğimiz süreçler ortaya çıkmış olur. Bilince ulaşan duygu, düşünce ve algıların sayısı, bir insanın bireyleşme oranına ve yaşantılarının yoğunluğuna bağlıdır.(Gençtan, 2002:161) Bilinçlenme ne kadar artarsa *bireyselleşme* de paralel olarak artar.

Bilincin öznesi ben'dir. Bilinç ruh içeriğinin Ben ile ilişkisini sürdüren işlev ya da eylemdir. Dış ve iç dünyamızdaki bütün yaşantılarımız, algılanabilmeleri için Ben'den geçmek zorundadırlar. (Jung, 2006:33)

Jung'a göre insan ruhunun kendi tarihi vardır ve psike kendi önceki gelişiminden birçok izleri taşımaktadır.(Jung, 2009:107) Bu doğrultuda geliştirdiği arketipsel sembolizme göre insan ruhu üçe ayrılır: *bilinç, kişisel ve kolektifbilinçdışı*.

2.2 Kişisel Bilinçdışı

Bilinçdışı denilen saha ise kendi içerisinde ikiye ayrılır: bireysel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı. Bireysel bilinçdışı bireyin kendisine özgüdür. Bireyin bastırılmış çocuksu dürtü ve arzularından, yüksek algılardan, sayısız unutulmuş deneylerden oluşur

ve yalnızca ona aittir. (Fordham, 2011:25) Daha önce bilinçte var olmuş yaşantılardan oluşur. Baskının zayıfladığı anlarda yani rüyalar ve şok anlarında ortaya çıkar.

2.3 Kolektif Bilinçdışı

Kolektif bilinçdışı ise bireysel bilinçdışında olduğu gibi kişisel bir olayın bastırılması sonucu oluşmazlar. Jung'un birincil imgeler diye adlandırdığı gizil imgeler topluluğundan oluşur. Bu kısım psişenin ilk gelişim aşamasını oluşturur ve insana atalarından aktarılır. Yalnız insanlık tarihinin değil insan öncesi evriminin de ürünüdürler.(Gençtan, 2002:165) İnsan içinde barındırdığı bu imgelerle dünyaya gelir. Bu imgeler nesnelere dünyasında karşılığını buldukça anlamlı hale gelmeye başlayacaktır.Bilinçdışı, insanın yalnızca eskilerini attığı bir bodrum odası değil, bilincin ve insanlığın yaratıcı ve yıkıcı ruhunun kaynağıdır.Gerçekte bizim düşüncemiz bile onları açıkça kavrayamaz; çünkü onları hiçbir zaman düşüncemiz icat etmedi. (Fordham, 2011:31)Bilinçdışı bilinçten çok daha önce oluşmuştur. İnsanın temel davranışının bilince dayandığı düşüncesi yanlıştır. Yaşamımızın büyük kısmını bilinçdışında geçiririz. Ya uyuruz ya da düş kurarız...(Jung, 2006:33) Bu uyku ya da düş anında semboller aracılığıyla ortaya çıkan mitolojik imgeler, kolektif bilinçdışının kanıtıdır.

Ayrıca bilinçdışının sadece geçmiş olayların ruhsal deposu olmayıp, gelecekteki ruhsal durumlarla düşüncelerin tohumlarıyla da dolu olduğunun keşfi, uzak bilinçli geçmişten anıların yanı sıra tümüyle yepyeni düşüncelerle yaratıcı fikirlerin de – o zamana kadar hiç bilinçlenmemiş düşünce ve fikirler- bilinçdışından gelişi, bir gerçek olarak durmaktadır. Bunlar ruhun karanlık derinliklerinden, lotus çiçekleri gibi yetişmekte bilinçdışı ruhun son derece önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.(Jung,2009:38) Bu yüzden bilinçdışının bir dengeleyici yönü vardır. Herhangi bir durumda bilinç bireysel bir tepki gösterirken, bilinçdışı insanlık tarihinden süzülüp gelen davranış kalıplarıyla tepki gösterir.

Jung'a göre ruh öyle bir bilinç-bilinçdışı bütünüdür ki birbirine değen sınırlar sürekli değişir. En dipten başlayarak en yukarıya doğru çıkarsak şunları görürüz:

Ortak bilinçdışı, insanoğlunun her bireyin beyin yapısında yeniden doğan evrenin tüm ruhsal kalıtımını içerir.(Jung, 2006:44) İlk insandan bugün ki modern insana kadar geçen evrimleşme, değişme aşamaları insanın zihninde hep var olmuştur.

2.4 Kahraman Arketipi

Kahraman bilmeye gelen kişidir. (Campbell, 2013:134) Olağanüstü bir şekilde dünyaya gelen kahraman, ruhunda en başından beri var olan tanrısal güçleri içinden çıkarmak için ayrılma-erginlenme-dönüş olarak adlandırılan monomitin çekirdek birimlerini gerçekleştirmek zorundadır.

Mitolojik kahraman benliğinin başlıca simgesidir. Kahraman yalnızca bir arketip değildir. O, merkez arketiptir. Kahraman arketipi tek bir kavram içine sığdırılmayacak kadar geniştir, çünkü diğer bütün arketipler benliğin farklı kısımlarını temsil ederken, kahraman benliğinin kendisidir.(Şayhan, 2015:29) Kahraman benliğine ancak bilinçdışının karanlığından bilincin aydınlığına ulaşarak çıkabilir.

Kahraman, uzun bir süre çocuksuz kalan ve artık yaşlanmış olan soylu bir çiftin, yüce birey tarafından kendilerine verilen bir obje (genellikle elma) sayesinde armağan edilen çocuk olarak dünyaya gelir. Anne ve babanın çocuksuz kalmalarına üzüntülerinin

sebebi, kendilerine ait olanları muhafaza ettirecek bir erkek evlatlarının olmayışıdır. Hz. Âdem bütün kâinat var edildikten sonra, kendisine kulluk etmesi amacıyla Tanrı tarafından yaratılır. Erkektir. (Altınkaynak, 2015:12) Kahramanın, yaşamı boyunca karşılaştığı sınavlar aslında tesadüfî değildir. Olağanüstü işler başaracak olan kahraman, buna paralel olarak olağanüstü bir şekilde dünyaya gelmelidir.

İki tür kahraman da mevcuttur; yolculuğa çıkmayı kendisi tercih edenler ve etmeyenler. Belli bir tür macerada kahraman sorumluluk sahibi bir şekilde yola koyulur ve eylemi kendi iradesiyle gerçekleştirir. Bir de itildiğiniz maceralar vardır. Mesela askere çağrılma gibi.(Campbell, Moyers, 2013:170) Kazan Oğuznamesi’nde Oğuz Kağan, eylemini kendi iradesiyle gerçekleştirirken, Hz. Âdem, Hz. Havva’nın isteği ile maceraya çıkar.

2.5 Gölge Arketipi

Jung, bireysel bilinçdışında bulunan diğer yüzümüzü “gölge” olarak adlandırmaktadır. Engellediğimiz her şeyi yapmak isteyen; olmadığımız her şey olandır.(Fordham, 2008:66) Kahraman eğer gölgesiyle bütünleşebilirse o zaman yeni bir boyut kazanır bireyliği azalırken insanlığı artar. İnsanın gölgesi olmasaydı, gerçek olmazdı, çünkü ancak hayaletlerin gölgesi olmaz. (Jung, 2006:70) Gölgenin var olabilmesi için de bilincin ışığı gerekir. Gölge, bireyin kendisiyle ve toplumun diğer unsurları ile girmiş olduğu etkileşimin ürünüdür.(Şayhan, 2015:32) Gölgenin kabulü sorumluluk gerektirir. Toplum ne kadar baskıcı olursa gölge o kadar genişler.

Gölge bilinçdışı kişiliğin bir bütünü değildir; egonun bilinmeyen ya da az bilinen özelliklerini, tümüyle kişisel olana ait olan taraflarını temsil eder, bunlar rahatlıkla bilinçli de olabilir. Bazı bakımlarda gölge bireyin kişisel yaşamı dışındaki bir kaynaktan gelen kolektif etmenleri de içerir.(Jung, 2007:108) Yani gölge bireyin ruhsal yaşamından kaynaklı olabileceği gibi kolektif bilinçdışından “yaşlı bilge”nin olumsuz ifadesine de karşılık gelebilir.

Gölge arketipi, gerek rüyalarda gerekse de sanat eserlerinde ilkel bir biçimde ve insanın hoşuna gitmeyeceği niteliklere sahip ve genellikle de rakip olarak karşımıza çıkan bir figürdür.(Şayhan, 2015:33) Kaynağı ne olursa olsun bilinçdışının derinliklerinden süzülüp gelen “gölge” sanatçılar için vazgeçilmez bir kaynaktır. Ölümsüzlüğe ulaşmış birçok eser seyircisinin, dinleyicisinin ya da okuyucusunun bilinçdışını harekete geçirir.

Halk anlatılarında da kahraman ilerleyebilmesi, tamamlanabilmesi ve var olabilmesi için gölgesiyle yüzleşmek zorundadır. Gölgeden kaçmak ya da bastırmak onun düşmanlaşmasından başka bir işe yaramaz.

2.6 Persona

Sosyal bir varlık olan insanın yaşadığı toplum içinde huzurlu olabilmesi için bir takım ödev ve sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Persona ise insanın toplumun onayını almasına yardım eden, onunla bütünleşmesini sağlayan maskelerdir. Birçok kişi ikili bir yaşam sürer. Bunlardan biri personanın egemenliğinde, diğeri kişinin iç dünyasının ihtiyaçlarını karşılar. (Gençtan, 2002:167) Birey hayatında uyum istiyorsa personaya riayet etmek zorundadır.

Jung’a göre persona işlevsel bir komplekstir; uyum ya da gerekli olgunluk için oluşmuştur. Persona’nın işlevsel kompleksi, yalnızca nesne ile yani dış dünya ile olan ilişkiyle ilgilidir. Yani Ben’in dış dünyaya dönük parçası(Jung, 2006:38) olan persona, çevrenin talepleri ile birey arasında bir uzlaşmadır.

Persona, kolektif bir olgudur ve kişiliğin aynı oranda başkasına ait olabilecek bir yönüdür. İnsan doğası tutarlı değildir ama bu rolü oynarken tutarlı gözükme zorundadır.(Fordham, 2011:61) Bu tutarlılık toplumun kişiden beklenen rolü sergilemesini sağlar. Ruhsal davranışlardan başka toplumsal davranış biçimleri, kişisel görünme, duruş, yürüyüş, giyiniş, yüz ifadesi, kıyafet de personanın ilgilendiği alanlardır.

Personanın aşırı benimsenmesi ise “*şişmeyeneden* olur. Yani egonun persona ile özdeşleşmesidir. Birey personasıyla tanınmış hale gelir ve bilinçdışı diğer kişiliği

reddeder. Bir süre sonra bu maske donar, birey de ardından yok olur gider. İnsanın mevki ile ya da unvanı ile özdeşleşmesi gerçekten çok çekicidir. Birçok insanın toplumun kendilerine bağışladığı saygılıktan başka bir şey olmamaları bundandır. Bu kabuk arasında kişilik aramak boşunadır. Bütün bu şişirilmişlik altında acınacak bir varlık yatar.(Jung, 2006:41) Bununla birlikte personanın az gelişmesi de bireyde huzursuzluk yaratır ve dünyadaki yerini bulmakta zorluk çeker. Kişi, kendine ille de idealize edilmiş bir persona seçmek zorunda değildir, kendine kötünün temsilcisi bir maske de seçebilir.(Fordham, 2011:62-64) Önemli olan bireyin kendini ifade edebileceği ve sorumluluklarını taşıyabileceği bir persona seçmesidir.

2.7 Anima/Animus

Ey İnsanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. (Nisa Suresi 1. Ayet) İncil’de ise Rab Adem’in uykudayken aldığı kaburga kemiğinden Havva’yı yaratır. Tüm kutsal kitaplar ve mitoloji bize kadının erkekten sonra ve erkekten alınan parça ile yaratıldığından bahsetmektedir. Yani kadın ile erkek, erkek ile kadın birdir, bütündür. Biri olmadan diğeri yarımır tamamlanmaya muhtaçtır.

Kolektif bilinçdışının arketipleri olan anima ve animus da bu bütünlüğün sembolleridir. Jung her erkeğin doğuştan anima imgesine her kadının da doğuştan animus imgesine sahip olduğunu söyler. Erkeğin bilinçdışında kadının kolektif bir imajı vardır ve o bu imaj yardımıyla kadının doğasını kavrar. En erkeksi erkek, çocuklara karşı nazik ve hassas; bazılarında ise şaşkıncı sezgi yönü var. Bu erkeğin animası.(Fordham, 2008:66) Anima, kahramanın karşısına seven yardım eden bir peri olarak çıkabileceği gibi yolundan alıkoymak isteyen tehlikeli bir cadı olarak da çıkabilir.

Animus ise kadının içindeki gizli erkeksi kökendir. Animus’u etkin olan kadın; kendisine sürekli bu böyle olmalıdır ya da şunu yapmaları gerek diye seslenerek olayları olduğu gibi görmesini olanaksız kılan içindeki sese sürekli bekçilik yapmak zorundadır.(Fordham, 2008:72) Anima ve animus bireye kendini tamamlama fırsatı

verir. Persona ile ters düşüp bastırılması ya da bilince hâkim olması demek aşırı nitelikli başka davranışların doğması demektir.

2.8 Yüce Birey/Doğaüstü Yardımcı

Yüce birey arketipi tüm toplumlarda mevcuttur. Zira her toplumun değişmemesi gereken doğruları, ihtiyaç anında yol gösterecek değerleri vardır. Jung'un "yaşlı adam" olarak tanımladığı bu yüce birey bir yandan bilgi, idrak, bilgelilik, akıllılık ve sezgi diğer yandan da iyi niyet ve yardımseverlik ve ahlaki özellikleri temsil eder ki bunlar onun "ruhsal" karakterini yeterince ortaya koyar. (Jung, 2013:91) Mit, destan ev halk masallarında karşımıza çıkan yüce birey kahramanın yola çıkışından itibaren yanındadır. Tek bir amaç vardır kahramanın ideal bir kişi olmasını sağlamaktır. Bu bağlamda Türk anlatı geleneklerinde Dede Korkut en güzel örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut epiğinin hem anlatıcı hem de öykü karakterlerinden biri olan bu erdemli ihtiyar, sorunları akıyla çözmesi, yol göstermesi, geçiş dönemi oluşlarını (doğum, ad verme, statü belirleme vd.) onaması bakımından, bütün anlatıların vazgeçilmez bilge kişisidir. (Korkmaz, 2015:24) Kahramanın girdiği her sınavda, karşılaştığı her güçlükte yüce birey yol gösterici, yardımcıdır. Değişmeyen değerleri temsil eden yüce birey, yaşlı bir adam ya da bir hayvan olarak ortaya çıkabilir.

2.9 Aşama

Kahramanın geçirdiği *ayrılma-sınav-dönüş ritmi aslında "kişinin psikolojik düzeyde kimliğini aramasıdır."* (Moran,1994:205) Kimlik arama serüvenin aşama arketipi sembolize eder. Kahraman maceraya çağrı ile yola çıkar. Geri dönüşe kadar kahramanın eksik olan yönleri gölgesi olarak karşısına çıkar. Gölgesini alt edebilmiş birey olarak tamamlanmış halde evine döner. Bu süreci aslında insanoğlunun evrensel manada arzulamaktadır.

3. Anlatım Esasına Dayalı Metinlerin Yapısı

Milli hafızamızın, sözlü kültürümüzün döküldüğü kaynak olan anlatım esasına dayalı metinler kendilerine özgü bir yapı arz etmektedir. Her edebi metin giriş-gelişme-sonuç olmak üzere üç kısımdan oluşmuştur. Bir milletin milli kültüründen ya da kolektif bilinçdışı genlerinden gelen sembolleri ne kadar çoksa metinleri de o ölçüde zenginleşmektedir. Türk Dünyasının destanları bu zenginliğiyle günümüze ulaşan hatta günümüzden geleceğe taşan bir gelenek oluşturabilmiştir.

Anlatının kendisine has bir mantığı vardır. Ortaya konulan temaların, konunun ana hatlarını etkilemesi gereklidir ve üstelik bu etki temaların, anlatı içindeki ağırlığı ile doğru orantılı olmalıdır. Anlatının (sage) bu mantığı her zaman doğal dünyanın mantığı ile ölçülemez. Animizme ve hatta mucize ve büyüye olan eğilim onun temel kuralıdır. Her şeyden önce onun kabul edilmesi büyük ölçüde iç tutarlılığına dayanır. Akla sığabilirlik pek seyrek olarak dış gerçeklikle ölçülür. (Akt. Olrik:1965 Çobanoğlu, 1999:68) Türk Destancılık geleneğinde her destan toplumun içinde bulunduğu coğrafi şartlar, ekonomik hayat tezahürlerine vd. göre şekillense de temel iskeleti aynıdır. Vücut içinde her insanın kemiklerinin sayısı ve pozisyonu aynıdır. Farklılık onu örten derinin renginden, dış görünüşünden kaynaklanmaktadır

Anlatım esasına dayalı metinler içinde epik karakterli eserlerin olay örgüsü, (insanın yaratılışı, yasak meyvenin yenilmesi, cennetten kovuluşları, yeryüzünde birbirlerini arayışları, kavuşmaları, uzun bir müddet yaşadıkları sonra tekrar geldikleri yere dönüşleri) Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın hikâyesi ile paraleldir.(Altınkaynak, 2015:15) Bu paralellik konu, motif, tema ortaklığıyla bozulmaktan ziyade zenginleşmektedir.

Psikanalitik kuramın yola çıkış-erginlenme-dönüş monomitleri yukarıda anlatılan çerçeveden farklı değildir. Buna anlatım esasına dayalı metinlerin önemli unsurları olan anlatıcı-dinleyici-icra ortamını dâhil etmek gerekmektedir. Nasıl ki tapınmayı gerçekleştirmek için, hazırlık ve sonra diye ayrıştırıyor isek ve bütün bunları eylemle birleştiriyor isek, anlatım esasına dayalı folklor ürünlerini de aynı şekilde icrayı, öncesi ve sonrası ile birleştirmeliyiz.” cümlesiyle neticelendirebiliriz. Ulaştığımız netice bize,

anlatım esasına dayalı folklor ürünlerinin tasnif ve tahlilini yaparken sadece metne dayalı kalınmamasını, metne dayalı tasnif ve tahlillerin eksik ve hatta kusurlu olacağı gerçeğine götürür.(Altınkaynak, 2015:15) Mekândan, dinleyicinin olmadığı yerde icrasını gerçekleştirmeye çalışan anlatıcının performansı bu eksikliklere bağlı olarak sıradanlaşacaktır. Oğuznamesi ise bir şecere olarak kaleme alınmıştır. Dönemin görüşünün etkisi hâkim olmakla birlikte kolektif bilinçdışımızda bulunan kültürel kodlarımız kendini hissettirmektedir.

Kahraman ya bir ülküyü gerçekleştirmek için ya da intikam almak için dünyaya gelmiştir. İslamiyet'i yaymak, cihan hâkimiyeti, tutsak olan baba ya da kardeşini kurtarmak onun görevlerinden birkaçıdır.

I. BÖLÜM: KAZAN OĞUZNAME'Sİ'NDE KAHRAMAN YARATIMI

1. Gök ve Yer Arasındaki Mücadele

Doğanın ürünü olan insan, kendini ilk fark ettiği andan itibaren mücadele içindedir. Bu mücadele tabiatın içinde hayatta kalmanın yanı sıra evrenin, kendisinin nasıl var olduğunu anlama süreçlerini kapsar. Varlığını gerçekleştirmede insanoğlu özgürlüğe dil ve düşüncesiyle kavuşmuştur. Dil ve düşünce insanı insan eden özelliklerin başında gelir. İnsan dünyaya açılan ilk canlıdır. İlk düşünen ilk konuşandır. El(araç-gereç yapımı)-akıl-dil diyalektiği ise insanlaşma işinin temelini oluşturur.(Hançerlioğlu, 2010:21) Doğayı ve kendini gören insanoğlu varlık-yokluk ikilemi içinde kalmıştır. Hayvanlara ve soydaşlarına bakınca yok olmayı, ölümü görmüştür. Tabiata bakınca ise ölümün olmadığını, her zaman yeniden var olmanın mümkün olduğunu fark etmiştir. Bu ikilem içinde insan etrafına müdahale ettiği sürece güvende hissetmiş. Egemenliği dışındaki her şeyden korkmuştur. Ve korkularımızın yönlendirilmesiyle geçmişten günümüze kendimizi farklı inanç serüvenlerinde bulmuşuzdur. Orhan Hançerlioğlu bu serüvenleri şöyle özetlemektedir.

1. İlk Din İlk Sistem: Fiziki güçlere tapmak. İlkel insan doğayı anlamlandırmaya çalışır. Gücü yetmeyince saygı gösterir, eğilir, tapar. Evren, iyilik ve kötülük eden sayısız tanrılarla doludur.

2. Yıldızlara Tapmak. Toprağın işleme zorunluluğu göğü gözetlemeye itmiştir. Yıldızların hareketlerine bağlı olarak bitkilerin büyümesini, korunmasını vd. fark ettiler. Şu sonuca vardılar: Yeryüzünü yıldızlar bu gök varlıkları yönetiyordu.

3. Putlara Tapmak. Doğa olayları gerçekleştiğinde çıkan yıldızlara yeryüzü adlarını verdiler. Aslanların susuzluktan çölleri bırakıp geldiğinde çıkan yıldıza Aslan Yıldızı; oğlak doğduğunda çıkan yıldıza Oğlak Yıldızı dendi. Bu mecazlara alışan insan göktekinden beklediği gücü yerdekenden de bekleyeme başladı. Yerden göğe çıkan mecazlar böylelikle yere indi. Öküz Balık bir sürü şey kutsallaştı.

4. Karşıt İkelere Tapmak. Kıyaslamalar maddiden maneviye geçti. Tanrı özellikleri ikiye bölündü. İyi tanrılara yapılan sevgi ve sevinç tapınması; kötü tanrılara yapılan korku tapınması.

5. Mistiklik Büyük Yargıca Tapmak.

6. Evrene Tapmak. Tanrı düşüncesi yıldız, güneş ve dünyadan koparak evrene yayıldı.

7. Evrenin Ruhuna Tapmak. Evren, her varlık büyük varlığın parçasıdır.

8. Büyük İşçiye Tapmak. Evrenin herhangi bir makineden başka bir şey olmadığı ileri sürüldü. Bir makine kendi kendine yapılamayacağına göre, bunun bir işçisi olmalıydı. (Hançerlioğlu, 2010:21)

Hançerlioğlu'ndan alınan bu kısımda amacımız Kazan Oğuznamesi ve diğer insan ürünü olan edebi ürünleri daha iyi anlamaktır. Zira insanoğlu her ne kadar ilkel atalarından ileri ve başka görünse de yukarıda bahsedilen “kolektif bilinçdışı” dediğimiz saha onun peşini hiç bırakmadı. Baskıyla ya da gönüllü olarak din, kültür değiştirse bile adım adım takip etti. Bu “kolektif bilinçdışı” dediğimiz kısım insan evriminin ilk gününden bu güne oluşun inançlarını oluşturmaktadır. Bugün Anadolu'da sütü kaçan lohusa kadının güneşin doğuşuyla dışarı çıkıp “sen geliyorsun, sütüm de gelsin” hitabının başka türlü bir açıklayabilir miyiz?

İnsanoğlu uçsuz bucaksız zaman içerisinde birçok kültürle temas halinde oldu. Dinleri kabul etti, dinleri reddetti. Dilleri konuşup dilleri öldürdü. Sağlam bir zemine oturmuş kültürleri olan milletler de her zaman var oldu. Bu varlık yazılı eserlerle günümüze aktarıldı. Türk kültür tarihi içinde en önemli eserlerden biri de yukarıda bahsedilen Oğuzname'lerdir. Bu bölümde Kazan Oğuznamesi'ndeki giriş kısmı yani insan yaratılmadan önce var olan cinler ve melekler arasındaki mücadeleden bahsedilecektir.

Şekillenmesinde İslami unsurların etkisi olan elimizdeki Kazan Oğuznamesi'nin ilk sayfası ya da sayfaları eksiktir. Hanlar Hanı Oğuz Han övülür ve Hz. Âdem'in yaratılmasından önce İbn-i Abbas'ın (r.a.) rivayetine göre gökyüzündeki melekler ile yeryüzündeki cinlerin savaşlarından bahsedilmektedir.

Kazan Oğuznamesi'ne göre toplamda beş yıldız devri boyunca gökyüzündeki melekler Allah'ın emriyle yeryüzünde bozgunculuk çıkaran, yerin dörtte birini kendinde kullanma hakkı bulan cinleri yok etmekle görevlendirildi. Gökyüzü elçileri Ebu'l-Cinn (Lakabı Can, bazı nüshada Tarnus), Cilyanus, Bülka, Hamus olarak isimleri zikredilirken sonuncu gönderilen elçinin ismi yazılmamıştır. Fakat metin içerisinde dördüncü dönemde büyük bir savaş sonucu şeytan gökyüzüne çıkarılır. Beşinci dönemde ise bozgunluk çıkaran cin taifesine Şeytan gönderilmektedir.

Kazan Oğuznamesi'nde *Ebu'l-Cinn (Can)* olarak geçen “cin”in kelimesi “örtmek, örtünmek, gizli kalmak anlamındaki cenn kökünden türeyen bir isim olup tekili cinnî “örtülü ve gizli şey” manasına gelir. Terim olarak “duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü anlamına gelir. Cinlerin atalarına cân adı verilir.” (İslam Ansiklopedisi, 8. Cilt, 5) Cin kelimesi TürkçeyeArapçadanArapçaya da Latince “genius” kelimesinden geçmiştir. Latincedeki anlamı, insanları, hayvanları yerleri koruyan, onların kaderini yöneten ruh ya da “tanrımsı varlıktır.”(Boratav, 1984; 74) Kur'ân-ı Kerim'de 27. Surenin ismi olmakla birlikte Zariyat, Hicr, İsra, Rahman, Kehf, Ahkaf, En'am, Nemi, Sad, Sebe, Saffat, Fussilet, Secde, Araf, Nas surelerinde cinler ile ilgili bilgi verilmektedir.

Yer ile gök arasındaki mücadelenin anlatıldığı giriş kısmı Cin suresinde de yer almaktadır. “*Kuşkusuz biz göğe ulaşmak istedik, fakat onu çetin bekçilerle ve yıkıcı ışıklarla dolu bulduk.*” (Cin Suresi 8. Ayet) Cinlerin karşılaştıkları bu “yıkıcı ışıkları olan bekçiler” elbette nurdan yaratılmış meleklerdir. İncil'de ise cinler insanların içine girip hastalık yapan varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Cin inancı, Asûr-Bâbilonya kültüründen başlayıp günümüze kadar sürüp gelmiş ve hemen bütün dinlerce kabul edilmiştir. Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi büyük dinlerin de cinlerin varlığını kabul etmesi, bu inancın yadsınamayacak ölçüde doğru olduğunu göstermektedir.(Hançerlioğlu, 2011:57) İnsan yaratıldıktan sonra da cinlerin bir kısmı insanlara hizmet etmiş bir kısmı ise onlara isyan etmiştir. Şeytan da yukarıdaki metne göre zaten bu cin taifesindedir.

Roma inançlarında isecin (lâ Genius) koruyucu bir rol oynar, her insanın, evin, mahallenin, yapının ve kentin özel bir koruyucu bir cini vardır. Yunanlıların daimon'ları

da iyilikçi ve kötülükçü roller oynayan cinlerdir. Cinler özellikle İskandinav mitolojisinde çeşitlenmişlerdir. Yolcuları denizin dibine çeken su perileri, ölen savaşçıların ruhlarını cennete götüren valkirya'lar, geceleyin insanları alıp kaçırın çayır cinleri, kötülükçü devler ve şeytanlar, evleri koruyan cüceler cin inancının çeşitli türleridir. (Hançerlioğlu, 2011:58) Geleneksel ve sosyal olarak varlığına inanılan cinler halk inanışlarında da yer almaktadır. Kara kedi, oğlak, keçi, teke, köpek, tavşan, tilki, eşek, ördek, civciv, tavuk, kuzu, manda, yılan kılığında insanların karşısına çıktıkları oldukça yaygındır

İnsanın yaratılmadığı ve Allah'ın yeryüzüyle doğrudan teması olmayan Kazan Oğuznamesi'nin giriş kısmı ayrıca Şan Kızı Destanı'nın giriş kısmıyla benzerlik göstermektedir.

Bulgar Türklerine ait olan "Şan Kızı Destanı" Tanrı'nın alpleri yaratmasıyla başlamaktadır. Buna göre insan yaratılmadan önce "ölümsüz dev alpler" yaratılır. Belli bir süre ölümsüz olan alpler kendi arasında anlaşmazlığa düşünce cezalandırılmış ve onlardan ölümlü "insan alpler" yaratılmıştır. Yeryüzünde insanın ortaya çıkışı bu cezaya bağlanmıştır.(Uçak, 2013) Destanda Alp Şürelî, Alp Abastı, Alp Ajdaha kötü alpler; Alp Boyan, Alp Bi-Boygala, Alp Boy Terek, İcik, Audan Dulo, Boz Bi, Tarvil, Galı, Hasan ve Fatıma, Tat Iran, Alp Kubar, Alp Barıs iyi alpler ve yardımcı ruhlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şan Kızı Destanı üzerinde mitolojik pek çok inceleme yapmak mümkündür. Fakat bizi ilgilendiren temel nokta Kazan Oğuznamesi'ndeki gibi insan yaratılmadan önce insanüstü varlıkların mevcut olmasıdır. Şan Kızı Destanı'nda iyi ve kötü alpler mücadele ederken Oğuzname'de gökten gelen melekler ile yerdeki cinler savaşmaktadır. İyi ve kötü mücadelesi her ne kadar farklı isimlere bürünse de ortak olan tek bir amaç vardır, dünyayı kötülükten kurtarmak.

Yukarıda ki örneklerde de görüldüğü gibi insanoğlu farklı dinlere, farklı milletlere mensup olsa da korkup saygı duyduğu sevip sahip çıktığı öz temelde aynıdır. Farklı isimler alması bu gerçeği insanlık tarihi boyunca değiştirememiştir. Dünyada kendinden başka varlıkların var olduğuna inanmış olan insanoğlu bu düşüncesini oluşturduğu eserlere aktarmaktan geri durmamıştır.

2. Olağanüstü Doğum

Bir kahramandan bahsediyorsak ve bu kahraman sınavlardan geçerek tamamlanacaksa doğumu da buna bağlı olarak olağanüstü olmalıdır. Kahraman, uzun süre çocuksuz kalan ve artık yaşlanmış olan soylu bir çiftin, yüce birey tarafından kendilerine verilen bir obje (genellikle elma) sayesinde armağan edilen çocuk olarak dünyaya gelir. (Altınkaynak, 2015:12) Hz. Âdem, Azrail'in yeryüzünden toprak getirmesi ile *yeryüzüne halife* olarak yaratılır.

Kahramanın kardeşi yoktur. Kendisinden sonra da kardeşi olmaz. (Altınkaynak, 2015:12) Hz. Âdem ve Oğuz Kağan dünyaya geldikten sonra kardeşleri olmaz. Oğuz Kağan, annesinin ilgisini üzerine boşaltacağı tek çocuktur.

2.1 Yeryüzünün Halifesi

İnsanoğlu var olduğunu kavradıktan sonra bu dünyaya nasıl geldiği ile ilgili düşünmeye başladı. Türk kozmogonisinin yer aldığı ilk eser olan Orhun Abidelerinde “*üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış*” (Ergin, 2000:9) ifadesi ile ilk insanın yaratıldığından bahsedilmiştir. İlk insan, ilk ata ya da ilk günahkâr. Kazan Oğuznamesi'nde “*Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım*” (Bakara suresi 30. ayet) hitabına nail olan Hz. Âdem ve Hz. Havva.

Kazan Oğuznamesi'ne göre bu ikinci kısımda Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yaradılışı, İblis'in kıskançlığı, cennetten çıkarılması, Hz. Âdem'in bağışlanması, Kabil'in Habil'i öldürmesi, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın vefatı anlatılmıştır. Karşımızda bir peygamber bulunmasına karşın biz Hz. Âdem'in hayatını Campbell'ın sistemleştirdiği gibi çağrı-yola çıkış-erginlenme-dönüş bağlamında ele alacağız.

Campbell *kahramanı kendi kendine kazanılmış teslimiyetin sahibi* (Campbell, 2003:27) olarak görmektedir. Bizim bu kısımda inceleyeceğimiz Hz. Âdem yine Campbell'ın sınıflandırmasına göre *aziz olarak kahraman* sınıfına girmektedir. Aziz ya da çileci, dünyayı terk eden biri. Saf bir anlayışla donanmış, benliğini katı bir

biçimde geri çekerek, seslerden ve diğer nesnelere yüzünü çevirerek ve aşk ve nefreti bir kenara bırakarak; yalnızlık içinde yaşayarak, az yiyerek vücudunu, zihnini konuşmasını denetleyerek, meditasyona ve yoğunlaşmaya bağlanmış ve özgürlükle tutkuyu birbirine karıştırmayarak; kibir ve güçten gurur ve şehvetten, öfke ve arzularından arınarak, kendisiyle barışarak huzurlu ve egosundan kurtulmuş olarak tükenmez olanla bir olmaya değer hale gelir. (Campbell, 2003:368) Hz. Âdem de ülkeler fetheden, kahramanlık sergileyerek isim alan ya da evlenen bir kahraman özelliği göstermez.

Kazan Oğuznamesi'ne göre bir gün melekler toplanıp Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazıldığı manevi levhayı gördüler. Gördüklerinden dolayı kederlenen melekler İblis'in yanına geldiler.

İblis, kibir ve kendini beğenmişlik ile: "Bu manadan korkmayın. Gönlü perişan olmayın ki bu kızgınlığın bize size ilgisi yoktur. Ve ben nice yıldır ki bu suretten uyanığım, haberliyim. Ve bir kimseye hali açıklamam." dedi. Ve bu olay olduğu zaman bir ses geldi: "*Ben yeryüzünde halife yaratacağım.*" (Bakara suresi, 30. Ayet) İblis yine kendini beğenmişlikle karanlık topraktan yaratılanın nurun ateşinden yaratılana üstün olmayacağını söyledi. Her zaman nur zulmete galip gelir. Melekler ise söylediler: "*Orada bozgunculuk yapacak kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana daima hamd ederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz. (Bakara suresi, 30. Ayet)* Gayp âlemini bilen kadim olan Allah'tır. "*Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.*" (Bakara suresi 30. Ayet) İblis hariç bu hitabı duyan melekler tövbe yoluna girmiştir.

Kadir ve Kadim olan Allah, ziynetlerle bezeteceği insanı yaratması için Cebrail'i yeryüzüne gönderdi. Cebrail, farklı renklerde, rengârenk boyanmış ve birbirine zıt olan sıfatlarla bölünmüş yeryüzünden bir kabza toprak almaya indi. Cebrail, Allah'ın isteğini yere söyleyince büyük depremlerle karşılaştı. Yer, Allah'ın en kutlu ismine sığındı. Toprak vermek istemedi. Zira cin taifesinin, topraktan yaratılana uymayacağını; daha çok isyan edeceğini söyledi. Cebrail, yerin yalvarmasına merhamet etti ve gökyüzüne döndü. Cebrail yerine Mikail gönderildi. Mikail'de yerin Allah'a sığınmasına merhamet etti. Azrail gönderildi. Azrail, Allah'ın sözünü emir bildi, yere acımadı. Rengârenk toprağı alıp gökyüzüne çıkardı.

Azrail'in getirdiği toprakla, Âdem hamur eylendi. Kırk yıl Mekke ve Tayif arasında durdu. Melekler bu müddet içerisinde Âdem'i ziyaret ettiler. İblis, Âdem'in şeklinden ses gelmesinden sonra "bu şahıs içi boş, kafasızdır hiçbir zaman devamlı olmaz, benim bela eşiğime müptela olur" dedi. İblis meleklerle bir seçim sundu. Eğer bu topraktan yaratılan bize üstün kılınırsa ben kabul etmem, siz ne yaparsınız? İlah-i emre razı olacaklarını söylediler.

Vakti zamanı geldiğinde ruh keremle Âdem'in bedenine girdi. Ruh bedenini seyretti. O halde Âdem hapşurup dilinden ululuk sahibi olan Allah'ın nimetlerine şükür sesi duyuldu. "*Hamd Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.*"(Fatiha suresi 1. Ayet)İyilikleri uygulayandan cevap "*Rabbin sana merhamet etsin*"ışitti.

Âdem'in ruhu bedenine Cuma günü eklendi. O vakit doğu yönünde oğlak kapak gibi kapanmıştı. Zühal o burçta sabitti. Ve Müşteri, Zühal ve Kamer, Aslan burcunda idi. Güneş, Utarit Başak ve Zühre terazi burcunda idi. Bazı rivayetlerde Âdem'in ruhu bedenine gireceği zaman bütün yıldızların şeref burcunda olduğunu söyler.

Âdem, cennette ikamet etti. O vakit cana yakın bir arkadaşa meyilli oldu. Âdem, uykudayken Allah; sol yanından bir parça ile Havva'yı yarattı. Âdem uyanıp Havva'yı gördü. Şaşırdı ve sevindi. Âdem şükretti ve secde etti. Âdem ile Havva evlendiler.

İlk insan olan Hz. Âdem'in yaratılışihikâyesi, sadece kutsal kitaplarda açıklanmamış aynı zamanda pek çok yaratılış mitlerine konu olmuştur. Eski Anlaşma'da Rab Tanrı Âdem'i topraktan yaratı ve burnuna yaşam soluğu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu. (...) Sonra, "Âdem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "ona uygun bir yardımcı yaratacağım." (...) Âdem uyurken Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapladı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi. (Yaratılış 2,3)

Türk yaratılış efsanelerinde ise İlk Yakut (Saha), yani ilk insan, gökten inen bir yaratıktan türemiştir; bu yaratık yarı at, yarı insan şeklinde idi.(İnan, 2015:13)

Sibirya'nın Kuzey-Batısında yaşayan Türk boyları arasında derlenen yaratılış efsanesi ise şöyledir: "Tanrı "söğüt ağacının" dallarından alarak, onları bir iskelet şeklinde sarar ve daha sonra bu iskelet şeklinde sardığı Söğüt dallarının üzerini çamurla düzgün olarak sıvar. Tanrı daha sonra üfleyerek ona can verir. Yenisey nehrinin kıyısında yaşamakta olan Türk boylarından derlenen Yaratılış destanında Tanrının

yerden bir parça çamuru alıp, eliyle iyice yoğurduktan sonra onu bir yere bırakarak, daha sonra yine çamurdan başka bir insan figürü yapıp yere koyduğu belirtilir. Tanrının sağ eli ile yapıp yere bıraktığı insan figürünün “erkek”, sol eliyle yapıp yere bıraktığı insan figürünün ise “kadın” olduğu kaydedilir. Onlar daha sonra Tanrı'nın buyruğuna uygun olarak canlanırlar.(Arslan, 2011:79)

Radlof'un derlediği Altay yaratılış destanında ise ilk insanın yaratılışı şu şekilde geçmektedir. Günlerden bir gün Tanrı dolanıyordu. Baktı bir ağaç gördü, göğe tırmanıyordu. Garip bir ağaç idi, dalsız budaksız idi. Tanrı bunu görünce kendine şöyle dedi: “Çıplak kalmış bir ağaç böyle dalsız budaksız, zevk vermiyor gözlere görünüşü pek tatsız!” Tanrı yine buyurdu “bitsin dokuz dalı da!” Dallar çıktı hemence, dokuzlu budağı da. Kimse bilmez Tanrı'nın düşüncesi ne idi. Soylar türesin diye böylece emir verdi: “Dokuz kişi kılınsın, dokuz dalın kökünden, dokuz oymak türesin, dokuz kişi özünden!” Bir diğer Altay-Türk destanında Ülgen, insanoğlunu yaratırken, etlerini topraktan, kemiklerini de taştan yapıp, ona ilk örneğini verdi. Kadını da, erkeğin kaburga kemiklerinden meydana getirdi. Fakat bunların ruhu yoktu. Bir ruh olarak canlandırmak lazımdı. Bunun için yola çıktı.(Ögel, 2014:499) Kazan Oğuznamesi'nden farklı olarak annelik görevini gören ağaçtır.

Kara Tatarlardan derlenen yaratılış destanına göre, Ulu Payana ilk insanı topraktan yarattı. Ama yarattığı bu insana can vermedi. Ulu payana yükselip “arşa” gitti. Orada oturan Kудay'dan bu insana can vermesini istedi. Ulu Payana bu insanları yaptıktan sonra, onlara can vermesini Kудay'dan istemeye giderken, bunlara bakması için “köpeği” görevlendirdi. Ulu Payana oradan ayrılınca, Şeytan Erlik oraya geldi. O zamana kadar henüz üzerinde hiç kıl bitmemiş olan köpeğe sataşmaya başladı. Köpeğe, “Sana altın sarısı bir kürk vereyim, sen de bana burada duran canı olmayan şu insancıkları ver,” dedi. Köpek, Erliğin bu teklifini çok beğendi. Çamurdan yapılmış henüz ruhu olmayan bu insan figürlerini ona verdi. Erlik, çamurdan yapılmış bu cansız duran insan figürlerinin üzerine tükürmeğe başladı. Kудay'ın kendisine doğru gelmekte olduğunu görünce onları bırakıp kaçtı. Kудay bu insancıkları böyle görünce, onların dışlarını içlerine doğru çevirdi. Onun içindir ki, insanın içi “pislik” ve “salya” doludur. (Arslan, 2011:80) Günümüzde insanın ilkel dürtülerini sakladığı ya da bunları bastırdığı yer bilinçdışı ya da bilinçaltı olarak tanımlanmaktadır. Bu bölge, insan için her zaman

tehlikeli olmasının nedeni belki de yukarıda anlatılan yaratılış mitinde olduğu gibi “şeytan”ın müdahalesinin olmasıdır.

Lebed Tatarlarına göre Tanrı önce arzın üzerinde yalnız başına yaşayan bir insan yarattı. Bu insan erkekti bir gün uyurken Şeytan göğsüne dokunur. Bunun üzerine erkeğin kaburgalarından bir kemik büyüyerek yere düştü, daha fazla uzayınca bundan kadın meydana geldi.(Seyidoğlu, 2009:49-50) Kadın erkeğin bir parçasıdır. Erkek o parçayla bütünleştiği sürece erginlenebilir. Aynı şey kadın içinde geçerlidir.

Kuzey Amerika Yerli Kızılderili kabilelerinden Cheyenne (Çayan'ların) Yaratılış destanında Ulu Ruh Maheo, yarattığı kaplumbağanın sağ kaburgalarından birinden bir erkek figürü yaratır ve bunu “Toprak Ana”nın koynuna koyar. Bu insan figürü “Toprak Ana”nın bağrında büyümeye başlar. Sonra, Maheo’nun “can” üflediği insan figürü ayağa kalkarak yürür. Ulu Ruh Maheo, yarattığı bu erkeğin sol kaburgasından da kadını yaratır ve ona can üfler.(Arslan, 2011:82) Toprağın anne olduğu, Hz. Âdem’in de Hz. Havva’yı doğurduğu görüldüğü gibi yaradılış mitlerinin benzer unsurlarıdır.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz Şan Kızı Destanında ise yeryüzünde insanın ortaya çıkışı “cezaya” bağlanmaktadır. İnsanı kutsalın çiğnenmesinden doğan bir günah olarak adlandırmaktadır. Kazan Oğuznamesi’nde ise bu durum tersidir. Oğuzname’de “*Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım*” (Bakara suresi 30. ayet) hitabı sık sık geçmektedir. İnsanı bir ceza olarak değil Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi olarak düşünölmektedir.

Batı mitolojisinde Eski inancın Titanları gibi, Âdem ve Havva, ana tanrıça Toprak’ın çocuklarıdır. Önce Âdem olarak tek kişiydiler, sonra Âdem ve Havva olarak ikiye bölündüler. Ve erkek, azarlandığında, Yehova’nın sorgusuna tam Titan kişiliğine uygun yanıt verdi. “Ve adam karısının adını Havva koydu, çünkü bütün yaşayanların anası olarak Havva’nın kendisi, ana tanrıçanın yok olan insan biçimli yönü olarak tanımlanmalıdır. Bu nedenle Âdem, onun eşi olduğu kadar oğlu olarak da anlaşılmalıdır. Kaburga efsanesi açıkça ataerkil bir çeşitlenmedir, önceliği erkeğe verir. Tekrar doğmak için doğduğu ana tanrıçaya dönen eski eski kahraman mitosunun değiştirilmesidir.(Campbell, 2003:34) Doğurma, hayat verme Tanrı’dan sonra kadına verilmiş bir kutsiyettir. Her ne kadar doğum İncil’de kadına ceza olarak verildiği söylense de durum bunun tersidir. Toprağın çocuğu olan Hz. Âdem’in vücudundan

alınan parça ile Hz. Havva'nın yaratılması, Âdem'i, İbrani mitosunda iki cinsiyetli ilk insan(Campbell, 2006:126) olarak göstermektedir.

Olağanüstü bir şekilde dünyaya gelen Hz. Âdem'in artık yaratılmasının sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Ayrılma-erginlenme-dönüş monomitlerini sergilemesi gerekmektedir.

2.2 Hanlar Hanı Oğuz Han

Niyetin maksadın belli, Oğuz atan alınına yazıp yüreğine koymuştur (Nurmemmet, 2001:7) cümlesi bir alp tipi olarak karşılaşıcağımız Oğuz Kağan'ın hayatını özetlemektedir. Hanlar Hanı Oğuz Han atalarından aldığı ruhla yine atalarının bıraktığı töreye göre hareket etmek zorundadır. Alnına yazılan töreyi yüreğindeki ateşle yeryüzüne hâkim kılmak için mücadele edecektir. Alp tipinin de başka türlü davranması düşünülemezdi.

Yukarıda bahsedilen diğer Oğuzname'lerde Oğuz Kağan'ın doğumu öncesi yaşanan bir olağanüstülükten bahsedilmez. Uygurca Oğuz Kağan Destanı'nda diğerlerinden farklı olarak doğum sonrası tasvirler fazladır.

Oğuz Kağan'ın babası Türkistan memleketine hâkim olan Kara Han'dır. Kazan Oğuznamesi'nde Oğuz Kağan'ın doğumu ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmemektedir. "Hanlar Hanı Oğuz Han'ın Dünyaya Gelmesinin Zikri" başlığı altında Kara Han'ın büyük hatunundan doğduğu anlatılmaktadır. Büyük hatunun ismi geçmemektedir. Doğumunda olağanüstülük gözükmeyen Oğuz Kağan'ın dış görünüşü kutlu bir kahraman olacağını bildirir. Oğuz Kağan, ay ve güneşten güzeldir. Onun güzelliği ay ve güneş sembolleri kullanılarak anlatılmıştır. Doğa unsurları ile yapılan bu benzetme temelsiz değildir. Zira semboller en geniş anlamıyla kendisi olmayandır. Semboller yerlerine geçtikleri şeyleri tam bir benzeşme yerine gizli bir sezdirme ile rastlantısal ve/ya geleneksel bir kabulleniş bağlamında temsil ederler.(Korkmaz, 2014:287)Türk mitolojik sistem içerisinde önemli bir yer tutan ay ve güneş de varlık alanından fazlasını ifade eder.

Ay, Altay mitolojisinde, en yüce göktanrısı olarak algılanan Güneş tarafından yaratıldığına inanılan, geceleri onun ruhu olduğu kabul edilen ışığı yeryüzüne yansıtan, dişil ya da eril olarak kimliklendirilmiş göksel tanrıdır. Hem ay hem de ay ışığı Türkler

tarafından kutsal sayılmıştır. Ay ışığından gebe kalan kızlar, Ay ışığından doğan kızlarla evlenen yiğitler, mitolojinin sık yenilenen motifleri durumundadır. İnanışa göre Tanrı ay ile güneşi gündüze bekçilik etsin diye yaratmış. Güneş, karanlıktan korktuğu için geceyi bekleme görevi Ay'a verilmiştir. Ayrıca yaşam mağarasında, bahar başlangıcında su, toprak, ışık ve havanın buluşması sonucu bedenleşip varlığa gelen ilk erkeğin ismidir. Ay atam. Yine Altay mitolojisinde, göğün altıncı katında bulunduğu inanılan ve eril olarak algılanan göksel güçtür.(Korkmaz, 2003:32) Ayrıca Oğuz Kağan'ın oğlanlarından birinin adı da Ay Han'dır.

Güneş ise Altay mitolojisinde, ışık ve yaratma kaynağı olduğuna inanılan, ululanan ve tapım konusu yapılan, kimliklendirilmiş en yüce gök-tanrıdır. Yakut mitolojisinde, dünyayı ısıttığına ve temizlediğine inanılan, yaşamın sürekliliğini sağlayan ve en büyük Tanrı Ürün Aar Toyon'un karısı Kün Kübey Hotun; ana-tanrıçadır. Güneş ve güneş ışığı da kutsal kabul edilmiştir. Güneş ışığının doğayı döleyen güç olduğuna inanılır. Mitolojide "baba" olarak algılanan, Gök tanrı'nın görünüşe taşınmış ruhudur. Yine Altay mitolojisinde, göğün yedinci katında bulunduğu inanılan ve dişil olduğu kabul edilen ışık kaynağıdır. (Korkmaz, 2008:74) Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz Ay Ata'nın bedeni güneşin güçlü ışıkları ile pişmiştir.

Kaba realitenin sıkıcılığından bunalan insan ruhunun mevcut ötesinde ifade imkânları arama ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkan semboller ve onun dili bir bakıma bu kurtuluş hareketinin sanattaki zaferidir. (Korkmaz, 2014:287) Hanlar Hanı Oğuz Han'ın doğuştan hatta doğmadan var olan ihtişamını, göksel kaynaklı kutsallığını sayfalarca anlatmak yerine kolektif bilinç dışından süzülüp gelen bu simgeler özetlemektedir.

Oğuz Kağan evrendoğum tasarımı, evrensel doğumun ilk göksel "ürünleri" olan ay ve güneşe, kardeş ya da biri erkek, diğeri dişi kabul edilen, varoluşun ilk örnekleri durumundaki tanrılara (Korkmaz, 2008:74) benzemektedir.

Oğuz Kağan üç gece ve gündüz annesinin sütünü emmedi. Her gece annesinin düşüne girdi. "Anne Müslüman ol, eğer Müslüman olmazsan ölsem senin sütünü emmem" diye söyledi. Annesi oğluna kıyamadı. Tanrının birliğine iman getirdi. Oğlan anasının sütünü emdi. Anası gördüğü düşünüyü kimseye söylemedi.

Anne, içgüdüsel olarak evladının her zaman yanında olmuş ve koşulsuz sevmiştir. Annenin sevgisi babanın sevgisine göre çaba sarf edilmeden kazanılmıştır. Bu yüzden oğluna kıyamaz ve Müslüman olur. Dede Korkut hikâyelerinde, Deli Dumrul'a evladına, canını vermek istemeyen bir anne ile Boğaç Han'ın yaralarını iyileştiren anneyi buluruz. Oğuz Kağan Destanı'nda evladı için her şeyi göze alan bir anne vardır. Annenin, köklü bir otorite konumundaki "baba" yerine Oğuz'a tabi olması yeni bir anlayışı, yeni bir dini benimsemiş olduğunu gösterir.

Oğuz Kağan, doğar doğmaz dünyaya geliş amacını göstermiştir. Annesi, oğluna kıyamayıp Müslüman olmuştur. Alınca Han zamanından sonra devletin malı çok olunca Tanrı'ya unuttukları ve kâfir oldukları anlatılmaktadır. Oğuz Kağan, Kazan Oğuznamesi'ne göre atalarının gittiği yoldan gidecek ve İslam'ı yayacaktır.

2.3 Işıktan Gelen Doğum

Bu tuhaf ve garip hikâyelerden maksadım şu ki kişi bütün noksanlıklardan uzak Allah'ın kudreti araştırılırsabazı garip emirli ve nadir görünüşlü tuhaf hikâyeleri bulsun. Ki itibar vesilesiyle bir uyanış olur. Bu hikâyelerden biri de atamız Âdem peygamberdir ki anasız babasız kudret gücü ile yaratılmıştır. Ve ondan sonra Hz. İsa insanın aslını yarattı. Allah'ın buyurduğu gibi "*Şüphesiz Allah katında yaratılışları bakımından İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir.*(Ali İmran suresi 69. Ayet) Ve bu emir kendiliğindedir.

Allah tarafından takdir edilen hüküm açıkça bu olayda tasdik olunmuş. Garip vaka Alankuva'dır. Onun karnından izdivaç vasıtasıyla ve birbirine uyuşması ile üç oğlan doğdu. Ve olayın sureti budur: O güzellik iklimin kadını gül bağıının güzelliği büyük çadırında uyur idi. Havadan ses zahir olup ışıkçadırdan girdi. Ses, ela renkli göze dönüştü. Ve yavaş yavaş Alankuva yanına gelip müracaat kıldı. Alankuva o suretin kuvvetine müptela oldu. Ve açıkça vahim görürdü. Bir nice zaman sonra o nurdan hamile kaldığını anladı. Akrabaları onun bu haline dedikodu kıldılar. Alankuva anlattı fakat kimse inanmadı. O yattığı yerde bir gece karındaşları uyanık idiler. İlahi kudreti gözleri ile görüp utandılar. Alankuva yanında tasdik ettiler.

Üç oğlu ondan doğdu. Üçüncü oğlu Yüzencir Han idi. Cengiz Han soyunun ağacı ona ulaşır. Ve Yüzencir Moğol dilinde kurt olarak isimlendirilir. Yüzencir Han bir nice yıl hanlık kıldı

Işık genelde Gökten'in özelde O'nun görünüşe taşınmış biçimi olarak algılanan Güneş'in evreni, dünyayı "dölleyen" sperması olarak algılanan yaratma gücü olarak geçmektedir. Ayrıca Tanrısal özün görünüşe taşınmış biçimi, tanrısal sonuç; tanrısal doğum olarak algılanan somutluk olarak da bahsedilmektedir. (Korkmaz, 2008;83) Işık içinden gelen biriyle evlenme motifi Oğuz Kağan destanında da karşımıza çıkmaktadır. Gökten gelen ışık Oğuz Kağan'a eşini getirmiştir. Göğün kutsallığına inanan Türkler için gökten gelen ışık demek kutsallık demektir. Evliliğin Tanrı tarafından gönderildiği anlamına gelir. Ayrıca bakire doğum, bunu temsil ediyor. Tanrılar ve yarı tanrılar, üstünlüğün, cinselliğin ya da kendini savunmanın değil, sevginin harekete geçirdiği varlıklar olarak bu şekilde doğuyor. (Campbell, Moyer, 2013:227) Tanrı'nın lütfü ile gelen bir çocuk büyük işler başaracağını göstermesinin yanında bu bağlamda temiz ve arı olmayı da simgeler.

3.Ad Alma

Türk kültür tarihi içerisinde ad alma/verme yaygın motiflerden biridir. Bir çocuğun ad alması demek bireysel ve milli anlamda var olduğunu göstermektedir. İsimler toplumların kültürel, dini anlayışlarına göre değişse de verilen isimlerin anlamları çok önemlidir.

Türk epik anlatı geleneği içinde isim verme farklı şekillerde işlenmektedir. Kitab-ı Dede Korkut'da "ol zamanda bir oğlan baş kesme kan dökmese ad komazlar idi" (Ergin, 1997:118) cümlesiyle kahramanların isimlerini hak ederek aldığı görülmektedir. Bu ad verme çocukluk devrinden beylik devrine geçiş merhalesinin destan varyantıdır.(Bayat, 2013:153) Bu geçiş aşamasını başarıyla geçen kahraman ruhsal anlamda doğuşunu tamamladıktan sonra bir ad alır. Bu adı "yüce birey" olarak niteleyeceğimiz Dede Korkut (metinlerde aksakallı, beyaz saçlı vd.) vermektedir. Oğuz kavminin müşkilini hal eden Korkut Ata binlerce yıllık bir oluş deneyimine ait bilgi birikiminin insanlaşmış, kişileşmiş biçimidir ve dünyada var olmak isteyen Oğuz

toplumu için yaşamsal öneme sahiptir. (Korkmaz, 2015:24-25) Kahramana onun talihi, yaşamı ile bütünleşen bir ismi anca böyle donanımlı, kutlu bir kişi verebilir.

Kazan Oğuznamesi'nde ise Oğuz Kağan'ın ad alması şu şekilde anlatılmaktadır. O zaman Moğol'un töresiydi. Oğlan bir yaşına ulaşmayınca ona ad koymazlardı. Oğlan bir yaşına ulaştı. Kara Han ile haber saldı. Büyük meclis tertip etti. Toy günü oğlanı meclise getirdi. Kara Han beylere söyledi: "Bizim oğlumuz bir yaşına ulaştı, şimdi buna at koyun siz." Beyler cevap vermeden önce Oğuz Han söyledi.

Benim adım Oğuz'dur

O oğlan dedi bir yaşında bu söz
Benim adım koyun sizler Oğuz

İşte bir yaşar oğlan orada revan
Gelip dile dedi biliniz ayan

Adımdır Oğuz hüsrev-i nam-ver
Biliniz yakın bütün ehl-i hüner

Kazan Oğuznamesi'nde ad verme "o zaman Moğol töresiydi" olarak geçmektedir. Burada eserin yazıya geçirildiği dönemin etkisi olduğu gözükmektedir. Zira metnin genel yapısına bakıldığında Ebülğazi Bahadır Han'ın şeceresinin etkisi görülmektedir.

Dede Korkut hikâyelerinde çocuğa isim konulacağı zaman büyük toy kurulum. Kara Han da şanına yaraşır bir toy kurar. Toyun ulularından oğluna bir isim koymasını ister. Bunun üzerine bir yaşındaki Oğuz Kağan kendi ismini açıklar. Oğuz'un kendi kendine ad vermesi, onun Tanrıoğlu statüsüyle ilgilidir. Ad verme fonksiyonunu ilk çağlarda tayfa aksakallıları, İslamiyet'ten sonra da evliyalar yerine getirirler. Oğuz statüsü açısından onlardan üstün olduğu içindir ki kendi kendine ad verir.(Bayat, 2013:153) Kendi benliğini taşıyacak bir ad alan Oğuz Kağan içinde bulunduğu topluma kabul edilmiştir. Kahraman artık bir sonraki aşamaya geçer. Evrenin sınırlarını

zorlamak. Epik bir kahraman olan Oğuz Kağan için de bir sonraki aşama içinde taşıdığı töreyi, temsilcisi İslam'ı tüm dünyaya yaymaktır.

Kazan Oğuznamesi'nde bir diğer ad verme toyu Korkut Ata'nın da katılımıyla "Duyılı Kayı'nın Bir Kardeşi İrki Beg'in Şah Olması ve Tuman'ın Dünyaya Gelmesinin Beyanı" başlığı altında anlatılmaktadır.

Bir yakın kardeşi vardı İrki adlı. Duyılı Kayı yaş sahibi idi. Duyılı Kayı ölünce kardeşi İrki cenaze sahibi oldu. Haber saldılar. Tüm Oğuz ili Oğuz'a yığılıp geldiler. Korkut başta olmak üzere beyler sordular. Han'ın eşlerinden hamile olan var mı? Bir dadı hatun gelip söyledi. Han'ın bir haremi var hamile ve yakında doğacak. Bir nice zaman sonra Han'ın haremi doğurdu. Han'ın oğlu oldu diye sevindiler. İrki önderliğinde tüm beyler sevindiler. İle haber saldılar. Herkes himmete layık hediye getirdi. Dört yüz at ve dört bin koyun öldürdü. Bunlardan üç havuz diktirdi. Birisine içki birisine kımız ve birisine katık ile doldurdular. Bir ay gece gündüz toyda eğlendiler. Yaşlılar yaşını, malsızlar malsızlığını o toyda, ölümü o toyda unuttular.

Oğuz ili Korkut'a selendiler: "Bu oğlana güzel at koy." Korkut söyledi: "Bunu adı Tuman olsun, Duyılı Kayı Han öldüğünde bizim yurdumuz tuman tutup karanlık olmuştu. Bu oğul bu dumandan doğdu. Onun için adını Tuman koydum. Tuman uzun durmaz çabuk gider. Dumanlı gün güneş olur. Dumanın sonu aydınlıktır. Yiğit olup atası tahtında oturup uzun ömürlü devleti olacağına benziyor." Herkes bu adı çok beğendi. Kahramana yaptığı marifete göre değil de babasının cenazesi sırasında meydana gelen bir doğa olayının etkisiyle ad verilmiştir.

Türk geleneklerine uygun bir şekilde Korkut Ata düzenlenen her toyda isim koyup geleceği ile ilgili yorumda bulunmuştur. *Oğuzun ol kişi tamam bilicisiydi. Ne derse olur idi. Gaybdan türlü haber söyler idi. Hak Teala onun gönlüne ilham ederdi.*(Ergin, 1997:73) Bu yönüyle Dede Korkut Oğuz toplumunun *kaos karşısındaki kozmosudur. Arketip değerlerinin bir sembolüdür.* (Korkmaz, 2015:26) Oğuz kavmi Yüce Birey'i olan Dede Korkut'un sözünden çıkmadığı sürece refah ve barış içinde olacağı her defasında dile getirilmektedir.

Kazan Oğuznamesi'nde kan dökerek ad alan bir kahraman Yavlı'dır. Tuman'ın Köl İrki'nin kızından oğlu oldu. Adını Yavlı koydu. Doğuştan alp idi. Ve yiğit oldu. Bir

gün yiğitler ile oynarken vuruştı. Yakınında dikenli bir ağaç vardı. Onunla yiğidin boynuna vurdu. O öldü. Köl İrki Han ve Tuman ve Korkut bütün yiğitlere işi anlattıkların büyük ve küçük beyler işittikten sonra şaşırıldılar. Hayran kaldılar. Tuman söyledi: “Bu oğlanın adı bu zamana kadar Yavlı idi. Bundan sonra Kanlı Yavlı demek uygundur.” Bundan sonra bütün halk Kanlı Yavlı dediler. Korkut Ata'nın da bulunduğu mecliste yiğitlik çağında yaptığı iş ismine sıfat olarak eklenmiştir.

Kazan Oğuznamesi'nde bir diğer ad verme ise şöyledir: O zaman Beçene ilinin padişahı vardı. Toymaduk adlı. O gelip İnkeş'in evini yağmalayıp Kaçaklı hatununu esir alıp gitti. Üç yıldan sonra İnkeş mal verip onu geri aldı. Kaçaklı evine geldikten altı ay sonra bir erkek oğul buldu. Salur Kazan anasına “bu oğlanı nereden buldun” dedi. Ağaç ile başını vurup yardı. Kıpçaklı söyledi:

Yağı keldi kabarıp
Kaçıp kitdiniz bozarıp
Tivege minip kiyinizdin
Bara irdim kobarıp
İt Beçene izimdin yitdi
Tivenin başını dutdı
İçi kaynadı taptı yantadı
Üstümge minip oynadı
İhtiyarımını aldı
Bu oğlanı içimge saldı

O oğlan İt Beçene ilinden oldu. Adını İrek koydular. Türk içinde davranış budur ki itin adını İrek Serek koymak. İrek'in Arıklı adlı bir oğlu vardı. İçki Salur Arıklı'nın oğlanıdır. Yaşanılan bir olay sonucu isim konulmuştur. Bu isim kültürel belleğe yerleştirilerek adeta her dönem de bu olayın intikamı alınmıştır.

Kazan Oğuznamesi'nde ad verme yetkisine sahip olan tek kişi Dede Korkut değildir. Oğuz Kağan bir dizi erginlenme aşamalarından geçtikten sonra kendisi bizzat “yüce birey” olup kavmine marifetlerine, yaptıklarına göre isim vermektedir.

II. BÖLÜM: YOLA ÇIKIŞ

1. Maceraya Çağrı

Kahramanın, kahraman olabilmesi, kendilik değerleriyle bütünleşebilmesi içindeki ruhsal gücün ortaya çıkması ile mümkündür. Mitolojik yolculuğun –maceraya çağrı olarak belirlediğimiz- bu ilk aşaması kahramanı çağıran ve onun ruhsal ağırlık merkezini toplumun sınırlarından bilinmeyen bir bölgeye çekmiş olan kaderi belirtir. Bu önemli hazine ve tehlike bölgesi çeşitli biçimlerde sunulabilir; uzak bir ülke, bir orman, yeraltında, dalgaların altında ya da göğün üstünde bir krallık, gizli bir ada, sisli bir dağ tepesi ya da derin bir düş hali; fakat hep tuhaf biçimde akışkan ve çok biçimli varlıkların, hayal edilmez eziyetlerin, insanüstü görevlerin ve olanaksız zevklerin yeridir. (Campbell, 2013:72) Ad olarak toplum tarafından varlığı kabul edilen kahramanın içinde bulunduğu ortam artık ona yeni bir şey katmaz. Benliğinin uyanması için onun yeni maceralara atılması gerekmektedir. Kaynağı ne olursa olsun *çağrı her zaman* –tamamlandığında bir ölüme ve bir doğuma eşitlenen bir ruhsal geçiş anı ya da ayinin- gizemiyle perdeyi kaldırır. Alışılmış yaşam ufku genişlemiştir; eski kavramlar, idealler ve duygusal kalıplar artık yetmez; bir eşiği aşma zamanı gelmiştir. (Campbell, 2013:66) Çağrıyı alan kahraman, macerası boyunca aslında hep kendisiyle yüzleşir. Ruhunda var olan iyi ve kötü değerlerle karşılaşır. Tek bir amaç vardır, çağrıyla başlayan macerayı başarıyla tamamlamak.

Gökeri, çağrının mitoslarda ve edebiyatta beliren simgesel ifadelerinin çok çeşitli olduğunu ifade eder. Campbell'in bu çağrıyı üç grupta topladığını belirtir ve bu grupları şöyle sıralar: Kahraman bir gereksinme ile zorlanıp kendiliğinden yola düşebilir. Bir otorite figürü tarafından yollanabilir. Rastlantı ya da yanlışlık sonucu kendini serüvene atılmış bulabilir. (Gökeri, 1979' dan Akt, Işık, 2009:71) Kazan Oğuznamesi'nde ise kahraman dıştan gelen bir çağrı ile maceraya başlamaktadır.

2. Dıştan Gelen Çağrı

Kahraman bilinen ortamı terk edip maceraya çıkmasında ve eşik atlamasında başka insanlar ya da gölge olarak nitelendireceğimiz kişiler etkili olmaktadır.

2.1 Bilgeden Gölgeye Dönüşen İblis'in Daveti

Kazan Oğuznamesi'nde dördüncü dönemde cin taifesiyle ve melekler arasında olan savaşta benzerlerinden farklı olan İblis melekler tarafından esir edildi. Gökyüzüne çıkarıldı. Burada meleklerin bakımı ile günden güne gelişti. Meleklerin eğitimi sayesinde "Meleklerin Öğretmeni" rütbesiyle şereflendirildi. Yakut minbere çıktı. Nur ilmi onun başına nasip edildi.

Yine çok zaman geçti. Cin taifesi dağıldıkları adalardan, harabelerden çıkmaya, toplanmaya başladılar. Yerin dörtte birini kendisinde kullanma hakkı buldular. Ve Allah'ı tanımadılar. İblis, ilahi emirle onlara elçi olarak gönderildi. İblis'in davetine gelmediler. Rüşvet ve kayırma yolunu kullanan İblis, görevinde başarılı olamayınca onun yerine Azrail gönderildi. Cin taifesini doğru yola çağırdı. Kabul eden olmadı. Gökyüzünden meleklerinde gelmesiyle büyük bir harp oldu. Cin taifesinden, kılıçtan arta kalanlar dünyanın dört bir yanına dağıldılar.

İblis, bu olaydan sonra ve hükümet emri ile bağımsızlığını ilan etti. Devletinin ve saltanatının bayrağını yükseltip hilafet işlerinde kendisinden başkasını uygun görmedi. Bağımsızlığını ilan eden İblis'in saltanatı, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yaratılmasıyla tehlikeye girdi.

Âdem ile Havva evlendiler. Buradaki tüm nimetler onların hizmetindeydi. Biri hariç: "Allah buyurdu ki *Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.*" (Bakara suresi 35. Ayet) Yasak, yapısı gereği her zaman cezp etmiştir. Konulduğu andan itibaren aşılmaması gibi bir ihtimal yoktur. Cennetteki yasak ağaçtan Ta-hâ suresinde de bahsedilir. Yasak ağaç burada "Şecere-i Huld" diye adlandırılır. "Ebedi Hayat", "Çürümez Saltanat Hayatı" anlamına(Ergun, 2012:118) gelmektedir.

Hız. Âdem ve Hız. Havva'ya secde etmeyen ebedi lanete giriftar olan İblis, intikamını almak için döner. Cennete girmesi yasaktır. Tavus karşısına gelir. Cennete girmesi için izin ister. Reddedilir. Tavus, İblis'i Yılan'a havale eder. Şeytan, büyüyle Yılan'ı esir edip, ağzında yurt yapar ve cennete girer. Âdem ve Havva karşısına gelir. İblis'i tanımayan Âdem ve Havva onun çeşitli vesveselerini dinlerler. Cennette İblis, onlara rehberlik eder.

Bilge kişiliğinden gölge'ye tekrar dönüş yapan İblis, Hız. Âdem ile Hız. Havva'yı maceraya çağırırda ana unsurdur. Ayet-i kerime ile gelen bir yasak vardır. Bu yasağı topraktan yaratılana çiğnetip eski otoritesine kavuşmak isteyen Şeytan, yasak meyveyi teklif ederek maceraya çağırır. Aslında tüm duruşuyla Şeytan, Hız. Âdem'in içinde var olan yasakları çiğnemeyi arzulayan gölgesidir.

2.2 Alp Tipini Tamamlayıcı Unsur Olarak Kadın

Kahramanın tüm macerası ruhsal manada bütünlüğe ulaşmaktan başka bir şey değildir. Bir kahraman sadece yüce birey/doğüstü yardımcı ile gölgesiyle yüzleşmez aynı zamanda animası/animusuyla birleşmesi de gerekir. Türk kültür tarihi içerisinde bir ad alan kahramanın toplum içinde bir üst statüye evlenerek kavuşur. Zira evlilik her kahraman için bir eşik niteliğindedir. Başka bir mitolojik deneyimdir. Doğru insanla evlenerek, Tanrı'nın ete kemiğe bürünmüş imgesini yeniden inşa ederiz ve evlilik de budur. (Campbell, Moyer, 2013:25) Evliliğin sorumluluğunu başarıyla yerine getiren, animası/animusu ile yüzleşmeyi başaran, iki bedende tek yürek olan kahraman için aşılacak eşik kalmaz. Oğuz Kağan maceraya çıkmadan önce yiğitliğinin bir gereği olarak evlenmektedir.

Oğuz Han konuşmaya başlayınca "Allah Allah" diye söylerdi. Oğuz Han'ı dinleyenler konuşmayı tam öğrenemediği için ne söylediğini bilmediğini zannederler. Çünkü Allah, Arap dilindedir. Ve Moğol'un atalarından Arap dili bilen yok idi. Hâlbuki Allah, Oğuz Han'ı anadan doğma veli yaratmıştı. Onun özüne ve gönlüne ve diline adını salmıştı. Oğuz yiğit yetişti.

Kara Han, kardeşinin kızını Oğuz'a alıp verdi. Oğuz Han kıza söyledi: “Âlemi, seni ve beni yaratan Allah var onu var ve bir bil. Onun buyurduğu işten başka iş yapma.” Kız bunu kabul etmedi. O zaman kızla konuşmadı, başka yerde uyudu. Kara Han'a söylediler: “Oğlunuz sevmemiştir ki aldığı günden beri yerinde yatmıyor.” Kara Han bu sözü işittikten sonra bir kardeşi Köz Han'ın kızını alıp verdi. Oğuz Kağan yine söyledi: “Âlemi, seni ve beni yaratan Allah var onu var ve bir bil. Onun buyurduğu işten başka iş yapma.” Kız bu sözü kabul etmedi. Oğuz Han yine kızdan ayrı yattı, gündüz konuşmadı. Bu olaydan nice yıllar geçtikten sonra Oğuz Han ava çıktı. Gördü ki suyun yakasında bir nice kızlar çamaşır yıkar. Atasının kardeşi Öz Han'ın kızları da bunların içindeydi. Kıza bir kişi gönderdi aşikârda konuşmaktan utandı. Kızı تنها yere çağırıp söyledi: “Atam bana iki kız alıp verdi. Onlar Müslüman olmadığı için sevmedim. Müslüman olun dedim kabul etmediler. Eğer sen Müslüman olursan seni alırım.” Kız cevap verdi: “Sen ne yolda olursan ben o yolda olurum.” Oğuz Han atasına söyledi. Öz Han'ın kızını alıp, büyük toy kıldılar. Oğuz Han eşini çok sevdi.

Oğuz Kağan Destanı'nın diğer varyantlarında da düğün merasimine ayrıntılı olarak yer verilmez. Atlı-Göçebe toplumunda aşk, daha sonra İslamî devirde olduğu gibi, hayat boyu süren, duygu, hülya ve rüya dolu bir sergüzeşt değildir. Burada insan hayatının esasını “aşk” değil, savaş teşkil eder. (Kaplan, 1979:31) Oğuz Kağan üç amcasının kızıyla evlenmiştir. Bunlardan sadece su kenarında karşılaştığı eşiyile gerçek bir evlilik yapmıştır. Su, mitolojide önemli bir yer tutmaktadır. İlkel inanç sisteminin ana ögesi olan Anamizim'e (canlılık) göre insanın çevresindeki her şey bir ruha sahiptir. Şamanistler'e göre bütün dünya ruhlarla doludur. Dağlar, göller, ırmaklar (“yersu”) hep canlı nesnelere. Takdis ettikleri Alaş, Tannau, Hangay, Altay Dağları, Abakan, Kem (Yenisey), Katun Bey, Akbaşlığ, Sütgöl ırmak ve gölleri Şamanistler için yalnız coğrafi isimler değil, fakat konuşan, duyan, evlenen, çoluk çocuk sahibi varlıklardır. (İnan, 1976:34) Bu doğrultuda farklı Türk anlatılarında “*Su Issı, Sug Eezi, Su Anası, Uhun Ecen, U içite, Ukulaan, Toyon*” (Kadriye, 2012:136) ismini alan su iyisi ve su kültü Dünya ve Türk mitolojisinde önemli yer tutmaktadır.

Yaradılışın kaynağı sudur. Evreni oluşturan dört unsur arasında en çok kirlenmeye müsait olanı da sudur. Bu yüzden sert kurallar çerçevesinde korunmaya çalışılmıştır. Türklerce su mukaddesti. Tsinlerin imparatoru, Çin tahtına oturduktan sonra, “Ben suyun bereketiyle hükümranım” demişti. Cengiz devrinde su mukaddes olduğu için

çamaşırlar, kaplar su ile yıkanmazdı. Çamaşırlar kirlenince atılırdı. Kaplar, otlarla temizlenirdi. Cengiz yasasına göre suya işeyen adam idam edilirdi.(Gökalp, 1976:40-41) Bir sahibi olduğuna inanılan suyu korumanın yanı sıra suya avcılar avın bereketi için, kadınlar çocuk sahibi olmak için ya da kuraklığı gidermek için kanlı ve kansız kurban sunulurdu. Yağmur yağdırma amacıyla Doğu-Ural'da yaşayan Boymak, Ulu-Gatay, Saluvıtı, Barın-Tabın Başkurtları üzerlerine su döküp, birbirlerini suya atarlardı.(Seyidov, 1973:260) Bu gibi ritüellerde temel amaç suyun bereket verici özelliğinden faydalanmaktır.

Türk kültür tarihi içerisinde su sadece inanç siteminde değil devlet anlayışının ve toplumsal ilişkinin şekillenmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Orhun Abidelerinde “*eçümüz, apamız tutmuş yir sub idisiz bolmazun tiyin az budunug itip yaratıp*” (Ergin, 2000:14) cümlesi suyun bir vatan olarak görüldüğünü göstermektedir. Tanrı, Türkün yeri ve suyu sahipsiz kalmasını diye kağanları Türk milletinin üzerine getirip koyuyordu.(İnan, 2010:409) Törenin dışına çıkan Türk kağanları ise yer-su'lar tarafından cezalandırıldığına inanılıyordu.

Mitolojideki su imgesi ve tanrıçalar, deniz kızları, büyücüler, çoğunlukla suyun koruyucuları olarak görünen sirenler (kuyular, suyolları, gençliği yeniden kazandıran kazanlar), göl hanımları ve öteki su perileri yaşamın tehdit edici veya hayat verici yönünü temsil ederler. (Cambpell, 2006:80) Su kaynaklarının ismi hacmi değişse de onun sahibi “kadın” olarak tasavvur edilmektedir. Ateşin erkekliği karşısında suyun dişliliği değişmez bir durumdur. Su, kendini erkekleştiremez. Bu iki unsur birleşerek her şeyi yaratır.(Bachelard, 2006:115) Hayatın başlangıcı ve hayat bağışlayan sudur.

Ateşin ve insanın mezarı olan su, bizi hiç yapılmamış bir yolculuğa davet eden yeni harekettir. Bu maddeleşmiş yola çıkış toprağın maddesinden çekip alır bizi. (Bachelard, 2006:89) Nitekim Dede Korkut hikâyelerinden Tepegöz hikâyesinde Konur Koca Saru Çoban, yayla göçünün öncüsü olarak çıktığı yolculukta obasının başına bambaşka bir bela musallat eder. Uzun pınara saygısızca girip yakaladığı peri ile cima edip Tepegöz'ün doğmasına neden olmuştur. Bu cezayı da anca ad verilen kutlu kişi Basat defeder.

Şamanistler bazı ırmakların kaynaklarının cennette olduğuna hükmettikleri için suyu kutsallaştırırlar. Yine su ile bağlantılı olarak, sıcak ve soğuk suların geldikleri kaynakların farklı olduğu; sıcak suların cehennemden, iyi ve tatlı suların ise cennetten geldiği inancı mevcuttur.(Kadriye, 2012:138) Su İyesi'nin yer atlı kaynaklı olduğu yaygın bir inançtır. "Sibiryaya ve Volga boyu Türklerinin geleneksel inancına göre su iyesi, aşağı dünya ile ilişkilidir. Mesela Kazan Tatarları ve Başkırtların mitolojik inançlarında 'Sulukun' adlı kötü ruh yer altı dünyası sularını koruyan bir varlıktır."(Bayat, 2007:250)

"Suyun hayatın kaynağı olması ve şifa verici özellik taşıması nedeniyle eski Sümerlerde ve Anadolu kavimlerinde hekimliğin tanrısı su tanrısı olarak kabul edilirdi. Hatta Sümercede hekime a-zu yani suyu bilen kişi denilirdi.(Bayat, 2007:257)Şifa verici özelliğine paralel olarak ölümsüz su -ab-ı hayat/bengü su- arayışı pek çok efsanenin konusu olmuştur. Bazı Türkçe konuşan halklarda görülen gölün (suyun) bakirelere bile çocuk vermesi hayat verici olduğunun bir başka göstergesidir. *Suyun çocuk verdiğine dair inanç Azerbaycan Türk masallarında da vardır.* (Seyidov, 1973:262) Su ve çocuk paralelliği pek çok anlatım esasına dayalı üründe konu olmuştur. Manas'ın babası Yakup Han'ın karısına *on dört yıldır alalı, anne dahi olmadı, kutsal bir yere gidip, adım bile atmadı, kutsal pınara gidip, yanında bir yatmadı* (Ögel, 2010:458) diyerek çocuksuz kalmasını ritüellerin eksikliğine bağlar. Ayrıca Altaylıların cenneti de, Süt-Ak-Köl, yani, "Süt gibi Ak-Göl" idi. Altay Türklerine göre de dünyaya yeni gelen bütün çocukların ruhları hep bu gölden gelirdi.(Ögel, 2014:647)Kazan Oğuznamesi'nde de bu motif şu şekilde anlatılmaktadır. Tarihlerin yazdığı sayfalarda ve tarihçilerin haberlerinden bilinir ki doğu hikâyelerinde bir ada vardır. O ada sakinleri kadındır. Ve onların hamileliğinin sebebi budur ki onlara ne zaman güçlü şehvet galip olsa bir çeşmede gusül kılarlar. Onların dokusuna döl suyu gelir. İnsanın bakir rahmine eklenir. Erkekler orada olmazdı. Ve o taife tamamen kız oğlan kız hamile kalırlar. Bakire doğum, bunu temsil ediyor. Tanrılar ve yarıtanrılar, üstünlüğün, cinselliğin ya da kendini savunmanın değil, sevginin harekete geçirdiği varlıklar olarak bu şekilde doğuyor.(Campbell, Moyer, 2013:227) Olağanüstü doğum motiflerinden bakire doğuma örnek olarak toprağın oğlu Hz. Âdem ve Hz. İsa verilebilir.

Bunlardan başka eşik atlamada da su önemlidir. Suyu atılmış çocuklar, kurtulduktan sonra mucizevî varlıklara dönüşür. Suları geçerek ölümü geçmiş olurlar. Kentler kurabilir, halkları kurtarabilir, dünyayı yeniden yaratabilirler.(Bachelard, 2006:88) Hayat verici ve hayatı yok edici özelliği olan suyu, geçmiş olan kahraman sınavlar yolunda daha da başarılı şekilde hareket edecektir.

Su yukarıdaki özelliklerin dışında ruhu arındırması, günah temizlemesiyönü ile dinsel ritüelleri için önemlidir. Kur'an-ı Kerim'in Enbiya suresinde "*Hayatı olan her şeyi sudan yarattık*" denir. Hayatın temeli olan su ibadet öncesi bireyi fiziksel anlamda beş vakit temizlemektedir. Fiziksel olarak başlayan bu temizlik bireyi kuşatan ruhsal doygunluk ile son bulur. Beş vakit gönlü ve ruhu temiz bir şekilde Allah'ın karşısına çıkan birey, son yolculuğuna uğurlanırken de su ile temizlenerek çıkar. Abdest, ölü yıkaması dışında vaftiz etme töreninde de su ile karşılaşırız.

Markos'a göre İncil'de, Yahya'nın öğretisi ve vaftizi hakkında bilgi verir: Çölde vaftiz eden ve günahların bağışlanması için tövbe vaftizini vaaz eyleyen Yahya geldi. Bütün Yahudi'ye köylüleri ve bütün Yerusallimliler ona çıkıyorlardı ve günahlarını itiraf edip Erden ırmağında onun tarafından vaftiz olunuyorlardı. Yahya devetüyü giymişti, belinde deriden kuşağı vardı, çekirge ve yaban balı yerdı. Ve vazederek diyordu: Benden sonra benden daha kudretlisi geliyor, eğilip onun çarıklarının bağını çözmeye ben layık değilim. Ben sizi su ile vaftiz ettim, fakat o sizi Ruhül-Kudüs ile vaftiz edecektir. Kökeni çok daha eski olan vaftiz etme ile Sümer'lerde de karşılaşırız. Eski Sümer kenti Eridu'nun tapınağında vaftiz riti su tanrısı Ea için yapılırdı. Ea, Su evinin Tanrısı'nın simgesi Capricorn'du ve zodyağın onuncu işaretiydi. Capricorn (Oğlak burcu) ön tarafı keçi, gövdesi balık biçiminde birleşik hayvandı; güneşin yeniden doğmak üzere kış dönümüne girmesinin işaretiydi. Kahramanı dönüştüren su, Buda'yı da temizler. Buda efsanesinde eşdeğeri, zaviyelere ve zahitlere yapılan bir dizi ziyarettir. Nairanjana ırmağı kıyısında oruç tutan beş dilenci ziyaretiyle biter. Burada kaldıktan sonra geleceğın Budha'sı ırmağın sularında yıkanmış ve Aydınlanma ağacına tek başına gitmiştir.(Campbell, 2003:319) Daha pek çok metinde suyun arındırıcı, temizleyici özelliğini görmek mümkündür.

Su, Tanrıça gücünün aracıdır, fakat aynı biçimde ister bir ayın ister evrenin olsun, doğum ve ölüm sularının gizine vücut veren odur. Çünkü mitos yapısında temsilin temel kipi bu kişileştirmeyele değişebilir. Örnek olarak Tekvin Kitabı'nın girişinde, "Allah'ın ruhu suların yüzünde hareket ediyor yazmıyor mu? Su ve rüzgâr, madde ve ruh, yaşam ve doğurucusu: Bu zıt çiftler yaşam deneyiminde birbirine geçmiştir ve dünya – yaratıcısı birleşmeleri, Eski Ahit'te olduğu gibi, öte yandan Antik Budizm'in sanatındaki gibi cinsel kucaklaşma anındaki ilahi erkek ve dişi imgesiyle temsil edilebilir. "Büyük evren" veya makrakozmosun kökeni hakkındaki gizem, "küçük evren", mikrokozmosun meydana getirilmesi olarak anlaşılır ve o zaman cenini çevreleyen sıvı bir pek çok mitolojide bulunan su ögesiyle kesinlikle karşılaştırılabilir demektir. Sokrates öncesi Yunan felsefesinin bilgisi Miletli Thales'in (MÖ y. 640-650) her şeyin özü olarak kabul ettiği öge de sudur.(Campbell, 2006:82)Evrenin özü, insan vücudunun %70'i sudur. Canlı bir yaşam sunması gibi, tufan olup yok edebilir. Bu nesneleryok oluşu gibi gözükse de dünya için arınmadır.

Türk masallarında su, su kültü doğrultusunda hayat kaynağı, başka dünyalara açılan kapı, ruhların yaşadığı yer; güzelleştiren, gençleştiren, iyileştiren, güçlendiren, diriltiren, çirkinleştiren, kör eden, tedavi eden, kahramana şekil değiştiren bir tabiat parçasıdır.(Kadriye, 2012:318) Oğuz Kağan'ın eşi de böylesine derin ve sağlam bir kökten gelen tabiatın parçasıdır. *Hak dizarını gören suyun*(Ergin, 1997:101) verdiği bir eş ile evliliği onun aldığı kutu göstermektedir.

Dünyanın kraliçe tanrıçasıyla mistik evlilik kahramanın tam bir yaşam ustalığını temsil eder; çünkü kadın yaşamdır, kahraman onun bilen ve efendisidir.(Campbell, 2013:138)Dönüştüren, olgunlaştıran bir kadın olarak karşılaştığımız eşi, Oğuz Kağan'ı babasının hazırladığı tuzağa düşmekten kurtarır. Ona, hazırlıklı olması konusunda haber verir. Animasıyla bütünleşen Oğuz Kağan babasıyla çıkacağı macerada daha güçlü konumda olacaktır.

2.2.1 Sınavlar Yoluna Çağrı “Kara Han”

Evlendikten çok yıllar sonra Oğuz Han uzak bir yere ava gitti. Kara Han tüm hizmetlilerini ve gelinlerini çağırıp söyleştiğinde Hatununa sordu: “Oğuz son aldığı hatunu diğerlerinden daha çok sever. Bunu sebebi nedir?” Hatunu gelinlere sorar. Gelinler gerçeği anlatır: “Oğlunuz bize Müslüman ol dedi. Biz kabul etmedik. Küçük gelininiz Müslüman oldu. Onun için daha çok sever.” Kara Han bu sözü işittikten sonra beylerini çağırıp danıştı. Oğuz Han’ı av sırasında öldürmeye karar verdi. Bu sözü küçük gelini duydu. Oğuz Han’a haber saldı.

Alp tipi olan Oğuz Kağan’ın dünyaya gelmesinde tek bir amaç vardır. Töreye uygun hareket edip Müslümanlığı dünyaya yaymaktır. Bu uğurda karşısına ilk alacağı kişi babası Kara Han’dır. Babası, Oğuz Kağan’a savaş açmıştır. Baba-oğul mücadelesi bağlamında bu kısmı incelemeden önce Kara rengi ve bir sıfatı haline gelen Kara Han’ı Türk mitolojisi açısından incelemek gerekmektedir.

Öncelikle “kara” kelimesi bilindiği gibi yası simgelemektedir. Bundan başka karanlıklar tanrısı Erlik’i, kuzey yönünü, yeraltı tasarımı ve kara şamanı (Korkmaz, 2008;93) simgeler. Bunun zıddı olan ak renk ise Göktanrı Ülgen’i, Şamanizm’in göksel tasarımlarını, cenneti ve batı yönünü (Korkmaz, 2008:18) simgelemektedir.

Türk kültür tarihi içerisinde önemli bir yer tutan Şamanist sisteminde de Şamanlar ak ve kara olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Şamanlık denildikte esasen Kara Şamanlar göz önünde bulundurulur ve bu nedenledir ki Budizm’in bazı Türk boyları ve Moğollar arasındayayılmasından sonra Şamanlığa D. Banzarov’dan beri kara inanç (Moğolca hara şadjin-kara inanç Şamanlığın, şıra-şadjin-sarı inanç da Budizm’in adıdır.) adı verilmiştir. V. Troşçanskiy tarafından kara inanç terimi daha da yaygınlaştırılmıştır. Etnografik literatüründen ak Şamanların yalnız ışıklı ruhlara kurban sunduğu ve esasen de ışıklı ruhlara hizmet etiği bilinmektedir. Ayrıca ak Şamanların güneşi de selamladığı bilinmektedir. Ancak bazı toplumda kara Şamanlar etkili oldukları için ak Şaman inancı arka plana itilmiştir. Hatta bazı Türk kavimlerinde ak ve kara Şaman bölümleri birbirine karışmış durumdadır.(Bayat, 2015:135) Kara kamlık müessesesine büsbütün başka ve aykırı olan ak kamlık (yalnız aydın ve iyi ruhlara tapan ve kanlı kurbanlardan sakınan, davul, özel cübbeleri kullanmayan kamlar) müessesesi eski çağlarda yapılan ıslah teşebbüslerinin kalıntısı olabileceği hatıra gelmektedir.(İnan,

2015:201)Yine de Kara Şaman iletişim kurduğu ruhlar sayesinde Ak Şaman'a göre gücü fazladır.

Kara renk olumsuzluktan başka bir belirsizlik, yokluk simgesidir. Dede Korkut hikâyelerinde bir gün Bayındır Han yine böyle bir ziyafet hazırlığı yaparken bir yere ak otağ bir yere kızıl otağ, bir yere de kara otağ kurdurur. “Oğlu olanı ağ otağa, kızılı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızılı olmayana kara otağa alın, altına kara keçe döşeyin, önüne kara koyun yahnisinden getirin, yerse yesin, yemezse kalksın gitsin, oğlu kızılı olmayana Tanrı Taala gazap etmiştir, biz de ederiz, iyi bilsin, der. (Ergin, 1997:4)Çocuk demek gelecek demektir. Oğlu ya da kızının olmaması geleceğinin belirsizliğini ve soyunun yok olacağını göstermektedir.

Altay Türklerinin kozmogonisinde “iptida, hiçbir şey yokken, yalnız Kara Han'la Su vardı.”(Gökalp, 1976:40) Yine Altay Türklerine göre Kara Han, yerin göbeğinde dokuz dallı bir ağaç yaratmış ve her dalın altında bir adam halk etmiş. Bütün insanlar bu dokuz atadan vücuda gelmişler.(Gökalp, 1976:66) Kara Han ilkel mitolojide bir tanrı figürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Işık ve karanlık zıtlığı birçok mitolojik sistemde mevcuttur. “Oğuz Kağan” destanında Oğuz'un atası, Reşidüddin'in ve Hive Hanı Ebulgazi'nin versiyonuna göre Kara Han'dır. Öyle ki Kara Han vaktiyle karanlığın başlangıcı imiş, sonraları insanlaştırılmıştır. Işığın gelmesini haber veren Dan (Işık Tanrısı), yani Oğuz, karanlıktan (Kara Han'dan) yaratılmıştır.Kara Han yalnız karanlık değil, hem de ışık yaratır.(Bayat, 2013:62) Kara Han hem bir Tanrı'dır hem de çocukları vardır.

Türk halk anlatılarında ateş, Güneş'in yerdeki simgesi sayılmış, insanlarla Ülgen arasında bir aracı olarak düşünülmüştü. Şamanist düşünceye göre Kara Han'ın oğlu büyük Tanrı Ülgen, ateşin yaratıcısıdır. Ülgen ilk ateşi çakmak taşından elde etmiştir. (Bayat, 2013:67)Bazı örneklerde de Kara Han'ın eski otoritesinin zayıfladığını sadece eğlenceyle meşgul olduğu görülmektedir.

Tanrıların birincileri göklerin üstünde, ikincileri yerin altında oldukları halde, her ikisi de bir ışıklıdır, yani kapıları birdir ve beraber yaşarlar. Bunların fevkinde, Tanrı Kara Han vardır ki, bu hiçbir işe karışmaz. İyilik işlerini birincisine, kötülük işlerini ikincisine vermiştir. Yalnız kendi şerefine, bilhassa kıymız içilmesine, eğlenilmesini ve raks edilmesini ister. Yakutlarda buna, “Art Tuyun Ağa” denilmektedir. İlkbaharda, ihtimal Nevruz gününde yapılan ayinde Yakut gençleri bu mabut şerefine dokuz bardak

kımız içerek oyunlar oynarlar.(Yörükan, 2014:57)Kara Han ilkel, çoktanrılı mitolojinin bütün değerlerini barındırır. Güçlüdür, çocukları vardır.

Kazan Oğuznamesi'nde ise Müslüman olmaması ve Müslüman olan oğluna savaş açması baba-oğul mücadelesinin ötesinde bir değerler savaşına dönüşmüştür. Kim galip gelecekse onun töresi hüküm sürecektir.

Oğuz Kağan ava çıktıktan sonra babasının saldırı haberini eşi tarafından alır. Ad alan, evlenen Oğuz Kağan toplum düzenine uygun olarak avlanma ritüelini de gerçekleştirir. Böylelikle artık sınavlar yoluna çıkmak için hazırdır. Karşısında düşman olarak babası vardır

3. Çağrıya Verilen Yanıt

Çağrı oluşacak olan erginlenmenin ilk belirtisidir. Kahraman ya bu çağrıya uyacak ya da bu çağrıyı red edecek. Çağrılarının reddi macerayı olumsuzlaştırır. Sıkıntıyla ağır çalışmayla ya da kültür ile kaplanan özne, belirgin olumlu eylem gücünü kaybeder ve kurtarılacak bir kurban olur. (Campbell, 2013:73) Kahraman olma potansiyeli ile doğan bireyin, çağrının reddi ile hayatı alt üst olabilir. Korkak, sefil bir hayatın merkezine kendini yerleştirir.

Türk Şamanlık sistemi ile karşılaştırsak şunları söyleyebiliriz. Şamanlık sistemi içerisinde çağrı ana öğedir. Çağrı rast gele yapılmaz. Şamanlık görevine çağrılan insanda doğuştan bu sanatın yetenekleri gizlidir. Mesela Şaman görevine çağrılan insanın diğerlerinden farklı beden özelliklerine sahip olması dikkati çeker. Vücudunda oybon (üzeri deriyle örtülmüş bir delik. Şamanın bıçak, hançer, kılıç gibi keskin aletleri sapladığı beden uzvu) ve kieli (karında depo gören Şaman tarafından hastaya bulaşmış kötü ruhların çekilip konulduğu yer) denen özel yerleri vardır. (Bayat, 2015:34) Ruhsal anlamda da Şaman olacak kişi kendini belli eder. Genellikle yalnız başına dağ, orman gibi mekânlarda bulunur.

Şamanlık yeteneği büyük bir kültür mirasını ve toplumun gizli bilimini korumaya yönelik olgudur. Bu yeteneğin felsefi boyutu Şamanların kendilerine verilen

bu vergiyi mükâfat olarak değil, bir yük olarak algılamasına dayanır. Toplum da Şaman vergisini ağır bir yük olarak görür. Bu nedendir ki göreve çağrı, gönüllü olarak kabul edilmez, zorla kabul ettirilir ve doğal olarak Şamanlık ettirgen bir yapı biçiminden edilgen bir yapı biçimine geçmiş olur.(Bayat, 2015:35) Bu süreç kahraman içinde hemen hemen aynıdır.

Kahraman içinde kendini gerçekleştirecek, ruhsal olgunluğa erecek potansiyeliyle dünyaya gelir. Her ne kadar reddetme hakkı varmış gibi gözükse de çağrının reddi kahraman için bastırılan bilinçdışının daha büyük felakete yol açmasına neden olur. İnsan, gece gündüz, durmaksızın kendi yolunu kaybetmiş ruhunun kilitli labirenti içinde yaşayan o benlik imgesi tarafından, yani tanrısal varlık tarafından kovalanmaktadır. Kapılara giden yollar görünmez olmuştur; çıkış yoktur. İnsan, İblis gibi, öfkeye kapılarak kendi kendine sıkıca bağlanır ve cehenneme gidebilir; ya da kaçar ve sonunda Tanrı'da tümüyle yok olur.(Campbell, 2013:75) Çağrı geldiyse kahramana olumlu cevaplamaktan başka yol kalmamıştır. *Kader Tanrıçaları takip edeni götürürler, takip etmeyeni ise sürükler.* (Campbell, Moyer, 2013:15) Bilinen, sabit halin değişme ihtimali korkutsa da değişim engel olunamaz.

Kazan Oğuznamesi'nde de Hz. Âdem, başlangıçta reddettiği İblis'in davetini Hz. Havva'nın sunması üzerine kabul eder. Oğuz Kağan ise doğumunun gayesini gerçekleştirir ve babasıyla mücadelesinde tereddüt etmez.

4. İlk Eşiğin Aşılması

Macera her yerde bilinenin örtüsünün ötesinde bilinmeyene bir geçittir; sınırdaki bekleyen güçler tehlikelidir; onlarla iş yapmak risklidir; yine de ustalıklı ve cesaretli biri karşısında tehlike silinir. (Campbell, 2013:99) Kahramana düşen görev eşiğin ardındaki bilinmeyen tehlikeleri göze alarak yeni bir deneyim alanına geçmektir.

4.1 Cennetten Çıkarılma

Şeytan, büyüyle yılanı esir edip, ağzında yurt yapar ve cennete girer. Âdem ve Havva karşısına gelir. İblis'i tanımayan Âdem ve Havva onun çeşitli vesveselerini dinlerler. Cennette İblis, onlara rehberlik eder. İblis o vakit ebedi bir saltanat için yasak ağacın meyvesinin yenmesini teklif eder. Campbell'e göre maceranın müjdecisi ya da habercisi öyleyse genelde, karanlık, tiksindirici ya da korkunç dünyanın kötü saydığı biridir; yine de onu izlemek, gündüzün duvarları arasından içinde mücevherlerin ışıldadığı karanlığa giden yolu açabilir. Ya da haberci (peri masalında olduğu gibi) içimizdeki bastırılmış içgüdüsel doğurganlığı ya da örtülü esrarlı bir figürü, bilinmeyeni temsil eden bir canavardır. (Campbell, 2013:68) Nitekim İblis saf ve temizlerin yeri olan cennete aşağıların dünyasından gelmiştir. Ağzında yurt yaptığı yılan genelde olumsuz bir anlam ifade etse de başlangıçta temiz yere bekçilik yapıyordu.

Peri masalının tiksindirici ve reddedilmiş kurbağa ya da ejderi ağzından güneştopunu çıkarır; çünkü kurbağa, yılan, reddedilen şey, içinde kabul edilmeyen, bilinmeyen ya da gelişmemiş etken, yasa ve varoluş öğelerinin biriktiği şu derin (öyle derin ki dibi görünmez) bilinçdışının temsilcileridir.(Campbell, 2013:67) Yılanın bilinçdışının temsilcisi olmakla birlikte Türk mitolojisinde de mekânı yeraltı dünyasıdır. Masallarda karşımıza hazine bekçisi olarak da çıkar. Şamanist tasarımlarda, yeraltı denizinde yaşadığı inanılan ve Erlik'in kamçısı olarak algılanan mitolojik hayvandır. Ayrıca Şaman tasarımlarında Yutba adı verilen, çatalkuyruklu, dört ayaklı yeraltı canavarıdır. Ve Şamanın yeraltı yolculuğunda, bedenine girdiği yardımcı ruhlardan biridir. Altay yaradılış efsanesinde, yenilmesi yasaklanan meyveleri korumakla görevli iki hayvandan biridir. Ve Oniki hayvanlı Türk takviminde yıl simgesi olan hayvandır. (Korkmaz, 2003:167)Başlangıçta cennetin bekçisi olan yılan için, Anadolu inanışında şöyle bir söz ile karşılarız: “Yılan bile toprağı idareli kullanır.” (Demir, Çomak, 2015;110) Yaşam alanı olarak yılan toprak altında, kayalıklarda, mağaralarda yaşar.

Yılan, kural tanımayan yasakları çiğnemek için aracı olarak kullanılan bir hayvan haline gelmiştir. Ulu Tanrıça Demeter –diye anlatıyor- Zeus'tan olma kızı Persefon'la

Girit'ten Sicilya'ya geldiğinde, Kyane kaynağı yanında bir mağara buldu. Kızı buraya gizledi ve kızın arabasına koşulmuş olan iki yılanı bekçi koydu. Persefon orada yünden ağ örmeye başladı; üstünde evrenin güzel bir resmi olan müthiş bir elbise vardı. Bu sırada annesi, Demeter, kızın babası Zeus'un, kızın varlığını öğrenmemesine çalışıyordu. Tanrı kızına bir yılan biçiminde yaklaştı ve onu bir oğul'a, Dionysos'a hamile bıraktı. (Campbell, 2003:120) Bunlardan başka yılan, deri değişiminden dolayı yeniden doğan bir hayvan olarak merakla takip edilmiştir. Ölümsüzlüğün sırrını sakladığını düşünülen yılan Şahmeran gibi pek çok efsaneye konu olmuştur. Bu yönüyle pek çok ilaç yapımında da karşımıza çıkar.

Bilinçdışının temsilcisi olarak yılan cennette Âdem'in karşısına çıkar. Âdem kabul etmez. Havva ikna olur. Yasak meyve, hurma tanesi daha midelerine gitmeye vakit bulamadan cennet elbiseleri düşer ve çıplak olurlar. Birbirinden ve Allah'tan kaçarlar. İncir yaprağı ile haram yerlerini örterler. Arı ve temizlerin yeri olan cennetten çıkarılırlar.

Kutsal kitapta cennetten çıkarılma şöyle anlatılır. Rab Tanrı'nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı ylandı. Yılan kadına, "Tanrı gerçekten, bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin dedi mi?" diye sordu. Kadın, "Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz" diye yanıtladı, ama Tanrı, "Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz" dedi. Yılan kesinlikle ölmezsiniz dedi. Çünkü o biliyor ki o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız. Kadın ağacın güzel meyvesini yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduğunu anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar.(Yaratılış 1,2) Kazan Oğuznamesi'nde hurma, Kutsal kitapta ise "iyilik ve kötülüğü bilme meyvesi" olarak geçen yasak meyve "elma, buğday" olarak farklı anlatılarda gündeme gelmiştir.

Hız. Âdem'in ilk atamızın cennetten çıkarılmasına Havva-Yılan-İblis üçlüsü sebep olmuştur deyip köşeye çekilmek temelsiz bir yargıya sebebiyet verir. Zira yukarıda bahsettiğimiz gibi Kazan Oğuznamesi'nde *Ben yeryüzünde halife yaratacağım*"(Bakara suresi, 30. Ayet) hitabı ile Hız. Âdem yaratılmıştır. Yaratılmadan çok zaman önce halife olarak görev yapacağı yer belirtilmiştir.

Hz. Âdem cennette uzun süre uyuduktan sonra ruh bedenine üflenmiştir. Bedensel olarak dinlenen, ruhunun üflenmesiyle kendine gelen bir kahramandır. Çağrı gelmeden önce de yine kendi parçasıyla yaratılan animasına kavuşmuştur. Toprağın ana rahmi görevi görüp doğurduğu Hz. Âdem ve onun eşi Hz. Havva bir insandır. Dede Korkut'un Basat'a *oğlanum sen insansın hayvan ile musahip olmagıl gel yahşı at bin, yahşı yiğitler ile eş yort* (Ergin, 1997:207) dediği gibi Âdem'in de kendi gibi insanların olduğu bir mekânda ikamet etmesi gerekmektedir. Doğduğu yer meleklerin, doğaüstü varlıkların mekânıdır. Onun yaratılmasının tek bir amacı vardır. Aşkın değerleri yeryüzüne hâkim kılmak. Bunu da ancak cennetten çıkararak yapabilir. Arzu ve korku: Bunlar dünya üzerindeki tüm yaşamı kontrol eden iki duygudur. Arzu yemdir, ölüm ise kanca. Bunlar Âdem ve Havva'yı harekete geçirmişti, ancak Buda'yı harekete geçirememişti. Havva ile Âdem beraberlerinde hayatı getirdiler.(Campbell, Moyers, 2013:184)Tanrı insanı, insan olarak yaratıp yeryüzüne gönderdi. Bizim dünyadaki tüm serüvenimiz şudur; ya insan olup erginleşerek cennete döneriz ya da gölgelerin hâkim olduğu bir varlık haline geliriz.

Kutsal kitapta Rab Tanrı kadına, çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim dedi, ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek. Rab Tanrı Âdem'eKarının sözünü dinlediğin ve sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi dedi. Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın. Toprak sana diken ve çalı verecek, yaban otu yiyeceksin. Toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın. Ve yine toprağa döneceksin.(Yaratılış 3,4) diyerek yasağın çiğnenmesinden doğan cezayı paylaşmıştır.

Doğum Havva ve nesline ceza olarak gelmiştir. Havva cennetten çıkartılmaktan İblis'ten sonra hatta belki aynı düzeyde sorumludur. Bunun gibi pek çok metin kadını ve İblis'i suçlayıcı niteliktedir. Fakat bilmemiz gereken bir şey var ki yukarıdaki metinlerde olduğu gibi Havva, Âdem'den bir parça ile yaratıldı. Ayrı bir vücut olsa da o aslında Âdem'dir. Yasak meyveyi yeme teklifi animasından gelince Âdem kabul etmiştir. Bu teklif aslında kendisinden, bilinçdışından gelmiştir. Havva aslında kendisidir.

Bir yanda animası Havva, diğer yanda bilgeden gölgeye dönen İblis, Âdem'i yaratılmasının amacını gerçekleştirmesi için eşikten geçirir. Yasak meyve yenmesi

aslında günahkârlığın simgesi değildir. Kahramanın ruhsal olarak yeniden doğmasında bir araçtır.

Bir rivayete göre, Âdem, Serendib yerine; Havva, Cid mahaline; İblis, Hindistan; Yılan, Sıfhan ve Tavus, Kabile gönderilir. Âdem artık yeryüzündedir. Kendisini yaratan Tanrı'nın istekleri doğrultusunda hareket ederek erginlenip tekrar döneceği zamanı bekleyecektir.

4.2 Eşik Bekçisi Olarak “Baba” ile Yüzleşme

Epik nitelikli ürünlerde kahramanlar yaşadıkları dini dünyaya yaymak ve cihanı bu düşünce tarzıyla doldurmak ideali güderler. Anlatım esasına dayalı ürünlerin muhtevaları birbirlerinden farklı olsa da iskelet itibariyle birbirinin aynıdır. (Altınkaynak, 2015:20) Kazan Oğuznamesi'nde annesinin tek çocuğu olarak dünyaya gelen Oğuz Kağan İslamiyet'i yaymak amacını güder. Bu uğurda karşısına alacağı ilk ve en kudretli kişi babasıdır. Babanın bulunmasının sizin kendi karakterinizi ve kaderinizi bulmanızla ilgisi var. Karakterin babadan, vücut ve çoğu zaman da zekânın anneden alındığına dair yaygın bir kanı vardır. Ama esrarlı olan şey karakterinizdir ve karakteriniz ise kaderinizdir. Yani babayı arayış ile sembolize edilen şey kaderinizin keşfidir.(Campbell, Moyers, 2013:216) Kahraman ya bu kadere boyun eğecek ya da onu baştan yazacaktır.

Oğuz Han, küçük hanımının saldığı haberi işittikten sonra illere haber gönderdi. “Atam asker toplayıp beni öldürmeye geliyor. Beni diyenler bana, atamı diyenler ona gitsin” dedi. Alp tipi düşünerek, bilerek sorunları çözmek yerine; eyleyerek işleyerek çözmeye çalışan insandır. Alp tipinin kılışsal yönü en önemli özelliğidir. Devamlı hareket halindedir ve durmak, uyumak, eylemek onun için adeta ölümdür.(Korkmaz, 2015:26) Alp tipi olan Oğuz Kağan da durup babasıyla konuşma anlaşma çabası içerisinde bulunmaz. Arkasında duracak, onunla mücadele edecek insanları etrafına toplamaya çalışır.

İlinin çoğu Kara Han yanına gitti. Azı kendi tarafına geldi. Kara Han ile Oğuz Han çarpıştılar. Allah'ın izniyle Oğuz Han galip geldi. Kara Han'ın başına ok değdi. Kimin attığını bilmediler. Ve Kara Han o yaradan öldü. Baba ve anne eşik muhafızları olarak durur ve birtakım cezalardan korkan ve çekingen ruh, kapıdan geçmeyi ve dışarıdaki dünyaya doğmayı başaramaz.(Campbell, 2013:77) Oğuz Kağan varlığının önündeki en büyük engel olan babayı ortadan kaldırır.

Freud, baba-oğul mücadelesini Oedipus kompleksi olarak açıklamaktadır. Oedipus engin bir ölçüsüzlük, taşkınlıktır: Dört yaşında bir çocuğun küçücük bedeninde ve kafasında yaşadığı, ebeveynlerinin nesnesini oluşturduğu, yetişkin bir bireye uygun bir cinsel arzudur. (Nasio, 2012:16) Erkek çocuklardaki Oedipus'un oluşan baba figürleri ise şöyledir: 1. Baba, ideal bir figür gibi sevilir. 2. Babadan bir yasakçı ve bir sansürçüymüşçesine çekinilir. 3. Baba baştan çıkarıcı gibi arzulanır ve ondan çekinilir. 4. Babadan bir rakipmişçesine nefret edilir ve çekinilir.(Nasio, 2012:16) Oğuz Kağan annesinin bütün ilgisini üzerine boşaltacağı tek çocuk olarak dünyaya gelmiştir. Bu bir övünme sebebidir. Fakat Oğuz Kağan'ın babası Kara Han ile olan mücadelesi sadece bir kompleks ile açıklanamaz. Türk tarihinde baba-oğul arasındaki anlaşmazlık, çatışma hatta öldürme vakalarına rastlamak manalıdır. Bir atasözü "Türke beylik vermişler, önce babasını asmış" sözü eski Türk toplumunun bu yönü ile ilgili olmalıdır. Türklerde beylik, iktidar çok üstün bir değer taşır. "Ya devlet başa ya kuzgun leşe" atasözü de bu sosyal gerçeği ifade eder. Eski Türk toplumunda çok kuvvetli olan baba otoritesi oğullarda başkaldırma ihtirasını beslemiş olabilir. Bu durumun beye büyük sorumluluk yükleyen atlı göçebe medeniyeti ile ilgili olaması da mümkündür. (Kaplan, 1979:48) Ekonomik hayat tezahürleri insanların hayatı algılamalarında, karakterleri üzerinde büyük rol oynamıştır. Atlı-Göçebe kültürün temsilcisi olmak demek her zaman hareket halinde olmak demektir. Büyük sürülerle, kervanlarla göç eden bir toplum önünü görmeden, arkasını sağlama almadan yola çıkması, yolda telef olması an meselesidir. Düşman sadece insan olarak karşılına çıkmaz, tabiat da her an onların yoluna engel olabilir. Böyle bir toplumun kahramanı da av sırasında kendini öldürmeye kalkan, arkasından ordu toplayan babaya karşı düşman olması kaçınılmazdır.

Oğuz destanında söylenen Kara Hanla oğlu Oğuz arasındaki "dini mücadele" motifi de Şamanizmi ıslah teşebbüsü gibi bir olayın yankısı olabilir. Han Hakanı Tuman ile oğlu Motun (Mete) arasında cereyan eden kanlı siyasî mücadelenin de böyle bir dinî

ideolojiye dayanması mümkündür.(İnan,2015:201) Yukarıda bahsettiğimiz gibi Kara Han eski Türk inanç sisteminin bir temsilcisidir. Onun öldürülmesi sadece fiziksel ölüm olarak algılanmamalı aynı zamanda kültürel belleğe vurulmuş bir darbe olduğu düşünülmelidir. Zira çocuk nasıl gelecek ile özdeşleştirilirse baba da geçmiş ile özdeşleştirilir. Geçmiş temsil etmesinin yanında onu, soyunu devam ettirecek oğluna aktarmakla da sorumludur. İslamiyet etkisi ile yazılmış olan Kazan Oğuznamesi'nde Kara Han, oğlu Müslüman olduğu için öldürmeye teşebbüs etmiştir. Metin içerisinde baba-oğul mücadelesinin tek kaynağı ideolojiktir. Savaş oğlunun Müslüman olduğunu öğrendikten sonra başlar.

Baba-oğul mücadelesinin temelinde, yaratılış mitlerinden gelen Tanrıoğlu Şamanla veya gök Şamanı ile Tanrı arasındaki münakaşa durur. Altay Sibiryaya yaratılış mitlerinde Tanrı'nın yardımcısı G. Potanın'ın ispat ettiği gibi onun kendi oğludur. Oğul, babadan kendi bilgisi, kabiliyeti ile farklılaşır. Tanrı tek başına dünyayı yaratamaz. Bu sebeple de oğlundan, toprağı getirmesini ister. Oğlu da ördeğe çevrilerek okyanusun dibinden ona balçık getirir. Buna rağmen yaratılış süreci bittikten sonra Baba Tanrı veya demiurg, yardımcının, yani oğlunun veya anti-demirurğun rolünü küçültür. Altay Buryat mitlerinde yardımcı-oğul, babadan kendi hakkını talep eder. Baba itiraz edince de mücadele ya güçle ya da bilgiyle kazanılır. Her iki halde gökler babaya, yeryüzü ise oğul'a denk gelir. (...) Tanrı'nın göğe kalkması oğlunun ise yerde kalması (hatta Altay mitlerinde erlik yeraltı dünyasına gönderilir) ilk varyantta oğul'un, babayı yerden kovması şeklinde tasvir edilir.(Bayat, 2013:168)Bu mücadele Alman Bet Destanı'nda da karşımıza çıkar. Kara-Han'ın oğlu Alman-Bet babasını Müslüman olmağa davet eder ve Müslüman olmayınca onu da öldürür.(Ögel, 2014:328) Müslüman olmayan babanın Kara Han şeklinde karşımıza çıkması aslında bu savaşın ideolojik olduğunu göstermektedir.

Dede Korkut hikâyelerinde de baba-oğul motifini görmekteyiz. Dirse Han ile oğlu Boğaç Han arasında da bir ölüm kalım mücadelesi olur. Annenin şefkati ve anlayışı olayların büyümesini engeller. Deli Dumrul ise yaşlı babasından kendisi yerine Azrail'e canını vermesini ister. Burada da baba oğlunu reddeder.

Oğuz Kağan'ın ülkeler fetheden, seferler yapan büyük bir kahraman olması yine onun babasından kaynaklanmaktadır. Babası onun varlığını ispat etmesi gereken bir

eşiktir. Bu eşik bekçisi bütün haşmetiyle duran Kara Han'dır. Başarılı olmak için babadan çok daha fazla güçlü olmak gerekir.

Babasıyla mücadelesini kazanan Oğuz Kağan için artık kendi hükümdarlığını ilan ettiği, İslam'ı yaymak için seferler yapacağı bir dönem başlamıştır.

III. BÖLÜM: ERGİNLENME

İlkel erginlenme seremonisi ritüellerinin hepsinin de temelleri mitolojiktir ve hepsi de çocuk egosunun öldürülüp ister kız ister erkek olsun bir yetişkin meydana getirilmesini konu alır. (Campbell, Moyer, 2013:180) Hz. Âdem cennette iken güvenli ve huzurluydu ama kendini, varlığını ispat edemediği için çocuk gibiydi. Oğuz Kağan ne kadar ad alsın, evlense, ava gitse de asıl eşiği aşmadığı için hep babasının ardında ikinci planda idi. Hz. Âdem ve Oğuz Kağan eşiği aştılar. Zor olan kısım maceraya çağrıyı kabul etmektir. Kahraman maceraya çıktığı zaman zaten kolektif bilinçdışı öğeleri onu yalnız bırakmaz.

1. Doğaüstü Yardımcı/Yüce Birey

Cennetteki eşiği geçen Hz. Âdem ve Hz. Havva asıl olması gereken yere gelmiştir. Farklı ülkelere sürülseler de yeryüzündedirler.

İbni Abbas rivayetine göre; bu dünyanın beş yüz yılı o cihanın güneşin doğup batması kadar eder. Ve Hz. Âdem dünya sıkıntılarında ve Hz. Havva uzaklığından sonra kırk gün gece gündüz yemek yemedi. Üç yüz yıl ağlayıp af diledi. Cennetteki tek bir yılın dünyanın yüz yılına bedel olması mitlerde bilinen bir motiftir. Tam bir yüz yıllık çevrim bütünlüğü belirtir. Benzer biçimde, dairenin üç yüz altmış derecesi de bütünlüğü belirtir. (Campbell, 2013:251) Bu bütünlüğe ulaşma sonrasında affedilme gibi ilahi kaynaklı yardım gelmektedir.

Eşik geçişleri, yaşam uyanışlarıyla tehlikeye düşer gibi olsa bile, koruyucu gücün kalbin tapınağında ve dünyanın tuhaf özelliklerinin içinde ya da hemen ardında daima hazır olduğuna dair bir güvencedir. Kendisine yapılan çağrıya yanıt verdikten sonra ve ortaya çıktıkça cesaretle ilerlemeyi sürdüren kahraman bilinçdışının bütün güçlerini yanında bulur. Doğa Ana'nın kendisi zor görevi destekler. Ve kahramanın eylemi, toplumun hazır olduğu şeyle uyum gösterdiği sürece, tarihsel sürecin büyük ritmi üzerinde ilerliyor gibidir. (Campbell, 2013:86-87)

Bir rivayete göre Hz. Âdem cennetten çıkarılırken buğday kesesi ve otuz meyveyi de yanında getirmiştir. Ayrıca Hacerü'l-esved ve bazı ağaç yapraklarını da cennetten çıkarmıştır. Kahraman atıldığı macerada çeşitli engellerle karşılaşır. Bu engelleri bazen olağanüstü yetenekleri olan, sadık dost, herhangi bir hayvan, sihirli bir obje gibi unsurların yardımıyla aşar. Bazen de yüce birey tarafından kendisine uzatılan yardım eliyle uzaklardan ve engellerden kurtulur.(Altınkaynak, 2015:13) Hz. Âdem'e bağışlanma müjdesini Cebrail getirir. Kahramanın doğaüstü bir yüce bireyi vardır. Cebrail gökyüzünden inip Hz. Âdem'e çiftçilik yapmayı, un yapıp ekmek pişirmeyi öğretti.

Hz. Âdem'in çiftçilik yapması Kutsal Kitap'ta ona ceza olarak verilmiştir. Tanrı Âdem'e, "karının sözünü dinlediğin ve sana, meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi" dedi, yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın. Toprak sana diken ve çalı verecek, yaban otu yiyeceksin. Toprağa dönene dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın ve topraktan yaratıldın.(Yaratılış 3-4) Cennet emek sarf edilmeden yaşamın hüküm sürdüğü bir yerdir. Bu yönü ile erginlenmemiş bireyi, Hz. Âdem'i kabul etmez. İnsan olmanın belki de en büyük belirtisi sıkıntı, çile çekmektir. Kahraman bu olağanüstü hallerde yaradılışına uygun tepki verdiği sürece kahraman olur. Yeri ise dünyada yorgun düşenlerin dinlendiği cennettir.

Hz. Âdem'in bağışlanmasının müjdesi olarak Serandib civarında şerefli Mekke binası inşa edildi. Melekler, Cebrail ve Hz. Âdem'in yardımıyla Kâbe binası kılındı. Hz. Âdem'in cennetten getirdiği Hacerü'l-Esved, o binanın yüksekçe yerine koyuldu. Ve Cebrail, Hz. Âdem'e nasıl tavaf etmesi gerektiğini öğretti.

Kahraman aradığını bulur ve çiğnediği yasağın ortadan kalkmasına engel olan şeyi ortadan kaldırır.(Altınkaynak, 2015:13) Âdem ve Havva'nın günahları affedilmiştir. Cebrail'in yardımıyla ilahi emirleri, Kâbe'nin nasıl tavaf edilmesi gerektiğini öğrenmişlerdir. Cebrail'in işareti ile Arafat'a çıkan Âdem, Havva'yı buldu. Serandib'de ikamet etmeyi istediler. Hz. Havva ve Hz. Âdem için yeni bir dönem başlar. İlahi emirleri öğrendiler. Gâh Hind vilayetinde gâh Arap vilayetinde ikamet ettiler.

1. 1 Hz. Âdem'in Evlatları

Hadislerle rivayet edilir o vakit ki Hz. Havva hamile olur. Her doğumunda ikiz doğururdu. İlk çocukları Kabil ve onun ikizi İklima. İkincisi Habil ve onun ikizi Livda. O vakit ki çocuklar ergenliğe eriştiler. İlahi emir ile Hz. Âdem Livda'yı Kabil ile İklima'yı Habil ile nikâhlamak istedi. Kabil bunu kabul etmedi. Hz. Âdem'in nasihatlerine kulak asmadı. O vakit Hz. Âdem kurbanlık vermeyi teklif etti. Hangisinin kurbanı kabul olursa İklima onun olacaktı. O zamanda bu bir gelenekmiş. Habil'in kurbanı koyun, Kabil'in kurbanı bir deste buğday. Dağın üstündeki bu kurbanlıklardan Habil'in kurbanlığı kabul oldu. Gökten beyaz ışık gelip o kurbanlığı kendi cinsi gibi geride iz bırakmadı.

İslami düşünceye göre mekânsız, her yerde olan Tanrı, Türk kozmogonisinde engin gökyüzündedir. Işık ise Tanrısal özün görünüşe taşınmış biçimi; tanrısal sonuç; tanrısal doğum olarak algılanan somutluktur. (Korkmaz, 2008:63) Tanrısal özün bu somutluğu ilk defa sunulan kurban merasimine son noktayı koymuş, Kabil'in kurbanlığını kabul etmemiştir.

Fesat maddesi Kabil'i ele geçirmeye başlar. Hz. Âdem'in Beytü'l-takdis ziyaretinde olduğu bir gün Şeytan'ın da öğretilmesi ile Habil'in başına taş vurup öldürür.

Kabil, Habil'i öldürdükten sonra ne yapacağını bilemedi. Kırk gün onun avareliğini yaşadı. O vakit iki karga arasında düşmanlığı gördü. Katil olan maktulünüdefin eyledi. Kabil gördüğü bu olay karşısında :” *Yazık olsun bana şu kargalar kadar olup kardeşimin cesedini örtmekten aciz miyim?*” (Mâida suresi 31.ayet) Habil'in cesedini toprağa gömdü. Hac görevini yapan Hz. Âdem baktı ki âlem bıraktığı gibi değildi. Tatlı meyveler ekşimiş, sular acı olmuş, yerler neşesiz imiş. Eve dönüp Habil'i göremeyince âlemi derinden etkileyen olayı anladı. Çok ağladı. Kabil'e lanet etti.

Hz. Âdem, aslında iki oğlunu birden kaybetmiştir. Habil'in ölümü hem Kabil'in hem de onun neslinin Hz. Âdem nazarında ölümüne sebebiyet vermiştir.

Kıskançlığı, kibri gözünü kör eden Kabil ve nesli içindeki gölgelerin hâkim olduğu bir varlığa dönüşmüştür.

Yuhanna İncil'inden İsa'nın sözlerini alıntılar: “Eğer bir buğday tanesi toprağa düşmez ve ölürse yalnız kalır; ama eğer ölürse pek çok meyve verir.(Campbell, Moyer,

2013:16) Habil'in ölümü bir tohum gibi daha büyük meyvenin doğmasına sebebiyet verir. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın üzüntülerini gidermek için Allah Habil'in öldürülmesinden beş yıl sonra onlara bir oğul bağışladı. İbrani sözcüğü olan Şeys, Allah'ın lütfu demektir.

1.3 Hz. Âdem'e Lütuf

Hz. Âdem, çağrı-gölgeyle yüzleşme-eşik atlama olarak sıralayabileceğimiz erginlenme ritüellerini Cebrail'in de eğitimiyle başarıyla gerçekleştirmiştir. Artık kendisini bir "yüce birey" haline gelmiştir.

Hz. Âdem'in ömrü yedi bin yıl idi. O Vakit ki Âdemkendi soyuna baktı. Hz. Davut'u gördü. Cebrail'den sordu. *Ve Cebrail söyledi: "Senin soyundan bir kişi ortaya çıktı ki onun adı Davud, gönderilmiş peygamberdir. Ve onun ömrü altmış yıldır. Âdem kibleye duasıyla döndü. Ve söyledi ki: "Ya Rab, benim ömrümden kırk yaşı Davud'un ömrüne koy."* O vakit Âdem'in duası kabul edildi. Davud ömründen yüz yirmi yıl kararlaştırılmış oldu. Erginlenmenin sonucu olarak artık ihsanda bulunabilecek durumdadır. Hz. Âdem artık temizlerin yeri olan cennete döneceği zamanı bekleyecektir.

2. Oğuz Han'ın Hükümdarlığı

Oğuz Han atasının tahtına oturdu. Bütün hâkimler ve müneccimler toplandı. Onun adına kura çektiler. Ve kurası iyi çıktı. Müneccimler gökbilim ile açıkladılar: "Büyük zatınız, çok yıl hilafet makamında sağlam olursunuz. Hükümet zamanınızın sonuna kadar ve büyük zatınızdan sonra hilafet tahtı oğlanlarınıza ait olup, dünyanın sonuna kadar sizin neslinize irsiyet yolu ile hanlık ve reislik yadigâr kalacak." Oğuz Han bu manaya sevindi. Büyük ve küçük tüm halkı yığıp toy verdi.

Oğuz Han, o mecliste Mısır müverrihlerine hüküm kıldı ki o gün Allah'ın kudretinin gücüyle bu cihan yaratıldı. Âdem halkından önceki yaratılanlar oldu. Onlardan sonra Âdem yaratılıp onun hangi oğlanları peygamber oldu ve hangi oğlanları hilafet tahtında Nuh vaktine kadar sağlam oldu. Tufandan önce geçen ve bizim asrımıza

ve bizim evladımız asrına kadar büyük kitaplara bakıp yazın. O vakit Mısır âlimleri ve müneccimleri toplanıp birçok zorlukla Ulu Hakan'ın emrini uygulamak için büyük bir kitap hazırladı. Kitabı Oğuzname olarak isimlendirdiler. O Oğuzname kitabını kişi yerden kaldıramazdı. Birçok emirlerin o kitap ile açıklanması arzu edildi. Özet yolu ile yazılması kararlaştırıldı. Bu asırda yazılması bu şekilde sona erdi.

Tahta çıkan hükümdarın bahtının nasıl olacağı her dönem merak konusu olmuştur. İslamiyet'ten önce yıldızlara bakılarak öğrenilen bu ritüel, İslamiyet'ten sonra Kur'an-ı Kerim'e bakılarak öğrenilmeye çalışılmıştır.

Eşik bekçisi olan babasını alt ettikten sonra saltanatını ilan eden Oğuz Kağan, cihan hâkimiyeti için seferlere çıkar. Oğuz bir yerde durmayan Zaman'ı ve Mekan'ı süratle aşan İnsan'dır. O, ikinci medeniyetlerde görülen “durgun”, “içe dönük” insan tipinin tam zıttıdır. Oğuz tamamiyle dışa dönük bir tiptir. Bütün varlığından taşan kuvvet onu dışa iter. Dışı,kâinatı ele geçirmek onun en büyük idealidir.(Kaplan, 1979:34) Bu seferler esnasında da karşılaştığı kavimlere adlarını vermektedir. Yukarıda ad almanın Türk töresinde taşıdığı değerden bahsetmiştik. Seferler sırasında da yaptığı marifete göre başarılı komutanlara isimler verilmektedir. Doğumunda kendi adını veren Oğuz Kağan, alp tipi olması yanı sıra bu özelliğiyle de Türk kültürünün “yüce birey”i olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1 Oğuz Kağan'ın Uygur Adını Vermesi

Oğuz Han ile Kara Han savaşacağı zaman bir taife Oğuz Han tarafına geldi. Han onlara Uygur adını verdi. Uygur'un manası yapışgur demektir. Yani: “Süt mayalandı. Süt mayalanmadan önce birbirinden ayrılır, katı olduktan sonra birbirine yapışır.” Ve yine söylerler:“İmama uydum, imam otursa ben otururum, yapışkan yerden ayrılmam.” Onlar Oğuz Han'ın yanında iki safta savaştilar.

2.2 Oğuz Han Yönetimi

O vakit ki isteğine ulaşmış Oğuz Han hilafet tahtında sağlam idi. Bütün yeryüzünü iman nuruyla aydınlattı. Halkının tamamı iman şerefiyle şereflendi. Oğuz Han'ın şerefli fikirleri çok zamanlar Türk kabilesinde kabul edildi. Hükümdarlık ve yöneticilik onun yolu ile oldu. Bütün halkı saygı gösterirdi. Her vakit hükümdarlık yolu ile bir halk onunla kavga ederdi. Allah zafer ve başarıyı ona nasip etmişti. Nimetinin çokluğundan ve ihsanından bütün halkı memnundu. Moğolistan ve Türkistan vilayeti Semerkant ve Buhara'yı ele geçirmişti. Ve Oğuzname'de bu söz açıktır ki Oğuz Han Amu deryasından gayret kılıp İran vilayetinde galiplik bayrağını dalgalandırdı. En çok eseri Moğol ilindeki Türk halkı olacak. Bilinir ve meşhurdur ki Oğuz Han icat etti. Maiyetinde hizmetçi tutmak ve maaş vermek ve binbaşı, yüzbaşı ve onbaşı etmek Oğuz Han'dan yadigâr kaldı. Yetmiş üç yıl hilafet tahtında sağlam ve doğrudu.

2.3 Oğuz Han'ın Müslümanlığa Daveti

Oğuz Han ilinin tamamını Müslümanlığa davet etti. Müslüman olanları sevdi. Olmayanlara akın yaptı. Öldürdü. Oğlanlarını esir etti. O vakitte Kara Han'a bağlı iller çok idi. Her büyük ilin bir başka padişahı var idi. Kara Han'ın Müslüman olan illeri Oğuz Han'a bağlı idi. Olmayanları başka hanlara varıp sığındı. Oğuz Han her ilde Moğol yurdunda oturan iller ile savaşır idi. Ve galip gelir idi. Sonunda hepsini aldı. Kaçıp kurtulanları Tatar Han'a sığındı. Tatar halkı o vakit Cürget'ge yakın oturur idiler. Cürget şehirleri ve kentleri olan büyük bir şehirdir. Hıtay'ın Temür Kazık tarafında olurdu. Hindi ve Tacik onun Çin ve Maçin derler. Oğuz Han'a varıp Tatar'la çarpıştı. Tatar Han çok asker ile gelip savaştı.

2.4 Oğuz Han'ın Kanglı Adını Vermesi

Tatar Hanı ile olan savaşta Oğuz Han'ın askerinin eline büyük ganimet düştü. Yüklemeye yer bulamadılar. Bir iyi zeki insan var idi. O fikir kıldı ve araba yaptı. Ondaki gören hepsi araba yapıp ganimetlerini yükledi. Arabaya kang adını koydular. Gittiğinde kang kang sesi gelir idi. Onu yapan kişiye Kanglı dediler.

2.5 Oğuz Han'ın Seferleri

Oğuz Han, iki yıl Moğol ve Tatar ile kendi başına savaştı. Üç yıl olduğunda hepsini kendi ağzına baktırdı. Müslüman kıldı. Ondan sonra yürüyüp Hıtay'ı aldı. Cürcet'i aldı. Tankut'ı aldı. Tankut'a Tacikler Tibet derler. Ondan sonra varıp Kara Hıtay'ı aldı. Büyük yurt olur. Kişinin yüzü Hindu gibi kara olur. Hindistan ile Hıtay'ın arasında Muhit denizinin yakasında olur.

Oğuz Han, Sayram ve Taşkendi aldı. Türkistan ve Endican'a oğlanlarını gönderdi. Altı ayda alıp atalarının hizmetine döndüler. Alınan bu yerler sağlamlaştırıldı. Semerkand'ı aldı. Koruma koyup Buhara'ya vardılar. Buharayı alıp Belh'e Belh'i alıp Gur vilayetine vardılar.

Oğuz Kağan, bir yıl yurdunda oturdu. Bir yıl sonra seslendi:“İran tarafına yürüyeceğim.” Askerlerini topladı ikinci yıl sefere çıktı. Talas şehrine geldi. Oğuz Han Talas'dan dönüp Semerkand ve Buhara'ya gelip Amu suyundan geçip Horosan'a vardı. Horosan'ı aldı. Ondan geçip Irak-ı Acem, Irak-ı Arab ve Azerbaycan ve Ermeni ve Şam ve Mısır'ı aldı. Bu söylenen şehirlerden bir nicesiyle savaştı bir nicesini iyilikle kendine bağladı.

Oğuz Han buradan geçip Kabil ve Gaz'ni aldı. Oradan Keşmir üstüne yürüdü. O zaman Keşmir'in padişahının adı Yağma idi. Keşmir'in sağlam dağları ve büyük suları çok olur. Oğuz Han bir yıl savaştıktan sonra Keşmir'i aldı. Bedeşan üstünden Semerkand'a geldi. Oradan Moğolistan'a varıp eve döndü.

2.6 Oğuz Kağan'ın Kalaç Adını Vermesi

Oğuz Han'ın İran seferinde askerinin gerisinde kalan kişileri vardı. Askerler o kişileri Han huzuruna getirdiler. Han sordu:“Neden geride kaldın?” Cevap verdiler:“Askerin arkasından gelirdim. Hanımım hamile idi. Doğurdu. Açlık sebebi ile anasının sütü oğlana yetişmedi. Gelirken suyun yakasında gördüm ki bir çakal bir kuşu aldı. Ağaç ile çakala vurdum. Kuşu aldım. Kebap yapıp hatunuma verdim.” Han bu

taifeye et, azık verdi. “Orduya varma. Kalaç” dedi. Kalaç bu kişinin neslindedir. Bu vakitte Halaç derler.

2.7 Oğuz Han’ın Kıpçak’a Ad Vermesi

İt Barak Han ile olan savaşta Oğuz Han ve askeri geri çekildi. İki suyun arasında askerlerini bekledi. O zaman ki padişahların âdeti idi. Uzak sefere vardığında eşlerini, hizmetli halkını da alırlar. Oğuz Han’da eşini ve hizmetlisini almıştı. Oğuz Han’ın bir hizmetlisi savaşta öldü. Hanımı kurtulup iki suyun arasında Han’ın arkasından ulaştı. Hamile idi. Doğuracağı gün soğuk idi. Girmeye evi yok idi. Çürük bir ağacın arasında oğlan doğurdu. Bunu Han’a söylediler. Han söyledi: “Bunun atası bizim hizmetimizdeyken öldü. Üzülmeysin. Seslendi ve adını Kıpçak koydu.” Kıpçak eski Türk dilinde içi boş ağaç derler. Onun için oğlanın adını Kıpçak koydular. Kara Han’ın dili gelmediğinden kafı cim okumuş. Kıpçak yerine Çıbçak söyler.

Kıpçak’ı, Han yanında sakladı. Yiğit oldu. Urus ve Ulak ve Macar ve Başkurd illeri düşman oldular. Kıpçak’ı çok nöker ile o tarafa gönderdi. O yakada Tin ve Etil suyunun yakasına gönderdi. Üç yüz yıl Kıpçak o yerde padişahlık kılıp oturdu. Kıpçak ili onun neslindedir. Oğuz Han zamanından Cengiz Han zamanına kadar Tin ve Etil ve Yayık bu üç suyun yakasında Kıpçak’tan başka il çok idi. Dört bin yıl o yerlerde oturdular da oturdular. Onun için o yerlerin adını Deşt-i Kıpçak derler.

Ağaçtan doğma olarak alabileceğimiz bu motif yaratılış mitolojileri başta olmak üzere pek çok eserde yer alır. Altay Türklerinin yaratılış mitolojisi, Uygurların türeyişi, Oğuz Kağan’ın eşinin ağaç kovuğundan gelmesi, ağacın yaprakları ile insan ömrünün kıyaslanması kutsal ağaç motifi örneklerindedir. Ağaç, bir ana görevinden ziyade, bir aracı görevindedir. Tanrı kutunun temsilcisi olan kutsal ağaç, Tanrı kutunun ya da alkışının tecellisi anlamına gelen doğumdaki tanrısallığın sağlanmasında en temel araç olarak karşımıza çıkmaktadır.(Ergun, 2012:336) Yukarıdaki yaratılış mitolojilerinde görüldüğü gibi ağaç annelik görevi görmektedir.

2.8 Oğuz Kağan'ın Karluk'a Ad Vermesi

Oğuz Han Gur vilayetindeyken dağlara çok kar yağdı. Asker halkı yürümeye eziyet çektiler. Han hüküm kıldı ki:“kimse benden ayrılmasın.” Han, Gur’u aldı. Bir nice kişi sonradan Han huzuruna geldiler. Han onların ahvalini sordu. Onlar söylediler:“Askerin arkasından geliyorduk bir gece büyük kar yağdı. Bundan dolayı yürüyemedik. Orada kaldık. Atlarımızın, develerimizin hepsi öldü. Bahar olduktan sonra anca yaya geldik. “Han hüküm kıldı: “O cemaate Karluk desinler.” Bütün Karluk halkı onların neslindedir.

2.9 Hıtay'ın Manası

Hıtay'ın manası budur ki o vakit Oğuz Han Hıtay yerine asker çekip vardı. Fetih yolu ile galip gelmek nasip oldu. Ve Hıtay ülkesinden sonra Mısır vilayetine yöneldi. O askerden bir kişi Hıtay vilayetinde kalmış idi. Bir zaman sonra o kişi yine Oğuz Han yanına gelip durumunu anlattı. Ona Oğuz Han Hıtay lakabını verdi. Ve Hıtay taifesi Oğuz ilindedir.

3. Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın

Kazan Oğuznamesi, şecere özelliğinden dolayı tamamen bir kahramanın macerasından bahsetmez. Hitap ettiği halka ders verici niteliği ağır bastığı için tarihten ibret verici olayları seçip anlatmaktadır. Kahramanımız Kuzı Tekin'dir. Doğumu, ad alma ritüelinden bahsedilmeyen kahramanın ava çıkmasından bir yiğit olduğu anlaşılmaktadır. Kuzı Tekin'in nihai ödülünü atasının tahtına çıkmaktır. Bu ödülü almadan önce karşısına *baştan çıkarıcı olarak kadın* olan üvey annesi çıkmaktadır.

Buğra Han yaşlandıktan sonra tahtı Kuzı Tekin'e verdi. Kendisi dinçti. Baber adlı hatunu vardı. Çok akıllı, dindar, temiz ve yetkindi. Bir gün vefat etti. Buğra Han bir yıl bir kişi ile konuşmadı. Kuzı Tekin atasına söyledi: “Ne zamana kadar üzüleceksiniz.

Ava çıkın. Gönlünüz açılsın.” Metin içerisinde de görüldüğü gibi av her zaman yeni bir başlangıç eşiği gibidir. Avdan geldikten sonra hiçbir şey eskisi gibi olmaz.

Han’ın gönlü açıldı. Kuzu Tekin, babasını tekrar evlendirmek istedi. Avşar ilinde görklü bir kız vardı. Onu alıp Han’a verdi. Kız ise: “Kuzı Tekin’in bana meyli var. Atasını bahane ederek alıyor. Nikâhsız yaşayacak benimle. Yoksa yaşlı kişiye beni neden alsın” diye düşünmekteydi.

Kuzı Tekin birgün atasını göreceği geldi. Onun yanına gitti. Annesi diye aldığı kadın kendine mihribanlık kılardı. Bir gün tenhadayken kız söyledi:“Benim halimden haberin var mı? Sana âşık oldum. Geceler uykum, gündüzler kararım yok. Sen de benim gibi olmasan beni yaşlı kişiye neden aldın?”

Yaşamın ötesinde yaşamı arayan kişi kadının ötesine geçmeli, çağrılarının çekiciliğine aldırılmamalı ve ötekideki kusursuz ereğe yükselmelidir.(Campbell, 2013:140) Bu çağrı her zaman kahramanı cezp eder. Kuzı Tekin’in karşısında görklü, dört bir etrafa nam salmış bir kadın vardır. Bu çağrıya kapılmak demek ilkel dürtülerin benliğe hâkim olması demektir.

“Baştan çıkarıcı olarak kadın” Şaman ayini esnasında da karşımıza çıkmaktadır. Bir rivayete göre Erlik’in iki, bir başka rivayete göre dokuz kızı vardır. Erlik’in kızlarının muayyen bir vazifeleri yoktur; vakitlerini eğlence ve oynamakla geçirirler. Ayin esnasında Şamanın yolu bazen bu kızların bulunduğu yere uğrar. O zaman bu kızlar Şamanı yatak odalarına çağırır ve bütün kurbanların ve tös’-lerin kendi hakları olduğuna Şamanı kandırmaya çalışırlar.Eğer Şaman bunların cilvelerine aldanıp sözlerine kanarsa Erlik veya diğer bir tös tarafından öldürülür.(İnan, 1976:75) Kahraman,çağrıya evet demesi durumunda yola çıkış noktasından da aşağı bir yere düşer. Bilinçdışı, bireyin benliğine egemen olur. Kuzı Tekin eğer kabul ederse toplumun hakanı, babasının yoldaşyken töresini karşısına alır.

Kuzı Tekin söyledi:“Sen benim annemsin. Bu sözünü bırakmazsan seni parçalarım her parçanı bir yere koyarım.” Hatun bu olayı diğer hatunlara söyledi. Onlar söyledi:“Bu sözü Kuzu Tekin’den önce halka söylemek gerek yoksa ölüme gidersin.”

Hepsi anlaştı.O gece Han evde yoktu. Bir hatunu Kuzı Tekin’in evinden çizme çalması için gönderdiler. Gün yarımından sonra kar yağmıştı. Hatun çaldığı çizmeleri giyip Kuzı Tekin’in çadırına geldi, sonra geri dönüp çizmeleri Kuzı Tekin’in çadırının önüne bıraktı. Seher vakti Hatun bağırmağa başladı. Çadırdan sesi duyuldu. Hatun,

yüzünü yırtıp ağlıyordu. Söyledi: “Seher vakti uyuyordum. Bir kişi geldi koynuma girdi. Gördüm Kuzı Tekin. Bağırma dedi. Sana âşık olup atama aldım. Onun için gündüz atamın olsan gece benim olacaksın.” Bağırırım. “Anasına böyle iş etmek ne yerde var” dedim. Kaçıp gitti. Yanında yatan hatunlar bu söze tanıklık ettiler. Yerdeki ayak izlerinin Kuzı Tekin evinden geldiğini gördüler. Buğra Han avdan geldi. Olanları öğrendi. Halk ikiye bölündü bir kısmı bu iş yalan diyen Kuzı Tekin’e bir kısmı hatuna inandılar. Hatun yanında yatan kadınlara sordular. Kurnazca hareket ettiler. Beylerin baskısına dayanamayıp baştan sona kadar Hatun’un söylediği sözleri ve çizmesini çaldığını bir bir anlattılar.

Buğra Han söyledi: “Ben bu hatunu almıyordum. Sen aldın. Şimdi ne yapacağına sen karar ver.” Kuzı Tekin, beş tane kısırak getirtti. Hatun’un her parçasını birine bağladı. Kısırakların butlarına mızrak ile sançtı. Hatun beş parçaya ayrıldı.

Bu vakitten sonra kim yalan söylese, iftira atarsa cezası böyle olur. Buğra Han çok yıllar padişahlık kıldı ve doksan yaşında öldü. Kuzı Tekin atasının tahtına oturdu. Kadının ötesine geçen, yaşamı arayan Kuzı Tekin düşmanlarını ağlatıp, dostlarını güldürüp halkına refah ve huzur getirdi. Kırk yıl padişahlık yaptı.

IV. BÖLÜM: DÖNÜŞ

Başarısızlık mitleri bizi yaşamın tragedyasıyla etkiler, fakat başarı mitleri sadece kendi inanmazlıklarıyla. Ve yine eğer monomit vaat ettiğini yerine getirirse, bize gösterilecek olan insani başarısızlıklar ya da insanüstü başarı değil, insani başarı olacaktır. Dönüş eşiği krizin sorunu budur. Onu önce insanüstü simgelerle değerlendirecek ve sonra tarihsel insanın pratik öğretisini arayacağız.(Campbell, 2013:235) Kahramanın çağrıya cevap verip maceraya başlamasının zor olması kadar dönüş eşiğinin aşılması da zordur. Kahraman maceraya çıkmaktan kaçabileceği gibi dönüşten de kaçabilir.

Kahraman yurduna döner. O artık toplumun ruhu olmuştur. Kahraman ölümsüzdür biyolojik bedeni ölmüş olsa da ruhu toplum içinde yaşar.(Altınkaynak, 2015:13) Hz. Âdem erginleştikten sonra ait olduğu yere döner. Oğuz Kağan yaratılışın gereğini yapar, İslamiyet'i yayar, ülkeler fetheder, yerine sağlam idareciler bırakarak döner.

1. Hz. Âdem'in Dönüşü

O vakit ki Azrail, Hz. Âdem karşısına geldi. Canını kıyam etmek için. Âdem bunu kabul etmedi. Zamanının dolmadığını söylediye de Azrail ömründen Hz. Davud'a verdiğini hatırlattı. Azrail ki bu vakayı Allah'a beyan ettikten sonra hitap yetiştirdi: *"Ecelleri geldiği zaman ise ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçirebilirler."*(Nalh suresi 61. ayet)

Âdem ömründen bin yıl geçtikten sonra cuma günü vefat etti. Şeys'i yerine vali eyledi. Hz. Havva da bir yıl sonra vefat etti.

Bazı rivayete göre Hz. Âdem kabri Mekke yerinde Yukbis dağında. Bazı rivayete göre de Hindistan'da durur.

Ve bir Zafername'de anlatılır ki Hz. Âdem'in öz çocukları yirmi bir oğul ve kızdır. Bir de Allah'ın lütfü olan Şeys. Hz. Âdem kovulduğu cennete erginlenmiş kahraman olarak geri döner. Dünya hayatında sıkıntılar çeken, evlat acısı gören Hz. Âdem artık ebedi istirahat yeri olan cennettedir. Evindedir.

2. Oğuz Han'ın Toyunun Zikri

Monomit ölçütü olan tam çevrim, kahramanın, ödülün, topluluğun, ulusun, gezegenin ya da on bin dünyanın yenilenmesiyle sonlandırabileceği bilgelik tılsımlarını, Altın Post'u ya da uyuyan prensesini insanlar dünyasına geri getirmesi gerekmektedir.(Campbell, 2013:222) Oğuz Kağan, seferi boyunca pek çok şehri görmüş, bu bağlamda pek çok insanla temas halinde olmuştur. Ufkunu genişletmiş, kavmine adlar vermiş ve en son başladığı yere geri dönmüştür. Yaptığı sürekli savaşlar sonunda her insan gibi Oğuz da yaşlanır. Bu hakikati gören Oğuz, yaptığı bir merasimle kazandığı toprakları oğulları arasında bölüştürür ve onlara savaşa devam etmesini vasiyet eder. Hayatının hiçbir anında geçmişe dönmeyen, bilakis ondan uzaklaşan Oğuz'da oğullarının gerçekleştireceği bir ideal, bir gelecek fikri vardır: O da cihanın ele geçirilmesidir. (Kaplan, 1979:31) Oğuz Kağan aldığı *bilgelik tılsımlarını* dönmeden önce düzenlediği toyda dağıtacaktır.

Oğuz Han Şam vilayetinde dururken gizli bir kölesinin eline bir altın yay, üç altın ok verdi. Ve söyledi: “Yayı gün doğusuna koy ve okları gün batısı tarafına götür. Yayı nasıl koyduysan oku da öyle koy” dedi.

Yay ve ok motifi başka destanlarda da yer almaktadır. Kırgızların menşei efsanesinde de yay güneş ışığı ile ilişkilendirilmiştir. Bu efsaneye göre Kırgızların en asil soylarından gelen Han oğulları yaylarını güneş ışığına doğru attıkları zaman güneş ışığı onların yaylarını tutardı. Kıpçak destanlarının bazılarında da görülmektedir. Bazen kırk yiğidin hepsi altın yaylıdır. Mesela Edige, oğlu Nuradın'a insanoğlunun kaldıramadığı bir yayı eyerinin kaşına asmasını ister. Alpamış'ın yayını kendisinden başka kimse çekememektedir. Çok ilginçtir ki bu motif Dede Korkut'ta kendini korumuş ve Beyrek'in de yayını sadece kendisi çekebilmekte, böylece Yalancu oğlu Yaltacuk'u alt etmektedir.(Arvas, 2009:506) Destan metni içerisinde kullanılan hiçbir öge temelsiz değildir. Şecere her ne kadar İslamiyet'in etkisi altında yazılsa da içinde arkaik öğeleri barındırır.

Oğuz, çocuklarına ülkesini teslim ederken, sembolik, manalar taşıyan gümüş oklar verir ve onlara “ok gibi olun” der. Burada başka medeniyetlerde de kendini gösteren “kullandığı vasıta ve aletle aynileşme” adı verilen bir hadise ile karşılaşılıyor. Bunun sosyolojik manası, insanoğlunun hayatına, düşüncesine, hatta rüyasına bile içinde yaşadığı hayatın, kullandığı alet ve vasıtaların şekil vermesidir. Oğuz’un şahsiyetine, kendi ehlileştiği at, yaptığı ve kullandığı ok şekil vermiştir.(Kaplan, 1979:35) Bu olaydan bir yıl geçtikten sonra üç büyük oğlu Kün, Ay ve Yıldız’ı çağırır. Ve söyledi: “Ben artık çok ava çıkamam. Güneşin doğduğu tarafta filan çölün avı çok imiş diye işittim. Kendi nökerleriniz ile orada varıp çok av tutun gelin.” Sonra Kök, Tağ ve Teniz’i çağırıp, ağabeylerine söylediği sözü söyledi. Birkaç günden sonra üç büyük oğlu altın yay ve çok av ile üç küçük oğlu üç altın ok ve çok av ile Han’ın huzuruna geldiler. O avın etleri çok idi. Türlü aşlar ile yapıp halkını çağırır. Yayın ve okun bulunmasını yorumlayıp kendi yerlerine döndüler. Üç büyük oğlu yayı kırıp paylaştılar. Üç küçük oğlu her biri bir oku aldı. Vilayetlerde çok yıl oturup düşmanlarını yok edip dostlarını sevdiler. Baş Sayram sonu Mısır’a kadar aldığı vilayetlerin hepsine hâkimler koyup kendi yurduna döndüler.

“Oğlanlarım ve halkım ile sağlıklı ve güvenli geldim” deyip büyük toy verip saray yaptırdı. Bütün ağaçlarının başını altın ile kapladı. Yakut, zümrüt ve firuze ve inci ile süsledi. O evin vafını şöyle söylerler.

Bir ev dikti altından ol şehriyâr
Kim ol öy felek öyündin kıldı ‘âr

Dokuz bin koyun ve dokuz bin at öldürdü. Bunlardan doksan dokuz havuz yaptı. Dokuza içki ve doksanına kıymık doldurdu. Ve tüm hizmetlileri çağırıp getirdi. O altı oğluna çok nasihatlar öğretip yurtlar ve şehirler ve nimetler verdi. Bu beyit onun vafındadır.

Oğuz kıldı ol toyda cırgamışı

Bu altı oğlunu surgamışı

Bular körsetip irdi merdânelik

Ata birler köp türlü ferzânelik

Atağa besi kıldılar yârlık
Uruş künde barcası barlık

Ondan sonra tüm nökerlerinin kıldığı hizmete layık şehirler, sınırlar, kaleler verdi. Ve oğlanlarına söyledi: “Siz üç büyüğünüz altın yay bulup geldiniz. Ve paylaştınız. Sizin adınız Bozok olsun ve kıyamete kadar sizden olan oğlanlara Bozok desinler.” Üç ok getiren üç küçük oğluna söyledi: “Sizden olan oğlanlarınıza kıyamete kadar üç ok desinler.” Yay ve oku bulup getirdiniz. O sizden olmadı. Tanrıdan oldu. Bizden önce geçen halklar yayı padişahın tahta oturma işareti olarak bilirdi. Oku, il içi yerinde oturan olarak bilirdi. Onun için ok yayı ne tarafa atıp gönderse ok ona uyardı. Ben öldükten sonra Kün benim tahtıma otursun. Ondan sonra Bozok neslinden her kim olsa halk onu padişah kılsınlar. Ve dünyanın sonuna kadar Bozokların iyisi padişah olsun kendi evinde otursun. Üçoklar sol tarafta otursunlar. Dünya sonuna kadar nökerliğe razı olsunlar.

Oğuz Kağan Irgıl Hoca eşliğinde evlatlarına pay ev uluş dağıtır. Oğuz Han yüz on altı yıl ömür gördükten sonra fani dünyadan öbür dünyaya göçtü. Ölümü ile ilgili bilgi verilmeyen Oğuz Kağan, gelen ilahi emre razı olur. Erginlenip, kutlu bir devlet bıraktıktan sonra ebedi yere döner.

2.1 Oğuz Kağan’ın Torunlarının Adı ve Damgaları

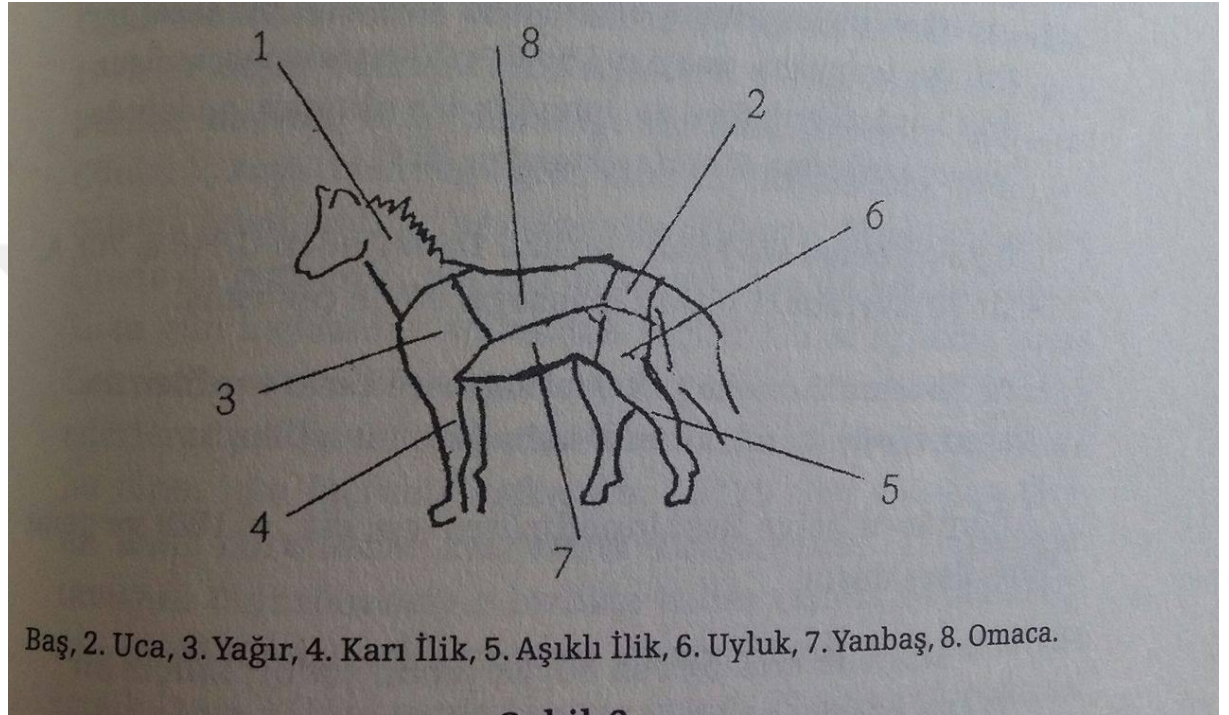
Cihan devleti kuran Oğuz Kağan, kahraman olarak dönüşünü gerçekleştirmeden önce aldığı kutu, geliştirdiği ufkunu halkına, evlatlarına bırakacağı toyu düzenler. Büyük ya da küçük tüm beyler davet edilir. Bir toy olur ki yaşlı yaşını, malsız malsızlığını unuttur. Hatta ölümü unuturlar.

Türk yönetim sistemi, “oklu sistem” olarak adlandırılır. Buna da ilk defa Göktürk devletinde rastlarız. Orhun-Yenisey yazıtlarında “On-Ok Budun” ve “On-Ok Eli” ifadeleri oklu devletli, yani on idari kesime bölünmüş cihan devletini bildirir. (...) Ok sonraki merhalelerde artık kabile veya boy teşkilatını değil askeri inzibati idare etme sistemini bildirmeye başlamıştır. (Bayat, 2013:204) Oğuz Kağan’ın da devleti Bozok ile Üçok olarak ikiye ayırması ok’lu idari sistemini gösterir.

Toydaki mecliste yönetim kademesine göre bir oturma sistemi mevcuttur. Bunun örneğini Dede Korkut başta olmak üzere pek çok anlatım esasına dayalı üründe görmekteyiz.

Kazan Oğuznamesi'nde ise paylaşım ve damgalar şöyledir: “Gelgelelim Kün Han o toyda kızıl çadırda oturup diğerlerine pay ve taht tayin etti”.

Şekil 3: Sençer Divitçioğlu, s.63

Kün Han kızıl evinde oturdu. Paylaştırması büyük ve yüce idi. O zamandan ta bu zamana kadar han takdimi budur. İrgül Hoca vezir olarak oturur idi. İrgül Hoca'nın eski hizmeti ve makamı deyip diğerlerinden öncedir. Kün Han'ın sağ kolundaki çadırda da Kün Han'ın büyük oğlu Kayı oturdu. Onun payı aşıklı yani koyunun sağ ön kolu oldu. Bayat doğradı Sarah at tuttu. Kayı yani dayanıklı ve güvenilir olmak ve damgası budur.

İkinci çadırda Ala Konılı (Alka evli) oturdu onun payı kazancı sol ön kol ilik

oldu. Kara Öyli doğradı Lala at tuttu. Ala Konılı yani muvafık damgası budur.

Üçüncü çadırda Ay Han'ın büyük oğlu Yazır oturdu. Onun payı yan, kalça kemiği oldu.

Yafır (Döger) doğradı Kumu at tuttu. Yazır yani iller büyüğü damgası budur.

Dördüncü çadırda Yıldız Han'ın büyük oğlu Avşar oturdu onun payı but, uyluk kemiği oldu. Kızık doğradı Torumçı at tuttu. Avşar yani çevik savaş kılmaklık. Damgası budur.

Kiiyilik evinin eşiğibu surette durur. Beşinci çadırda Yıldız Han'ın küçük oğlu Begdili oturdu. Onun payına sırtı, budunun üstü düştü. Karkın doğradı Karaca at tuttu.

Begdili yani din işlerinde yetkisi olan ve sözü hürmetli damgası budur. Altıncı çadırda Ay Han'ın küçük oğlu Dodurga oturdu. Onun payına sağ uyluk başı kuyruk kemiği düştü. Baydilli doğradı Merdeşuy at tuttu. Dodurga yani yurt almaklık damgası

budur.

O kızıl otağda Kün Han'ın sağ yanında oturup pay ve taht alanlar halka söylenip gösterildi. Kün Han'ın sol yanına oturup pay alan halk ise şunlardır: Kün Han'ın yanında o çadırda Kök Han'ın büyük oğlu Bayındır oturdu. Onun payı sol yan, kalça kemiği

doldu. Beçene doğradı Kırgız at tuttu. Bayındır yani mal sahibi, damgası budur.

İkinci çadırda Kök Han'ın küçük oğlu Çavdır oturdu. Sol yanı, kalça kemiği onun payı oldu. Çepni doğradı Karcım at tuttu. Çavdar yani namusluk damgası budur.

Üçüncü çadırda Dağ Han'ın büyük oğlu Salur oturdu. Sol aşıklı onun

payı oldu. Eymir doğradı Kalaç at tuttu. Salur yani kılıçlı damgası budur.

Dördüncü çadırda Dağ Han'ın küçük oğlu Ala Yuntlu oturdu. Sol kuyruk kemiği payını aldı. Üregir doğradı Tekin at tuttu. Ala Yuntlu yani ala atlı damgası budur.

Beşinci çadırda Teniz Han'ın büyük oğlu İğdir oturdu. Onun payı sol kol

ilik oldu. Bigdüz doğradı Kımık at tuttu. İğdir yani ulu demek damgası budur.

Altıncı çadırda Teniz Han'ın küçük oğlu Yıva oturdu. Sol yanı kalça kemiği aldı.

Horasanlı doğradı Sayar tuttu. Yıva yani bülent meretebe damgası budur.
Yani övülmüş, seçkin kişi anlamlarına gelir.

Kazan Oğuznamesi'nde kurulan toyda pay ve taht alan beylerin ismi yukarıda olduğu gibi bahsedilmiştir. Diğer fasılda ise yirmi dört torununun adı, kuşları ve damgalarını vermiştir.

Ala Konılı yani muvafık damgası budur. Yafir yani halka yıkmak damgası budur. Baydilli yani cem olmak damgası budur. Kızık yani pehlivan ve sipehsarlar damgası budur. Karkın yani devletlik ve nimetten doymuş, damgası budur. Beçene yani her işte sıkı kalmak damgası budur. Çepni Bahadır damgası budur. Eymür yani baylık damgası budur. Üregir yani iş etmeklik damgası budur. Bügdüz yani hizmetkâr damgası budur. Kınık yani aziz demek damgası budur.

Kazan Oğuznamesi'nde Bayat boyunun damgası ve anlamı bu kısımda verilmemektedir. Kuşu şahin olan Bayat boyu devletli anlamına gelmektedir.

Oğuzname'de pay dağılımında vezir olarak Irgıl Hoca görülmektedir. Irgıl adı bile sihirli güçlere sahip birinden bahsedildiğine işaret eder. Sözcük, “sihirli yakarış” olarak “şarkı” anlamındaki ır kökünden gelir ve bu nedenle de ırla “şarkı söylemek” “yakarış şarkısı söylemek”; ırk “kehanet” anlamını taşır. (Karşılaştır: ünlü anlam ve kehanetler metinler antolojisi Irk Bitig, “Fal Kitabı”) Irkıl böylece “kâhin” demektir. (Boratav, 2012:81) Yüce birey olarak Irgıl Hoca eşlik etmektedir. Böylelikle dağıtılan pay ve tahtların kaynağının ilahi olduğu görülmektedir.

2. 2 Oğuz Kağan'ın Evlatlarının ve Torunlarının Kuşları

Kuşlar, Türk kültür ve mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Campbell'e göre *aşkınlığın sembolü* olan kuşlar *tanrıların sırlarını bilirler*. (Altınkaynak, 2003:141) Oğuzname'lerde görüldüğü gibi kuşlar ongun sayılmıştır. Bunun dışında masallarda, destanlarda, hikâyelerde kahramanın yer altına inmesi ya da göklere çıkması için yardım eden, sıklıkla donuna bürünülen kutsal hayvandır. Ayrıca uçularak gidilecek yeri yani cenneti simgelemektedir.(Korkmaz, 2008:105) Göklere yani insanın ulaşamadığı, bilemediği yerleri kendine mekân edinen kuşlar uçabilme yeteneği ile insanoğlunun geçmişten günümüze zihnini meşgul etmiştir.

Kazan Oğuznamesi'nde Oğuz Kağan'ın evlatlarına verilen farklı kuş Ongunlarına geçmeden önce “kuşların” kolektif bilinçdışından sızıp Türk kültüründe nasıl değerlendirildiğine değinmek istiyoruz.

Eski Türk düşüncesinde, dört ana yönün her birinin totemi vardır. Doğuya “koyun”, batıya “köpek”, kuzeye “domuz” yani bütün bunlara birer “hayvan” totem kabul edilirken sadece güney yönü bir “kuş” totemine sahiptir.(Ersoylu, 2015:50) Ayrıca İlk devir Türk kozmogonisinde bazı gezegenlere ve yıldızlara da kuş isimleri verilmiştir. *Jüpiter (öteki adı ile Müşteri) gezegeninin ilk adlarından biri Kara Kuş veya Kara Kuş Yılduz (diğeri ise Erentüz) idi. Ayrıca Kuş (Niago), Kızıl Sagızgan (Kızıl Saksagan) veya sadece Sagızgan adlı yıldızlar Türk göğünün bezeği olmuştur.* (Ersoylu, 2015:62) Kuşlar ayrıca yaratılış mitolojilerinde de önemli bir yere sahip olmuşlardır.

Seroşevckiy'nin derlemiş olduğu Yakut yaratılış efsanesinde *Şeytan*, Hazreti İsa'nın büyük kardeşi idi. Tanrı durmuş düşünüyordu. Bir dünya yaratayım ama nasıl yaratayım diye. Düşünüp dururken Tanrı, Şeytan'a şöyle dedi: “Sen hep parlaksın, hep kuvvetlisin, her şeyi yaparsın diye, ögünür durursun. Gel öyle ise, gel de denize dal ve denizin dibinden bana biraz kum çıkar!” Şeytan denize daldı. Az sonra yine çıktı. Çıktı, çıktı ama kum da avucundanakıp gitti. Şeytan ikinci defa yine daldı. Fakat eli boştu yine. Baktı ki Şeytan olmacayak. Hemen bir kırlangıç olup daldı denizin dibine. Gagasına bir parça balçık aldı ve suyun yüzüne çıktı. Tanrı başlığı alıp takdis etti. Sonra da denize attı. Bu surette yeryüzünü yaratmış oldu.(Ögel, 2014:482) Bu efsanede

Hristiyanlığın etkileri görülse de Türk kozmogonisinin ortak öğelerini yansıtması bakımından önemlidir.

Lebed Tatarlarına göre, önce her taraf su idi ve hiçbir tarafta toprak yoktu. O zaman Tanrı suya ak bir kuğu kuşu göndererek bir gaga dolusu su getirmesini emretti. Fakat suya daldığında kuğuya bir parça toprak yapışmış olduğundan kuğu bunu üfleterek fırlattı. Toprak parçaları küçük toz zerrecikleri şeklinde suya düşerek onun üzerinde yüzmeye başladılar. Bu tozlar büyümek ve yayılmak suretiyle yeri meydana getirdiler. Fakat arazi yassı ve düzdü. Tanrı gagası ile toprağı karıştırın diye arzun üzerine ikinci bir kuş gönderdi. Bu yüzden arzun üzerinde dağ ve vadiler meydana geldi.(Seyidoğlu, 2009:49-50) Dünyanın yaratılışında etkili olan kuş, insanlar için doğa olaylarının da temel nedenidir.

Yakutlarda en çok sayılan kuş kartaldır. İlkbahar ve güz mevsimleri kartalın temsil ettiği ruhun iradesine bağlıdır. Kartal bir defa kanatlarını sallarsa buzlar erimeye başlar, ikinci defa sallarsa ilkbahar gelir. Kartal kültürüyle ilgili geleneklerden anlaşıldığına göre eskizamanlarda bu kuş güneş ve Gök-Tanrının sembolü sayılmıştır.(İnan, 2015:47) Kuş ayrıca Umay kültürüyle ilişkilendirilmiştir.

Yakutların inançlarına göre Ogo ımta denilen bir ruh vardır. Harfi harfine “çocuk ımı”sı demektir. Bu “ımı” bir kuş şeklinde çocuğun başı üzerinde öter ve bununla çocuğun neslinin bereketli olacağını haber verir. (...) Yakut mitolojisindeki bu “ımı” ruhunun Umay olduğu muhakkaktır.(İnan, 2015:35) Kuğu kuşları ayısıt’ların timsali sayıldığı için dokunulmaz.(İnan, 2015:37) Kuşlar gökyüzünün elçileri olabileceği gibi yerin altına inmede de en büyük yardımcılarıdır.

Şaman, kazın üzerine oturarak uçuyormuş gibi hareketler yapar ve kaz sesi çıkarır. Şaman kıyafetinde de kaz ve kuş motifleri bulunur. Ayrıca kaz, genç kızlarda saflık ve masumiyeti simgeler. Günümüzde Başkurt ve Kırgızlar gibi Türk ellerinde kaz ve kaz ile yapılan yemekler öne çıkmaktadır. Kazayağı tahtacılar için önemlidir. Günümüzde de kazayağı şeklinde damgaları vardır ve hiçbir Tahtacı bu damgalar olmadan iş işleyemez.(Demir, Çomak, 2015:101) Nuh’un hayır duasını almış olan güvercin, peygamberi gizlediği için kutsaldır. Günahsız insanların ruhunun simgesidir.

Hasan ve Hüseyin'in simgeleri de güvercindir. (Demir, Çomak, 2015:97) Görüldüğü gibi özellikleriyle, diğer kuşlardan önemli bir konumda olan kuşlar vardır.

Kaz (Alpamış'ın mektubunu götürür) Radloff'a göre Altay Şamanlarının "ölüler Kralı'na" ziyaretinde geri dönerken bindikleri hayvanlardan biridir. Doğan ise Güney Slavlarında kartalla birlikte üst dünyayı alt dünyayı birbirine bağlayan kuş olarak kabul edilir. Hem insanlar hem de ölümler dünyasına ulaşan doğan ve kazdır.(Kılıç, 2012:35) Kuşlar sadece yardımcı olarak değil baht, talih ile de ilişkili olduğu düşünülmüştür.

Diyorlar ki Hümay kuşu maruf bir kuştur. Kuzgun büyüklüğünde olup kanat uçları kara, başı yeşil olur. Yaşadığı yer havadadır. Yumurtasını havada yumurtlar, yavrusunu da havada çıkarır. Diyorlar ki Hümay bazen yeryüzüne kırk arşın kadar yaklaşır ve ger döner. İşte o zaman bu kuşun gölgesi birinin üzerine düşerse cihanda padişah ola, yahut çok zengin ola...(İnan, 2015:37) Dünya mitolojisinde de kuşlara özel anlamlar, güçler yüklenmiştir.

Kimi hayvanlar "iksir" nitelikleri taşırlar; bunlar arasında en ünlüleri kaplumbağa, horoz ve turna kuşudur. Çin'de turna kuşunun yüzyıllar, hatta binlerce yıl yaşadığına inanılır. (Eliade, 2002:16)Eski Hristiyan sanatında tavus tüyü, Anka kuşu dirilişin simgesidir. Etinin çürümeyeceğine inanılır. (Campbell, 2003:506)Şahin kuşunun kemikleri tılsım ve büyü yapmak için kullanılır. (Demir, Çomak, 2015:101)

Gökalp'a göre Türklerde mukaddes kuş toğrul'dur. Bu esatiri kuşu, hiç kimse görmemiş. Fakat akbabaya benzediği de malum imiş. Bazen semada yüzlerce kuşun kanatlarının, kol yahut bacaklarının yarılmış olarak yere düştüğü görülmüş. Bundan istidlâl edilmiş ki, bunların cârîhi olan toğrul'un gagasıyla pençesi çeliktendir. Mahmud Kaşgari diyor ki: Toğrul bin kaz öldürür yalnız birini yer.(Gökalp, 1976:42) Kazan Oğuznamesi'nde Oğuz Kağan'ın yirmi dört evladının kuşlarının türlerine bakacak olursak genelde doğan, şahin, kartal cinsindedir. Kuşlar ongunu olduğu kabilenin özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Boyların her kuşu ayrı ayrı anlatılmıştır. Ongun olan bu kuşlar öldürülemez, incitilemez, etleri yenemez. Türklerin doğana verdikleri adlar Tuğrul, Çağrı, Sungur, Şahin ve Doğan.

Kayı boyunun kuşu Şunkar'dır. Dayanıklı ve güvenilir anlamlarına gelen Kayı boyuna en becerikli av kuşu ongun olarak verilmiştir.

Ala Konlı'nın kuşu Köykönek'tir.Yine doğan türünden bir kuş olan Köykenek Ala Konılı boyunun simgesidir. Her işte muvafık olan bir boy kendine yakışır birongun ile nitelendirilmiştir.

Kara Öyli'nin kuşu Göbek Sarı'dır. Faydalı ve iyi olarak anlatılan Kara Öyli'nin Göbek Sarı kuşu hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır. Yazır'ın kuşu Torumtay'dır.İller büyüğü anlamına gelen Yazır'ın kuşu hem hızlı hem de gece yapılan avlar için elverişli bir kuştur.

Yafır'ın kuşu Kırgu'dur. Dodurga'nın kuşu Karçığay'dır. Baydilli'nin kuşu Köçüken'dir. Afşar'ın kuşu Cürre Laçın'dir. Kızık'ın kuşu Serinçe'dir. Serince/Sarıca. Begdili'nin kuşu Behrin'dir. Karkın'ın kuşu Su Bürkütü'dür. Bayındır'ın kuşu Laçın'dir.Beçene 'nin kuşu Ala Toğnak'dır. Çavdır'ın kuşu Buğdayık'dır. Çepni'nin kuşu Hümay'dır. Salur'un kuşu Bürküt'dür. Eymür'ün kuşu Necari'dir. Ala Yuntlı'nun kuşu Yağılbaş'dır. Üregir'in kuşu Biku'dur. İgdir'in kuşu Karçığay'dır. Bügdüz'ün kuşu İtalgu'dur. Yıva'nın kuşu Tuygun'dur. Kınık'ın kuşu Karçığay'dır.

X. BÖLÜM: EKLER 1

1. Kazan Oğuznamesi'nde Putperestliğin Ortaya Çıkışı

Putperestlik, çok tanrılı dinlerde tanrısal varlıkların sembolize eden çeşitli figürlere tapınmayı ifade eder. Batı dillerinde idolatry ve paganizm. İslami kaynaklarda vesenniyeterimlerinin karşılığıdır. Yunanca eldolon (put, idol) ve latreia (tapınma) kelimelerinden türetilen idolatry, “suret ve temsillere yanlış şekilde ve yanlış sebeplerle değer verme veya tanzimde bulunma şeklinde tanımlanır. Latince pagandan (köylü, taşralı) türeyen paganizm ise Ortaçağ başlarından itibaren kilise tarafından Hristiyan olmayanlar, XVII. yüzyıldan itibaren ise çok tanrılı dini geleneklerdeki putperestlik için kullanılmıştır. İslami kaynaklarda put karşılığında kullanılan, insan suretindeki putun kastedildiği vesen (çoğulu evsan) kelimesinden türetilen veseniyye de genel anlamında putperestliği ifade eder.(İslam Ansiklopedisi, 18. Cilt, 365)Kazan Oğuznamesi'nde ise putperestliğin ortaya çıkışı ile ilgili farklı görüşler vardır.

Bir rivayete göre Mihlabil oğlu Berd döneminde halk putperestliği seçtiler. Diğer bir rivayete göre de İdris peygamber döneminde ortaya çıktı. Hz. İdris gökyüzüne çıktı. Onun dostu yokluğunda çok üzüldü. İblis onun bu üzgün halini gördü. Sordu. Onun üzgün halini gidermek için Hz. İdris'in suretini ona getirdi. Dostu onu evinde sakladı. Başkasına göstermedi. Günlerden bir gün o dostun evine vardılar. Dost, canını hakka teslim etmişti. Onu bir suret ile gördüler. O vakit insan suretiyle gelen İblis söyledi: *O kişi yerin Tanrısına ibadet ediyor.* Bu söz halka tesir etti. Herkes kendisi için bir suret yaptı ve ona ibadet etmeye başladılar.

Diğer bir rivayete göre putperestlik Kabil evladından yadigâr kaldı. Âdem vefat ettikten sonra onun cesedi tabuta kondu ve Kabil evlatlarına gösterilmedi. O vakit Şeytan peyda oldu. Âdem suretini yapıp onlara bıraktı. Kabil evlatları Şeytan'ın verdiği suretle tavaf etti. Ve putperestlik o topluluğun aracılığı ile dünyaya yayıldı.

İlkel dönem düşünce ürünü olan putperestlik hemen hemen bütün toplumların geçtiği bir inanç eşiğidir. Türk kültürü içerisinde ölmüş atalarını yüceltmek onlar adına kurban kesmek önemli unsurlardan biridir. Ölen atalarının ruhlarının geride kalanlara iyiliğinin veya kötülüğünün dokunabileceği inancı atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır. VII-VIII. yüzyıl Gök Türklerinde, bugünkü Altay uluslarının

Şamanizmdeki birçok iptidai unsurların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Gök Türkler “tanrılarının suretlerini keçeden yaparlar ve deri torba içinde muhafaza ederlerdi. Bu suretleri iç yağıyla yağlarlar ve sııklar üzerine dikerlerdi. Yılın dört çağında (mevsiminde) bu tanrılara kurban keserlerdi” (Eberhard, s.87) Bu tasvirler Altaylıların töz-tös, Yakutların “tañara”, Soyut-Uranhaların “eren”, Moğolların “ongun” dedikleri putlardan başka bir şey değildir.(İnan, 2015:5) Yapılan bu tasvirler torba içinde muhafaza edilebileceği gibi duvara da asılmaktadır. Günümüzde Anadolu’da ölünün kefeninden bez parçası alma, evin eşğine çivi çakma bu geleneğin kalıntılarıdır.

Bu tözler/ongunlar Şamanlar için de büyük öneme sahiptir. Türklerin ata ruhlarını takdis ettikleri ve onların tuslarını yaptıkları vâkidir. Evlerde ataların birer tusu, ongunu bulunur. Kamların ongunu da atalardandır. Kamlar bazen ölümler âlemine seyahat eder ve bu seyahatte atalarının ruhlarından istifade eder.(Yörük, 2014:49) Kamların yaptıklarının benzerini insanlar da yapmaktadır. İnsanları koruyan ayısıt’lar yaz günlerinde güneşin doğduğu yerde, hayvanları koruyan ayısıt’lar da kış günlerinde güneşin doğduğu yerde bulunurlar. Yakut kızlar ayısıt adına “tangara” (put) yapıp karyolalarının altına saklarlar.(İnan, 2015:37) Tapınmaktan ziyade varlığına inandığı ruhu hoşnut etmek amacı mevcuttur.

Bu “töz”lerin bazıları av ve orman Tanrı-ruhları namına da yapılır. Şamanist Türk avda ya da başka bir teşebbüsünde muvaffak olmazsa adak adadığı töze darılır ve ona sövüp sayarak sokağa atar. Bütün bu açıklamalardan da anlaşıldığına göre “töz”ler tam anlamıyla mukaddesattan sayılan “put” değildi.(İnan, 1976:61) Türkler yaşadığı dünyada her şeyin bir ruhu olduğuna inanırlardı. Fakat bu ruhların da ötesinde gökyüzünde bir olan tanrı vardı. Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi amaç putları, tanrılaştırmaktan ziyade bir eyleme geçmeden önce doğanın rızasını almaktır.

2. Kazan Oğuznamesi’nde Tufan

Dünyanın sular altında kalması olarak simgelenen tufan Türk ve Dünya mitolojisinde önemli bir yer tutmaktadır. Kazan Oğuznamesi’nde ise şu şekilde geçmektedir.

Nuh, Hz. İdris zamanından iki yüz elli yıl sonra mebus oldu. Hz. İdris’ten sonra âlem içinde fesat, asilik çok fazlaydı. Nuh sabreden bir peygamberdi. “Allah’ım sen

kavmime hidayet et onlar bilmiyorlar” diye dua ediyordu. Halkı Nuh’u yalancılık ile suçluyordu. Bir gün asi kullardan biri gelip Nuh karşısında durdu. Hakaretlerden sonra yüzüne bir toprak attı. Nuh çok üzüldü. Hitap yetiştirdi. “*Kavminde daha önce iman etmiş olanlardan başka kimse iman getirmeyecek.*”(Hud suresi 36. Ayet) ve Nuh’un *Allah’ım kâfirlerdenhiç kimseyi yeryüzünde bırakma* (Nuh Suresi 26. Ayet) duası kabul oldu. Tufandan önce o kavme açlık nasip oldu. Hz. Nuh, Cebrail’in kırk yıl önce diktiği ağacı kesip gemi yaptı. Hüküm oldu ki her cins varlıktan çift olarak o gemiye toplayın. Azap suyunun geldiği zaman Yengeç idi. Seratan burcu idi. Vaat edilmiş su çıktı. Hz. Nuh seksen kişi ile o gemiye çıktı. Onun nikâhlanmış Kenan denen bir oğlu vardı. İman etmedi. Azap suyunda boğuldu. O zamanda Ovuç denen biri vardı. Su onun dizine gelmezdi. Şirk kılmıştı. Ne vakit gemi yapıldı Hz. Nuh yardımcılığına getirildi.

Gemi şerefli Mekke’ye vardı. Oradan dünyanın dört bir tarafını dolaştı. Su sakinleşti. O zaman Nuh gemiden bir Karga gönderdi ki haber getirsin. Karga yolda leş görüp görevini unuttu. Nuh ona lanet kıldı. Güvercin gönderdi. Güvercin zeytin yaprağı alıp geldi. Nuh aşure günü gemiden çıktı. Nuh’un üç oğlu vardı: Ham, Sam ve Yafes. Tüm dünyayı üçe böldü. Şam, Cezayir, Fars-ı Irak ve Horasan’ı Sam’a verdi. Mağrip diyarını Habeş ve Sind ve Hind ve Sudan şehrini Ham’a verdi. Çin ve Türkistan’ı Yafes’e verdi.

Nuh’a Lemkan ve Lalek ve Larmah da derler. Âdem vefatından yüz yirmi altı yıl geçtikten sonra aslan burcundayken dünyaya geldi. Nuh tufanı dindikten sonra Şeytan Nuh karşısına geldi ve söyledi: “Ey Allah’ın peygamberi sen öyle önemli bir iş yaptın ki ilaç gibi olmuştur bana.” Nuh söyledi: “Ey Allah’ın düşmanı o önemli iş nedir.” İblis söyledi: “Senin duan ile Allah tüm halkı cehenneme gönderdi.” Nuh bu duadan pişman oldu. Çok ağladı, üzüldü. Onun için Nuh ağıt söyleyen olarak isimlendirilmiştir. Bazen de sakit derler. Nuh’a vahiy geldi ki bundan sonra halk tufana gark olmayacak. Nuh bundan çok mutlu oldu.

Bazı taife söyler ki Nuh ömrü üç yüz yıldır. Bilinendir ki Nuh ömrü bin yıldır. Elli yaşında mebus oldu. Altı yüz yaşında Tufan ona değdi. Tufandan sonra üç yüz elli yıl ömür gördü.

Kur’an-ı Kerim’deki ayetlerle anlatılan Nuh Tufanı kutsal kitapta şöyle geçmektedir. Rab baktı, yeryüzünde insanın yaptığı kötülük çok, aklı fikri hep

kötülükte. İnsanı yarattığına pişman oldu. Yüreği sızladı. Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri kuşları yeryüzünden silip atacağım dedi, “Çünkü onları yarattığıma pişman oldum.” Ama Nuh Rab’in gözünde lütuf buldu. Nuh’un üç oğlu vardı: Sam, Ham, Yafes.(...) Tanrı Nuh’a “İnsanlığa son vereceğim” dedi, “Çünkü onlar yüzünden yeryüzü zorbalıkla doldu. Onlarla birlikte yeryüzünü yok edeceğim. Kendine gofer ağacından bir gemi yap. Gemiye şöyle yapacaksın: Uzunluğu üç yüz, genişliği elli, yüksekliği otuz arşın olacak. Pencere de yap, boyu yukarıya doğru bir arşını bulsun. Kapıyı geminin yan tarafına koy. Alt, orta ve üst güverteler yap. Yeryüzüne tufan göndereceğim. Göklerin altında soluk alan bütün canlıları yok edeceğim. (...) Rab Nuh’a, “Bütün ailenle birlikte gemiye bin” dedi, “Çünkü bu kuşak içinde yalnız seni doğru buldum. Yeryüzünün soyları tükenmesin diye, yanına temiz sayılan hayvanlardan erkek ve dişi olmak üzere yedişer çift, kirli sayılan hayvanlardan erkek ve dişi olmak üzere yedişer çift, kirli sayılan hayvanlardan birer çift, kuşlardan yedişer çift al. Çünkü yedi gün sonra yeryüzüne kırk gün kırk gece yağmur yağdıracağım. Yarattığım her canlıyı yeryüzünden silip atacağım.(...) Yüz elli gün geçtikten sonra sular çekilmeye başladı. Yüz elli gün geçtikten sonra sular azaldı.(...) Kırk gün sonra Nuh yapmış olduğu geminin penceresini açtı. Kuzgunu dışarı gönderdi. Kuzgun dönmedi. Güvercini gönderdi. Güvercin ağzında yeni kopmuş bir zeytin yaprağı ile döndü. (Yaratılış, 5-6, 6-8, 8-9)

Hem Kutsal Kitapta hem de Kur’an-ı Kerim’de geçen tufan hikâyesi temel iskelet olarak benzerdir. İkisinde de tufan ile yeryüzünden silinen insan ve diğer varlıklar için duyulan bir pişmanlık vardır. Dünyanın sonuna kadar İlahi kaynaklı böyle bir felaket bir daha olmayacaktır. Yeryüzünde tekrar çoğalma imkânı bulan insanoğlu için yıkım bundan sonra kendi eylemleri ile meydana gelecektir.

Tufan hikâyesini Türk kozmogosisindeki örnekleri ise şöyledir. Ülgen “yer yaradılsın!” dedi, yer yaratıldı; “gökler yaratılsın” dedi, gökler yaratıldı. Böylece bütün dünyayı yarattı. Üç büyük balık yaratıp onların üzerine yeri koydu. İkisini yerin kenarlarına ve birini yerin tam ortasına koydu. Ortada bulunan balığın başı kuzey yönündedir. Bu balık başını aşağı eğerse kuzeyden tufan (yayık) olur. Eğer başını çok eğerse bütün dünyayı su basar. Bu balık büyük bir zincirle büyük bir direğe bağlanmıştır. Onu mangdaşire idare ediyor. Bir gün Mangdaşire bu balığın başını çok aşağıya indirdiği için cihan tufanı olmuştu.(İnan, 2015:20) Altay mitolojisindeki tufan

tasarımı Nuh Tufanı tasarımıyla büyük benzerlik gösterir: Ya daha eski olup bu tufanın kaynağı durumundadır ya da sonradan ona uyarlanmıştır. Sel suları yeryüzünü kapladığında Tengri yerin üzerinde efendiydi; yönetimi altında Nama adında iyi bir adam yaşamaktaydı. Ülgen ona bir tahta sandık yapmasını emretti. Nama, sandığı yapmayı beceremeyince bu işi oğulları So-zun-Uul, Sar-Uul ve Balık' a bıraktı. Sandık yapımı tamamlanınca Nama oğullarına, her biri 80 kulaç olan 8 halatlı asmalarını söyledi. Böylece su 80 kulaca yükseldiğinde durum anlaşılacaktı. Daha sonra Nama, sular yükseldiğinde kurtulabilmeleri için ailesi ile çeşitli hayvan ve kuşları alarak sandığa girdi. Sular yükseldi ev 7 gün sonra yere bağlanan halatlar koptu. Ve sandık kontrolsüz yüzmeye başladı. Aradan 7 gün geçince Nama en büyük oğluna sandığın penceresini açmasını ve çevreyi gözlemesini söyledi: Oğul denileni yaptı ve her şey sular altına batmış, yalnızca dağların zirveleri görünüyor” dedi. Sonunda sandık sekiz dağın birbirine yaklaştığı yerde durdu: Nama pencereyi açarak kuzgunu serbest bıraktı; ancak geri dönmedi. İkinci gün kargayı, üçüncü gün ekin kargasını gönderdi; onlar da geri dönmedi. Dördüncü gün ise güvercini gönderdi; güvercin gagasında bir huş dalıyla geri döndü.(Korkmaz, 2008:150)

G. Potanin tarafından tespit edilen bir Tuva hikâyesinde ise, yer bir kurbağanın üzerindedir. Kurbağa kımıldarsa Tufan olur. Eski zamanda bu kurbağa kımıldamış ev denizler dalgalanarak ulu Tufan olmuştur. Bu felaketi evvelden sezen bir ihtiyar, demir çivili bir sal yapmış ve bununla insan nesli ile hayvanları kurtarmıştır.(Gömeç, 2011:41)

Daha pek çok örnekle çoğaltabileceğimiz tufanın temeli aslında suyun özelliği ile ilgilidir. *Kozmik bilgide dünyanın su ile kaplanması yaşanmış dünyanın sonu, yeni oluşumun ilk unsurudur.” (Bayat 2007: 248)* Zira yukarıda alınan örneklerin ortak noktası başlangıçta yaratılan temiz dünyanın artık kalmamasıdır. Tabiat yapılan kötülüklerin etkisiyle eskisi gibi değildir. Hayat veren su, arındırma özelliği ile dünyayı arındırmıştır.

3. Kazan Oğuznamesi'nde Yada Taşı

Türk kabilelerinin tamamı Yafes neslindedir. Ve rivayet odur ki: Nuh aleyhi's-salam Cudi tahtında iken ona reisliği verip Şimal ve Maşrık tarafını ona miras kıldı. Yafes, Nuh duasıyla o ülkeye yüz götürdü. Hz. Nuh ona neslinin çokluğundan dolayı dua eyledi. “Ey Yafes senin neslin ta kıyamet vaktine kadar her yerde zorluk çekmesin muhtaç olmasın ve her önemli işte birbiri ile ittifak etsinler. Ar ve namustan ötürü çok savaşlar kılıp yeryüzünde beylik kılınsınlar.”

Nuh, Yafes'e iltimas etti. Ona bir dua öğretti. Ne zaman okusa yağmur yağacaktı. Su sıkıntısı çekmeyecekti. O vakit Cebrail onun duasına icabet etti yüce ismi Nuh'a öğretti. Nuh ismi taşa nakış etti Yafes'e verdi. O taşa Yada derler. Arap dilinde Hacı'ül-Matar'dır. Türk halkı Cada taşı derler. Yafes, Ur vilayetine yetişti. Göçebe hayatıyla birkaç zaman yaşadı. Çok şehirler kıldı. Çin şehri o ülkede idi.

Ve nakledilir ki Allah, Yafes'e on bir oğul layık gördü. Türk, Çin, Saklab, Menşec, Kimari, Halaç, Rus, Sedsan, Guz, Tarih ve Mesih. Mesih'den iki oğul oldu. Birinin adı Yecüc ve birinin adı Mecüc.

Ve Yafes her bir oğluna çok ibadet etmeyi vasiyet etti. Türk reşit idi. Onu veliaht kıldı. Türk, yüksek devletli, akıllı, iş bilen, yiğit ve faziletli idi. Ağaçtan ev yaptı. O ev diğer Türklere ve sahra halkına ondan yadigâr kaldı. Koyun vesair hayvanın derisinden libas kılmak da ondan yadigâr kaldı. Elbise pantolon ondan yadigâr kaldı.

Türk padişahı adil, faziletli, akıllı, her zaman halk ile iyi geçinen biriydi. Halk onun sayesinde rahat yaşıyordu. O vakit Türk yolu yürümesiyle bir yere geldi. Deryanın küçüğü, çeşmelerin, çayırın olduğu bir yer idi. Uygun yaratılış Türk'teydi.

Yafes'in diğer bir oğlu olan Hazar, şimal memleketine seyahat kıldı. Zafernamede söylerler ki Hazar oğlanları tilki avlayıp deriden elbise yaparlardı. Deriden elbise yapmak ondan yadigâr kalmıştı. Türk ilinin toprağına gelip şehirler kurdu. Hazar, Rus'a çok saygı gösterdi. Rus evlatları ile o mekânda yerleştiler. Arı mağarasından bal alıp helva yapmayı Rus ortaya çıkardı.

O vakit Yafes oğlanları kendi vilayetlerinde karar buldu. Guz, Bulgar yerinde cemaati birlikte geldi. Hilekârlığı ve aldatıcılığı Türk ile yapılacak olan savaşın sebebi oldu. Yafes öldükten sonra YadaTaşı Guz eline düştü. Büyük ve küçük kardeşleri taşı Guz'dan talep etti. Kura çekildi. Kura Türk'e çıktı. Guz hilekârlık ederek, o taşa

benzeyen bir taş düzetti. Türk'e verdi. O vakitte kuraklık oldu. Türk Yadataşını kullanarak yağmur talep etti. Faydalı olmadı. Anladı ki Guz hile yapmış. Türk bu nefretle büyük ordu tertipleledi. Yabgura ki genç bir delikanlıydı. Türk muharebeye gönderdi. Yabgura katledildi.

Söylerler ki Hz. Nuh'dan sonra savaş yoluyla mücadele eden Türk ve Guz idi. Guz mağlup oldu. Hz. Nuh'un duası buydu ki Türk kıyamete kadar galip olsun.

Şekil 4: Erdoğan Altınkaynak Arşivi “Yada Taşı”

Yafes'in oğlu Türk'e iltimas olarak verdiği bu taş da Türklerin inanç yumağına kattığı unsurlar arasındadır. Saha Türklerine göre bu taş at, inek, ayı, kurt gibi hayvanların içinde bulunur. En tesirli Yada (sata) Taşı kurdun karnından çıkarılındır. Onların itikadına göre bu taş canlıdır. İnsan kafasına benzer. Yüzü, gözü, ağzı, kulağı çok açık bellidir. Kadın veya bir yabancınn eli veya gözü dokunursa ölür, kuvvetini yitirir. Canlı YadaTaşı yukarı doğru kaldırılırsa derhal soğuk bir rüzgâr eser, yağmur veya kar yağar. (Gömeç, 2011:83) Yada Taşı'na kim sahipse üstünlük ondadır. 1230 yılında Türk-Moğol orduları Kuzey Çin'de tehlikeye düşünce, güya bu durumdan YadaTaşı sayesinde kurtulmuştur. 1451'de Özbeklerle, Temürlüler arasında vukua gelen bir çarpışmada mevsim yaz olmasına rağmen YadaTaşı İLE bir fırtına ve soğuğun meydana getirildiğine şahidiz. Hindistan Fatih'i Babür Şah, 1529'larda Tokta Buka adlı

bir kişinin bu usul ile rüzgâr çıkartıp, yağmur yağdırdığını ve havanın çok güzel olduğunu, Hatıratı'nda anlatmaktadır.(Gömeç, 2011:84) Bunlardan başka bugün Anadolu'da yağmur yağması için akan suya taş bırakma ritüeli bu inanç sisteminin kalıntılarıdır. Sadece yağmur yağdırmak için değil Türk inanç sisteminde pek çok taş, farklı işlevlerde kullanılmıştır.

Ağrı'nın köylerinde, “çocuk boncuğu” denen bir taş vardır. Bu taş kayısı büyüklüğünde, şeffaf rengârenktir. Bu taşın çocukların öldürülmesinde kullanıldığına inanılmaktadır. Taş sahibi o taşı bir çocuğun üstüne sıkması halinde o çocuk ölmüştür. Eğer, çocuğun evinde de o taştan varsa bir tesiri olmazmış. Taşın da bu olağanüstü gücü, çocuğa kırkı çıkıncaya kadar tesir edermiş. Kırkı çıkınca tesiri kalmazmış. Bu yüzden Ağrı'da kimse kırkı çıkmamış çocuğu konu/komşuya göstermezmiş.(Kalafat, 1195:45) Ayrıca cenaze evinde, ölen kişi evden çıkartıldıktan sonra yerine taş koyarlar. Amaç, ruhun evden giderken, bereketini götürmesi, evdekilerini rahatsız etmesini önlemektir.

Halk inançlarında taş önemli bir yer tutmaktadır. Elazığ'da çakmak taşı ile yüzdeki yaraların tedavi edildiğine inanılır. Yüzünde yara olan kişinin ilgili yerine üç kez çakmak taşı çakılır ve taşı çakan kişi üç kez. “Ben Karadeniz'i görmüşüm” demesi gerekir. Bu işi yapacak kişinin deniz görmesi şarttır. Gaziantep'te Seyhan Camii'ndeki Karataş, kadınlar tarafından baş ağrısı tedavisi için ziyaret edilmektedir. Öksürüklü çocukların tedavisi için ise, hasta çocuk dağdaki delikli taştan geçirilir. Sivas Yıldızeli'nde sarılık tedavisi için hastanın boynuna sarılık taşı olarak bilinen sarı bir taş asılır. İbn Fazlan, Türkistan'da sancıyı kesen taş, kanamayı durduran taş, etrafi aydınlatan taş ve Yada Taşı olmak üzere farklı özelliklerle taşların varlığını tespit etmiştir. Elazığ'da eskiden “sabır taşı” denen bir taş, belirli kişilerin ellerinde bulunurdu. Bu taş yumurta büyüklüğündeymiş. Bir kişi birine derdini, sırrını anlatmak yerine, ona anlatırmış. Bu taşta içini döken kişi sabır ve inanç kazandıklarına inanırmış. “Sabır taşı çatlar” tabiri de bu inancın pratiğinden kaynaklanırmış. (Kalafat, 1195:45) Ayrıca altın, yeşim taşı gibi yangı açısından zengin olan maddeler, bunların taşıyanlara (ya da sindirim yoluyla bunları özümseyenlere) uzun ömür ve mükemmel bir sağlık getirmekle kalmaz, simgeleri oldukları ilkeye uyum içinde bulunulmasını ve tüm evrenle organik olarak “barışık olunmasını” sağlarlar.(Eliade, 2002:16) Ayrıca yeşim taşı, cesedin

üzerine konulduğu zaman çürümeyi engelleme özelliği ile ölüm sonrası ritüellerde kullanılmaktadır.

Etrafındaki her şeyi anlamlandırma çabasında olan insanoğlu bu özelliğini büyük taşlar, kayalar için de sürdürmüştür. Taşın görünüşünde bir olağanüstülük gören insan, toplumuna uygun olarak efsaneler üretmiştir. Bu efsaneler “taş kesilme” motifi olarak yer almaktadır. Genel olarak taş kesilmenin sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz. 1. Beddualarla taş kesilenler, lanetleneni yılan sokar veya beddua ile taş kesilir. 2. Günah işleyenler, Tanrının gazabına uğrayarak taşlaşırlar. 3. Dilekleri sonunda taş kesilenler. Sevgililerine kavuşamayan güzeller, iffet sahibi talihsiz güzel kızlar, bir hücumda iffetinin ve sevgisinin lekelenmemesi için taş olmayı tercih edenlerin dilekleri. 4. Kahramanlaşmış, efsaneleşmiş kimselerin izleri, hatıraları dolayısıyla taşın, yeni bir keyfiyet kazanması, Hz. Ali, Battal Gazi, Köroğlu ve diğerlerinin izleri, hatta atların taş ve yalak üzerindeki, izleri ile taşlar, hususi bir hüviyet kazanır.(Ergun, 1997:175) Taş ile ilgili örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Erdoğan Altınkaynak’ın Yakutistan’daki derlemelerinde “Yada Taşı” ile ilgili şunlar anlatılmaktadır. “taşa sahip olan kişi ay ile gün ile konuşur. Tabiat ile iletişim halinde bulunabilir. Kuraklığı giderici fonksiyonu olan bu taş, ihtiyaç olmadığı zamanda suya değerse çok yağmur yağar. Kuru tutulması gerekmektedir.”

Yada Taş’ı, özel taşlara değindikten sonra taş yığını olan dağlara da değinmek istiyoruz. Dağlar diğer tabiat unsurları gibi Türkler tarafından saygı gösterilir. Gökyüzünde büyük bir Tanrı’nın varlığına inanan Türkler bu Tanrı’ya en yakın mekân olarak dağların tepelerini görmüşlerdir. Her boyun kendine ait ıduk (mukaddes, mübarek) dağı bulunmaktadır. Hunların *Yeni-si-şan yahut Şan-din-şan* sıra dağları, Göktürk ve Uygur yatılarında geçen Ötüken dağı ve ormanı, Moğolların *Erdene-Ula (saadet dağı)*, Cengiz Han’ın Merkitlerin saldırısında sığındığı *Burhan Haldun Dağı*, Türkler tarafından kutsal sayılan dağlardan birkaçıdır.

Verbitskiy’in derlediği Altay Yaratılış Destanı’nda dağ şöyle geçmektedir. Dünya yaratılınca, Tanrı rahatı seçti, Oturmak için yine, Altın-Dağ’ına geçti. Çok büyük bir dağ idi, Altın-Dağ dedikleri, Ayla Güneşe değer, gökteydi delikleri. Bulunurdu

Altan-Dağ, gökle yer arasında, Ülgen de otururdu, bu dağın ta başında! Dağın etekleriyle, dünyaya değmez idi.(Ögel,2014:467)

Abidelerde, Babam Kağan on yedi erle dışarı çıkmış. Dışarı yürüyor diye ses işitip şehirdeki dağa çıkmış, dağdaki inmiş, toplanıp yetmiş er olmuş. Tanrı kuvvet verdiği için babam kağanın askeri kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş. Doğuya, batıya asker sevk edip toplamış, yığmış. Hepsi yedi yüz er olmuş. Yedi yüz er olup ilsizleşmiş, kağansızlaşmış milleti, cariyeye olmuş, kul olmuş milleti, Türk töresini bırakmış milleti, ecdadının töresince yaratmış, yetiştirmiş.(Ergin, 2000:13)Dağa sığınmak, dağdan indikten sonra hakanlık yapmak, kutsal dağların parçalanmasından sonra felaketlerin gelmesi önemli motiflerden birkaçıdır.

Temel düşünce şudur: Dağlar, Tanrı mekânıdır. Çıkılması çok zordur. Bir eşik olarak aldığımızda dağdan inen kişi erginlenmede ilk adımı atmıştır. Dağların zirvesi Tanrı'ya en yakın yerlerdir. Ayinler, törenler burada yapılmaktadır. Belli zamanlarda ise kurbanlar kesilmektedir.

SONUÇ

Bir kültür birikimin ürünü olan destanlar, geçmiş ile gelecek arasında köprü kurar. Bir destan metni o milletin kültürünün, felsefesinin, arzularının, geleneklerinin, inançlarının bütünüdür.

İnceleme konumuz olan Kazan Oğuznamesi de bu köprü görevini üstlenir. Türk milleti geçmişte atalarının hangi amel üzerine iş kıldığını okusun, hatalarına nasıl çözüm bulunacağını görsün, hayatın temeli olan töreye aykırı iş yapmasın diye yazılmıştır.

Kazan Oğuznamesi her ne kadar İslamiyet etkisinde yazılmış olsa da yukarıda bahsetmiş olduğumuz kolektif bilinçdışı öğelerini barındırmaktadır. Güçlü bir geleneğin işlenmiş hali olan bu kodlar farklı kültürlerin altında bile ortaya çıkmaktadır. Yukarıda bunu örneklerle açıkladık.

Oğuzname'de birden fazla kahramanın serüveni vardır. Hz. Âdem ve Oğuz Kağan dışında çağrı-yola çıkış-dönüşü tamamlayan kahraman yoktur.

Türk kültür birikiminin yerleştiği kolektif bilinçdışı, İslamiyet etkisiyle yazılan Kazan Oğuznamesi'nde varlığını ortaya koyar. Temel yazılış amacı alp tipi olan Oğuz Kağan'ı ve yaptığı işleri ölümsüzleştirerek, öğüt vermek.

ÖZGEÇMİŞ

Tülin Gümüş 24 Ocak 1991 yılında Ardahan'da doğdu. Ortaöğretimini 2007 yılında Ardahan Lisesi'nde tamamlamıştır. 2008-2013yılları arasında Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde eğitim almıştır.2014-2016 yılları arasında Ardahan Üniversitesinde Türk Halk Edebiyatı'nda Yüksek Lisans'ı tamamlamıştır.

İLETİŞİM

gumus24tulin@hotmail.com

KAYNAKÇA

- ADLER, Alfred (1994), **İnsan Tabiatını Tanıma**, Çev. Yörükân Ayda, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ALBAYRAK, Nurettin (2012), **Halk Edebiyatı**, Kapı Yayınevi, İstanbul.
- ALP, K. Özlem (2009), **Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollerle Giriş**, Eflatun Yayınevi, Ankara.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan (2015), **Anlatım Esasına Dayalı Metinler ve Din**, Ardahan Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- ARSLAN, Ahmet Ali (2011), **Kızılderili ve Türk Şamanizmi**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- ARTUN, Erman (2011), **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri**, Karahan Kitabevi, Adana.
- ARTUN, Erman (2014), **Ansiklopedik Halkbilim/Halk Edebiyatı Sözlüğü Terimler-Motifler-Kavramlar**, Karahan Kitabevi, Adana.
- ASLAN, Ensar (2010), **Türk Halk Edebiyatı**, Maya Akademi, Ankara.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal (1992), **Türk Edebiyatı Tarihi**, Baysan Basım ve Yayın Sanayi, İstanbul.
- AZRA, Erhat (2008), **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BACHELARD, Gaston (2006), **Su ve Düşler**, Çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BAYAT, Fuzuli (2006), **Oğuz Destan Dünyası**, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- BAYAT, Fuzuli (2013), **Mitolojiye Giriş**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- BAYAT, Fuzuli (2007), **Türk Mitolojik Sistemi C.2**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- BAYAT, Fuzuli (2016), **Mitten Tarihe Sözden Yazıya Dede Korkut Oğuznameleri**, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- BENNET, Edward Armstong (2006), **Jung Aslında Ne Dedi?**, Çev. Çobanlı Işıl, Say Yayınları, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (2009), **Köroğlu Destanı**, Kırmızı Yayınevi, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili (2012), **Türk Mitolojisi, Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi**, BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- CAMPBELL, Joseph (2003), **Batı Mitolojisi**, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara.
- CAMPBELL, Joseph (2003), **Doğu Mitolojisi**, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara.
- CAMPBELL, Joseph (2006), **İlkel Mitoloji**, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara.
- CAMPBELL, Joseph (2003), **Yaratıcı Mitoloji**, Çev. Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara.

CAMPBELL, Joeseph, MOYERS, Bill (2013), **Mitolojinin Gücü Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikâyeler**, Mediacat Kitapları, İstanbul.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2003), **Türk Halk Kültüründe Memoratlar**, Akçağ Yayınevi, Ankara.

ÇOBANOĞLI, Özkul (2007), **Türk Dünyası Epik Destan Geleneği**, Akçağ Yayınevi, Ankara.

ÇORUHLU Yaşar(2006), **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

DEMİR, Ali Faik; ÇOMAK, Nebahat Akgün (2015), **Şaman ve Türk Dünyası**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

DEMİR, Necati (2016), **Oğuz Kağan Destanı**, Ötüken Yayıncılık, İstanbul.

DEMİR Necati, AYDOĞDU Özkan (2015), **Oğuzname Kazan Nüshası**, Kesit Yayınları, İstanbul.

DEMİREL, Hamide (1995), **Türk Destanlarında Güzellik, Destan, Masal ve Din Unsurları ile Yabancı Destanlarda Türk Kahramanları**, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

ELÇİN, Şükrü (2005), **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.

ELİADE, Eliade (2002), **Asya Simyası**, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

ERGİN, Muharrem (2000), **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

ERGİN, Muharrem (1997), **Dede Korkut Kitabı I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ERGİN, Muharrem (2011), **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

ERGUN, Metin (1997), **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi I cilt**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ERGUN, Pervin(2012), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

ERSOYLU, Halil (2015); **Türk Kültür Tarihinde Kuşlar**, Ötüken Yayınevi, Ankara.

ERŞAHİN, İbrahim(2005), **Halk Kültürü ve Edebiyat Sözlüğü**, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

FORDHAM, Frieda (2008), **Jung Psikolojisinin Ana Hatları**, Çev. Aslan Yalçın, Say Yayınları, İstanbul.

FREUD, Sigmund (2010), **Totem ve Tabu**, Çev. Hasan İlhan, Sayfa Yayınları, İstanbul.

GEÇTAN, Engin (2012), **Psikanaliz ve Sonrası**, Metis Yayınları, İstanbul.

GÜLENSOY, Tuncer (2010), **Barbar Türkler**, Akçağ Yayınevi, Ankara.

GÜNDÜZ, Şinasi (1998), **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara.

GÜNGÖR, Harun (2016), **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

- GÜZEL, Abdurrahman; TORUN, Ali; **Türk Halk Edebiyatı**, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2008.
- GÖKTÜRK, Mustafa T. (2010), **Oğuz Kağan**, Anonim Yayıncılık, İstanbul.
- GÖMEÇ, Saadettin (2011), **Şamanizm ve Eski Türk Dini**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- GRIMAL, Pierre (2012), **Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma**, Çev. Sevgi Tamgüç, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- GÜNGÖR, Erol (2011), **Tarihte Türkler**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (2011), **İslam İnançları Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (2010), **Düşünce Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- İNAN, Abdülkadir (1976), **Eski Türk Dini Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İNAN, Abdülkadir (2015), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- JUNG, Carl G. (2009), **İnsan ve Sembolleri**, Çev. Ali Nahit Babaoğlu, Okyanus Yayınları, İstanbul.
- JUNG, Carl G. (2006), **Analitik Psikoloji**, Çev. Ender Gürol, Payel Yayınevi, İstanbul.
- KABAKLI, Ahmet (2008), **Türk Edebiyatı, cilt 1**; Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul.
- KALAFAT, Yaşar (2010), **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet (1979), **Oğuz Kağan Destanı**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KAYA, Doğan(2007), **Türk Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü**, Akçağ, Ankara.
- KÂŞGARİ, Mahmud(2007), **Divân-ü Lügât'it-Türk**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- KELİMATOV, Nemat (2010), **Türk Halklarının Ortak Edebi Eserleri**, Numune Yayıncılık, İstanbul.
- KIRZIOĞLU, Fahreddin M. (1952), **Dede-Korkut Oğuznameleri**, Burhaneddin Matbaası, İstanbul.
- KORKMAZ, Esat (2008), **Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimler Sözlüğü**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- KORKMAZ, Mehmet (2012), **Mitoloji Sözlüğü**, Alter Yayıncılık, Ankara.
- KORKMAZ, Ramazan (2014), **İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı**, Akçağ, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (2009), **Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınevi, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1991), **Tip Tahlilleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KUR'AN-I KERİM MEALİ** (2008), Haz. Halil ALTUNTAŞ, Muzaffer ŞAHİN, Diyaet İşleri Başkanlığı, Ankara.
- KUTSAL KİTAP** (2014), The Bible Society in Turkey (Kitabı Mukaddes Yayınları), Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul.

- MORAN, Berna (1994), **Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- NASİO, J.D. (2006), **Psikanalizin Yedi Temel Kavramı**, İmge Kitabevi, Ankara.
- NASİO, J.D. (2012), **Oedipus Psikanalizin En Önemli Kavramı**, Say Yayınları, İstanbul.
- NECATİGİL, Behçet (2006), **Mitologya Sözlüğü**, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- NURMEMMET, Annaguli (2001), **Oğuz Yurdu**, Devran Matbaacılık, Ankara.
- OĞUZ, Öcal (2013), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafik Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin (2014), **Türk Mitolojisi I. cilt**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- PARLATIR, İsmail (2011), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara.
- PERRIN, Michel (2015), **Şamanizm**, Çev. Bülent Arıbaş, İletişim Yayınları, İstanbul.
- RAYMAN, Hayrettin (2010), **Halk Edebiyatı Anlatı Türleri**, Gazi Kitapevi, Ankara.
- REICHL, Karl (2012), **Türk Boylarının Destanları**, Çeviren: Metin Ekici, TDK Yayınevi, ANKARA.
- Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, Nihad Sâmi Banarlı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- ROSS, E.Denison (1994), **Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü**, Çev. Emine Gürsoy Naskali Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ROUX, Jean Paul (2011), **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Çev. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- YILDIZ, Naciye Ata (2015), **Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar**, Ötüken Yayınevi, Ankara.
- Prof. Dr. Süleyman Turduyevič Kyaıpov Armağanı** (2013), Hâkim Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim, DUYMAZ Ali (2010), **İslamiyet Önceki Türk Destanları**, Ötüken, İstanbul.
- ŞEMSETTİN, Sami (2006), **Kamus-i Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- SALT, Alparslan (2010), **Ansiklopedi Semboller**, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul.
- SEYİDOĞLU, Bilge (2009), **Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahlilleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ŞENER, Cemal (2010), **Şamanizm Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dini**, Etik Yayınları, İstanbul.
- TEZCAN Semih-BOESCHOTEN Hedrik, (2001), **Dede Korkut Oğuznameleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- TOGAN, Zeki Velidi (1982), **Oğuz Destanı**, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- ÜÇÜNCÜ, Kemal (2006), **Alpamış Destanı**, Töre Yayın Grubu, İstanbul.
- YÖRÜKAN, Turhan (2014), **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm**, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- ZEN, F. (2013), **Semboller İnsan Tohumu**, Destek Yayınevi, İstanbul.

TEZLER ve MAKALELER

ALİÇ, Samet (2013), **Oğuznamelere Göre Türk Toplumunda Kadın**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ağustos.

ALTINKAYNAK, Erdoğan; **Yer Altı Diyarının Kartalı**, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 26, 135 – 163 (2003).

ARTUN, Erman (2013), **Türk Kültüründeki Su Kültünün Çukurova Halk İnançlarındaki İzleri**, 6-7 Kasım, Tekirdağ.

ARVAS, Abdulselam (2009), **Dede Korkut Destanı ve Kıpçak Sahası Epik Destan Geleneği**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Van.

BEKKİ, Salahaddin (2013), **Arkaik Kahramanlık Destanları ile Saltukname'nin Benzerlikleri Üzerine**, 06-01 Kasım, Köstence- Romanya.

ÇOBANOĞLU Özkul (1999), **Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinde Aşıkpaşazade'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler**, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı), s.65-82.

EGE, Fatih (2011), **Kazaklarda Yer-Su Kültü**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı (Halk Bilimi) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ERCİLASUN, Ahmet B. (1998), **Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler**, TDAY Belleten 1986, Ankara, s.13-16.

DÜZGÜN, Ülkü Kara (2007), **Başkurt Destanlarının Tipolojisi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.

İŞİK, Neşe (2009) **Türk Masallarının Sembolik Açidan Çözümlemesi**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

KADRİYE, Türkan (2012), **Türk Dünyası Masallarında Su Kültü**, Milli Folklor, Yıl 24, Sayı 93.

KAYA, Çetin (2014), **VIII. ve X. Asırlar Arasında Türkistan Coğrafyasında Oğuzlar**, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

KILIÇ, Ana (2012), **Alpamış ve Prens Marko Destanlarında Kahramanın Erginlenmesi**, Milli Folklor, Yıl 24, Sayı 96.

OĞUZ, Öcal (2004), **Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları**, Milli Folklor, Yıl 16, Sayı 62.

ÖZCAN, Tarık (2003), **Karşılaştırmalı Edebiyatta Arketipsel Yöntemin Önemi Oğuz Kağan ve İliada Destanlarına Uygulanması**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No:110.

ÖZKARTAL, Mehmet (2012), **Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış**, Milli Folklor, Yıl 24, Sayı 94.

PINARBAŞI, Simge Özer (2012), **Türk Kültüründe Kuşa Dönen Kadınlar**, Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Yıl 4, Sayı 1-2, Temmuz.

SEYİDOV, M.A. (1973), **Eski Türk Kitabelerindeki Yer-Sub Meselesi**, Çev. S. Gömeç, Tyurkologiya Dergisi, Sayı 3.

SULTEEV, Rüstem (2014), **İdil Tatarlarında Destan Geleneği ve Yazılı Destanlar**, Milli Folklor, Yıl 26, Sayı 101.

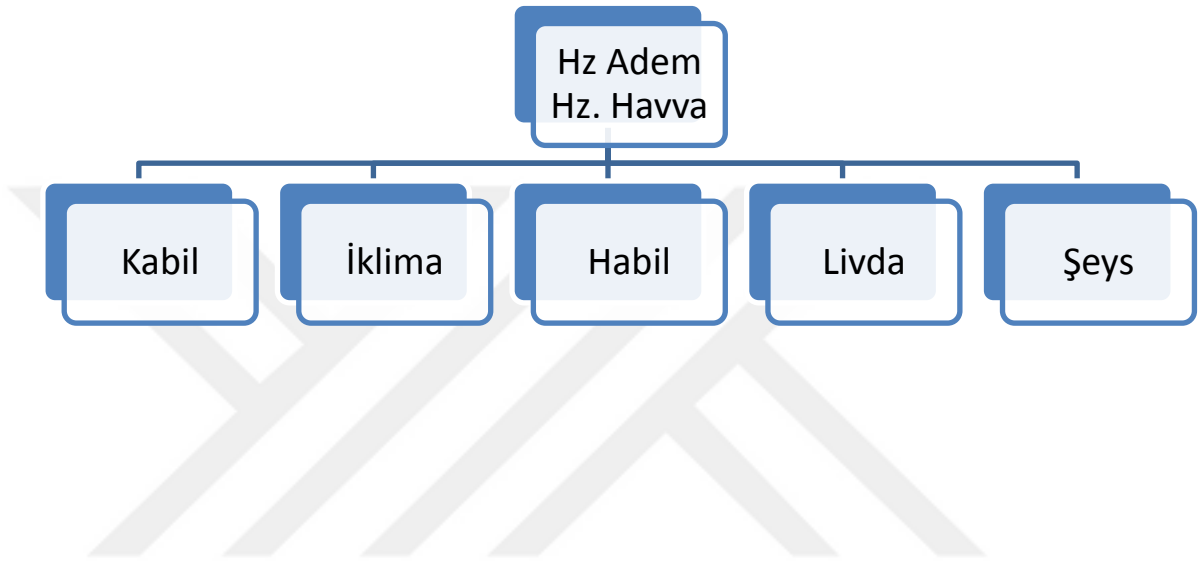
ŞAYHAN, Fatih (2015), **Altay Destanlarının Mitik Serüveni (Erginlenme-Olgunlaşma)**, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ardahan.

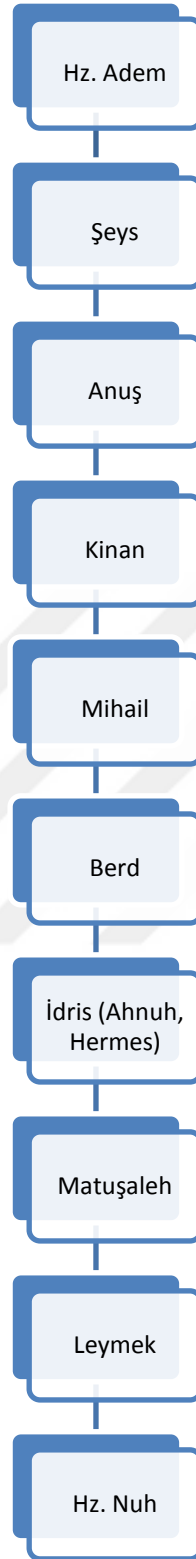
Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, cilt 2, 7., Dergâh Yayınları, Ankara
Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, cilt 9, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1994.

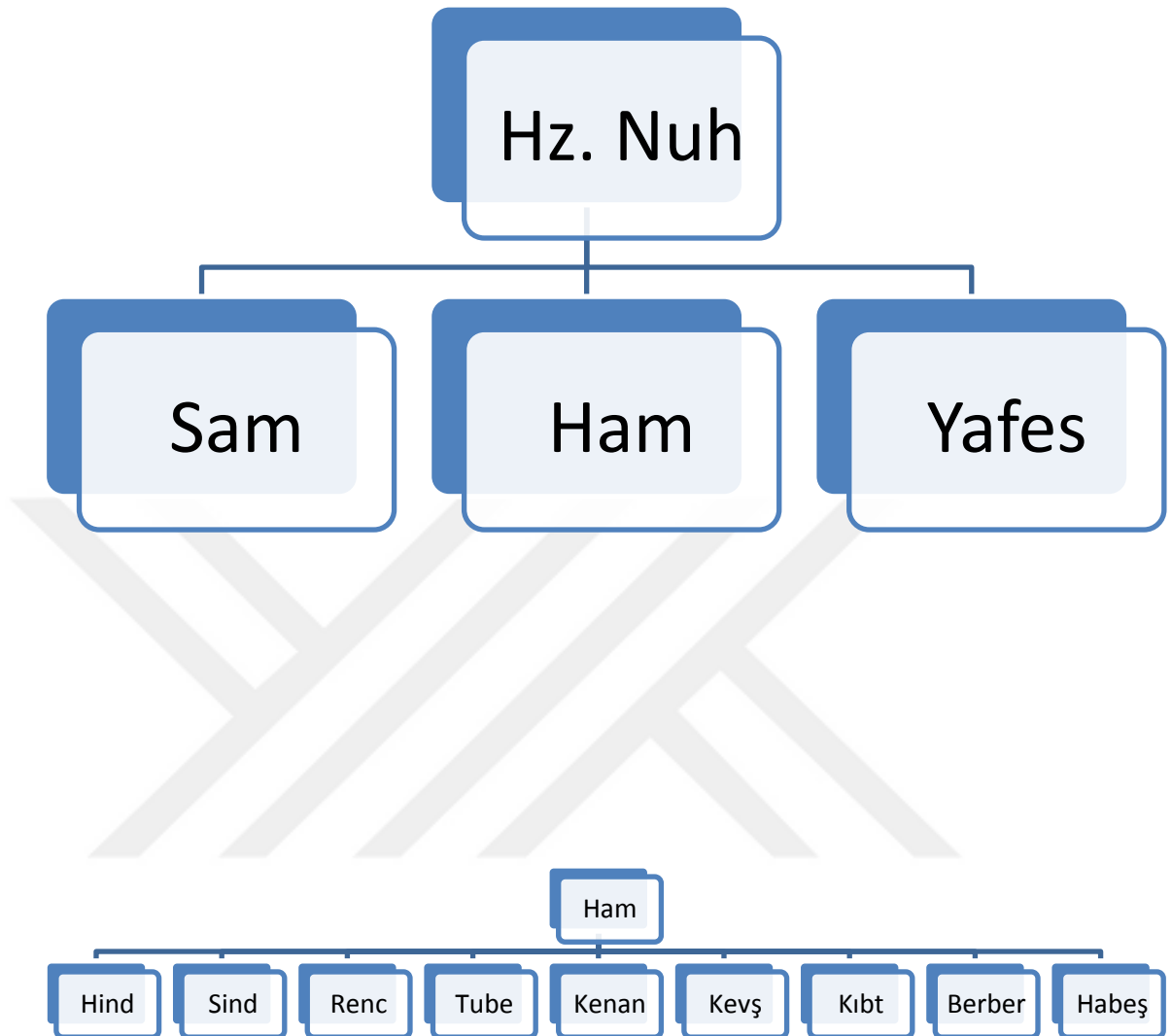
Türkçe Sözlük, TDK yayınevi, Ankara, 2005.

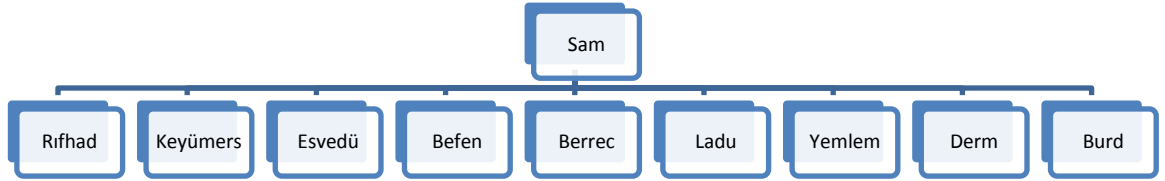
UÇAK, Salih (2013), **Şan Kızı Destanı'nda Alplerin Yaratılışı ve Alp Tipi Üzerine Bir Değerlendirme**, Bilim ve Kültür-Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, Yıl 01, Sayı 04.

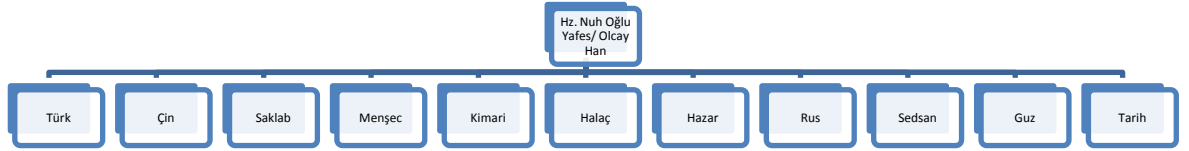
YILDIZ, Kübra (2013), **Türk Halk Edebiyatında Bir Eğitim Metodu Olarak Manzum Metin Örnekleri ve Bunların Jung Psikolojisi Açısından Tahlili**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

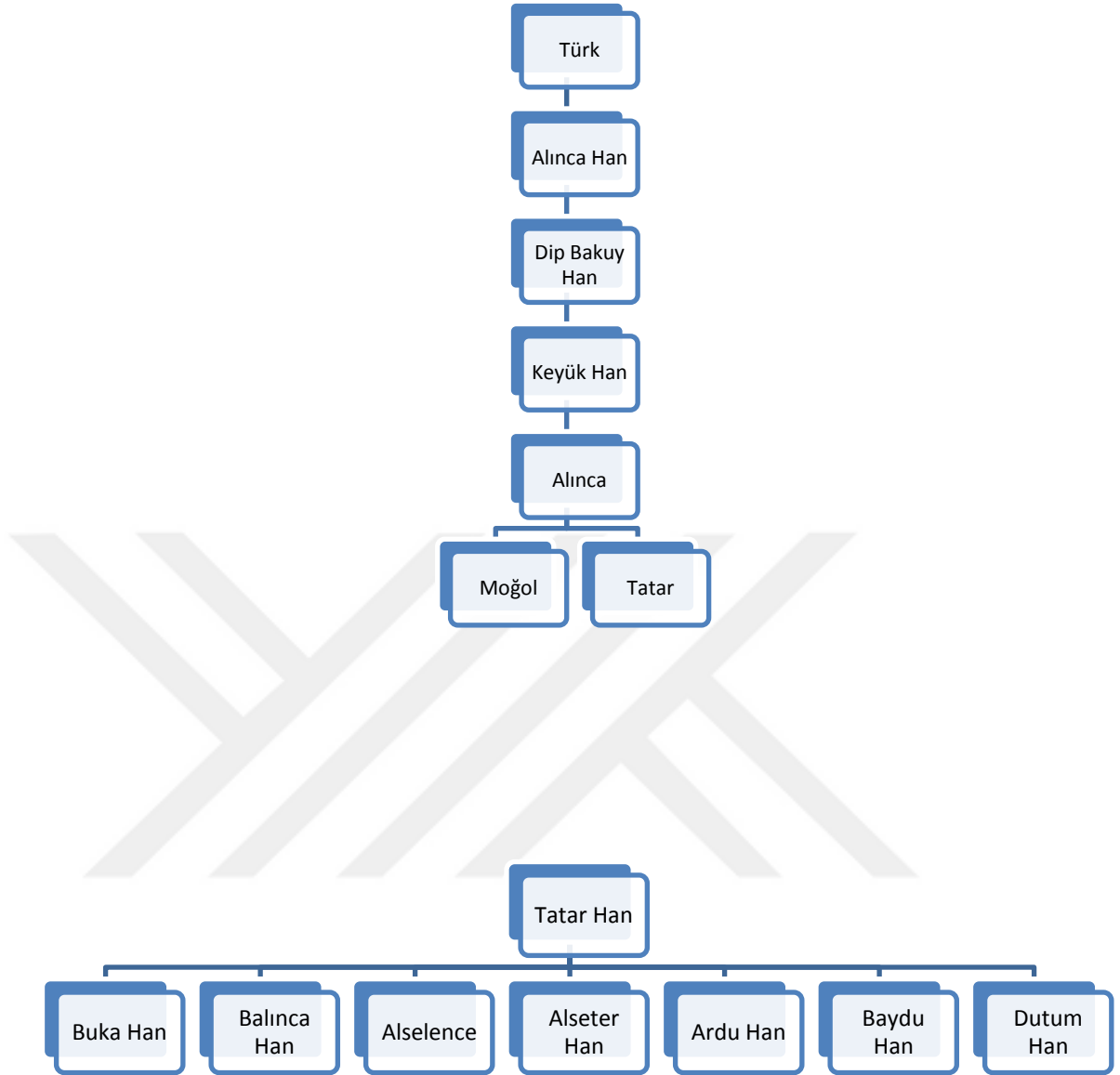
EKLER 2**EK-1 Kazan Oğuznamesi'nde Şecere**

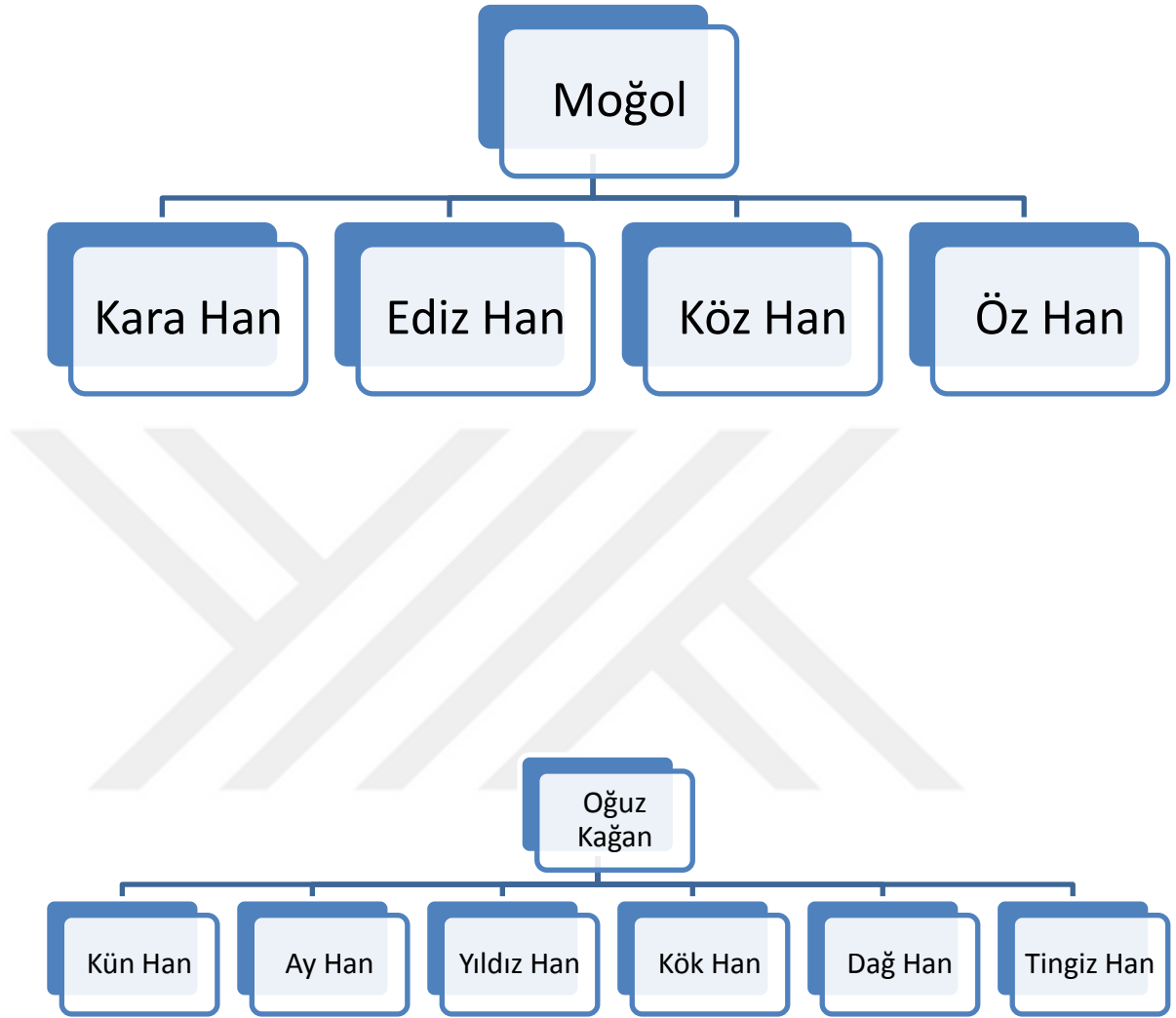

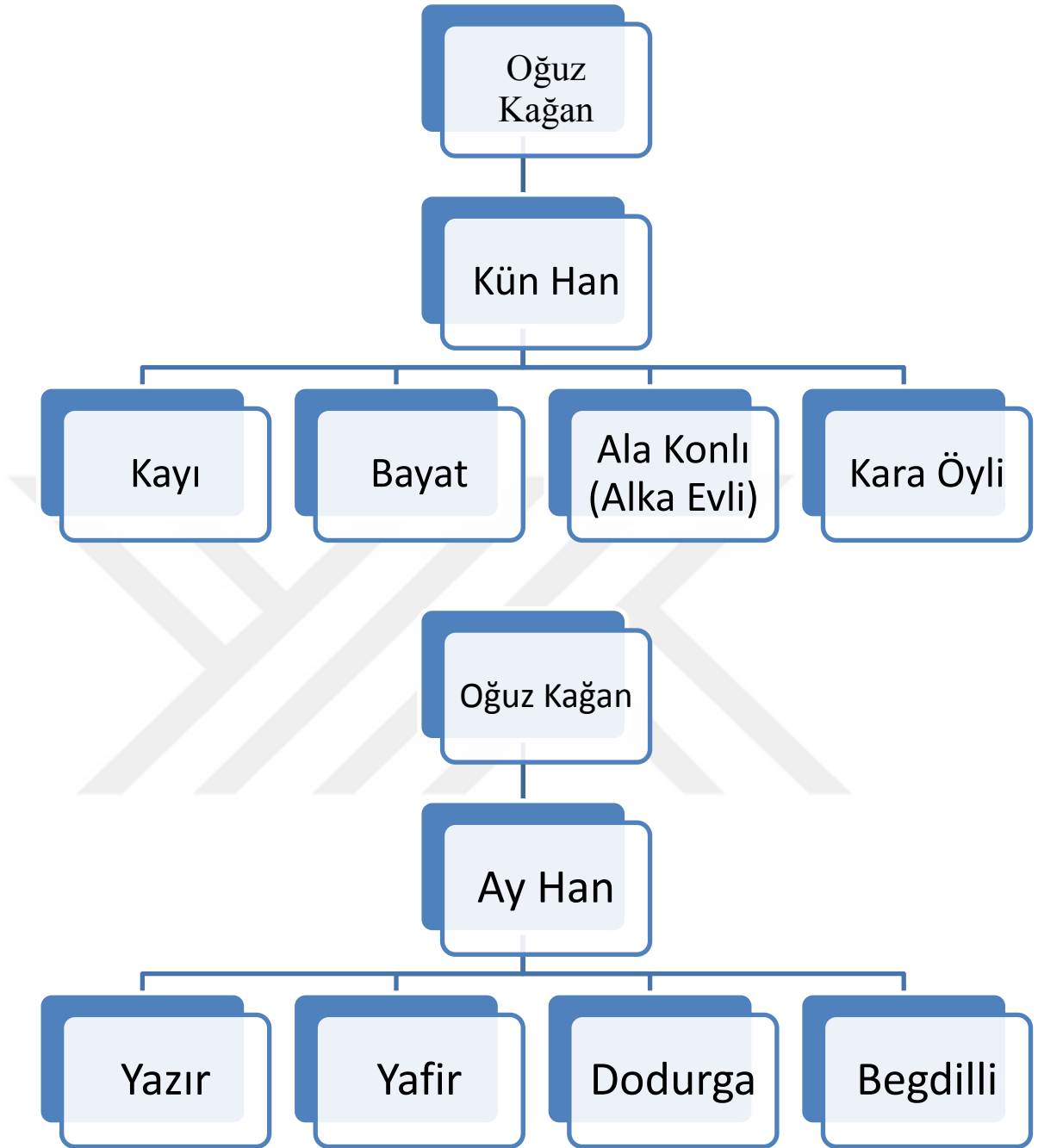

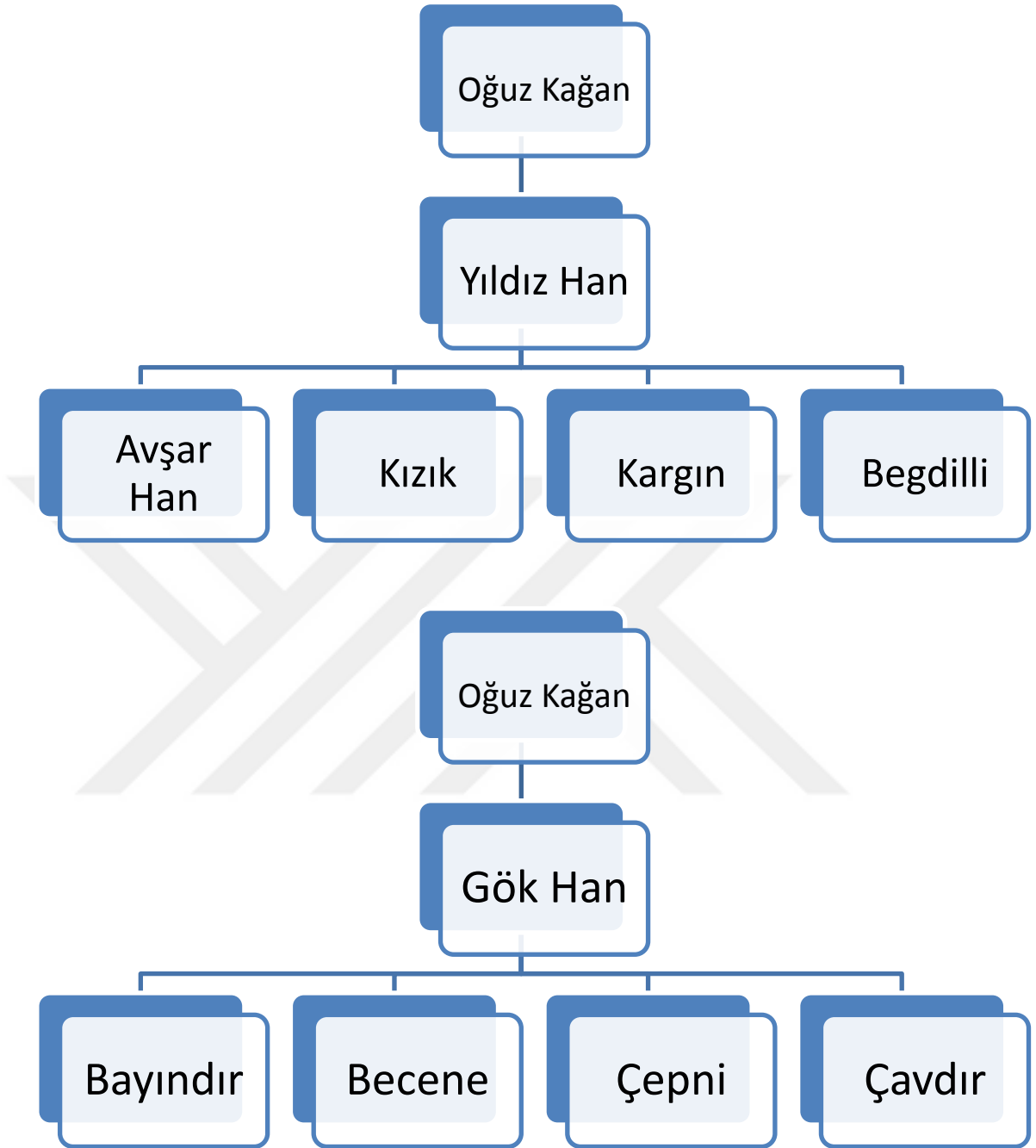

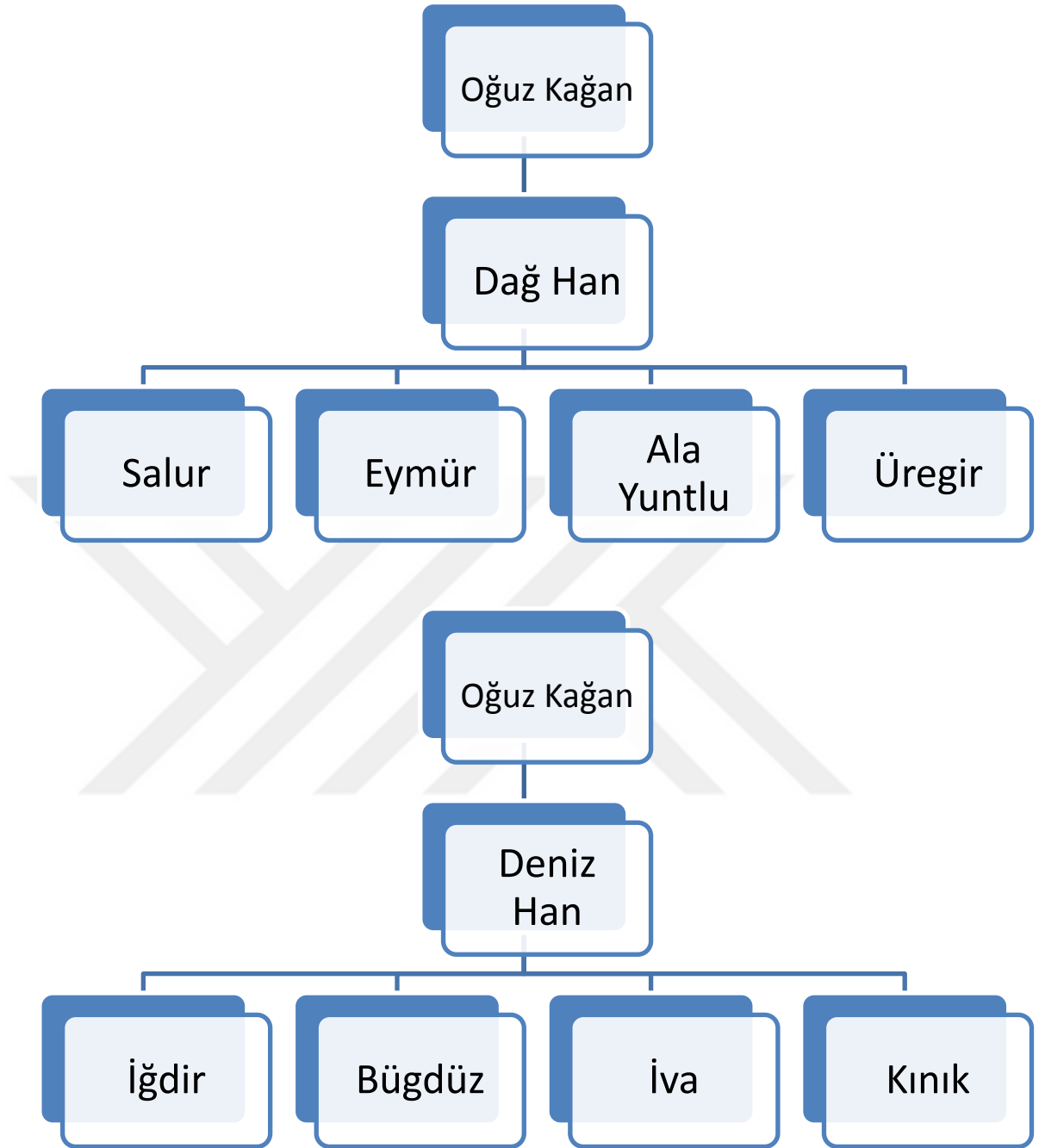

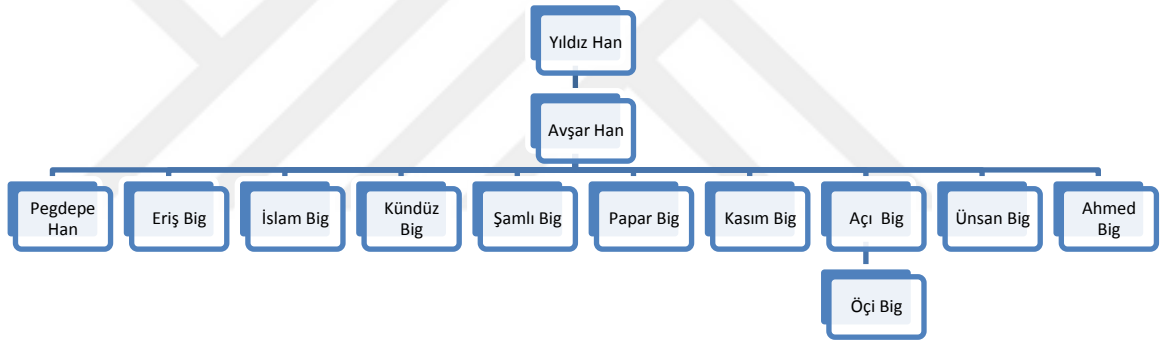

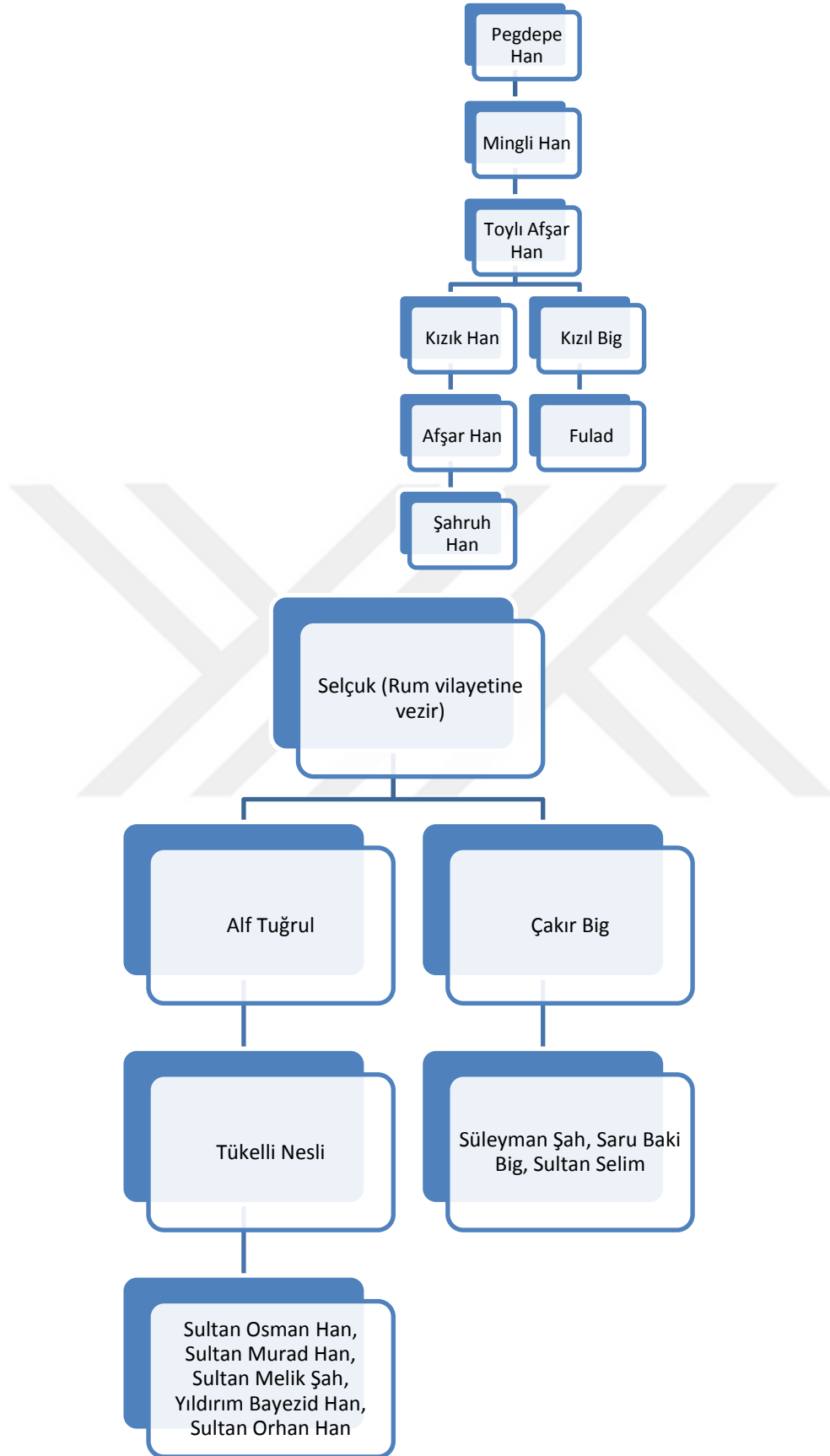

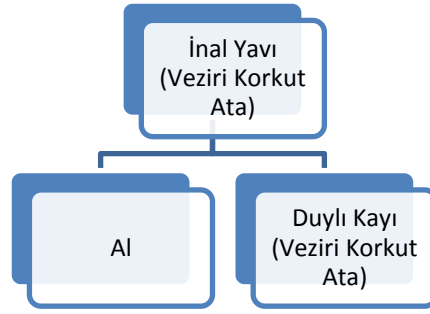

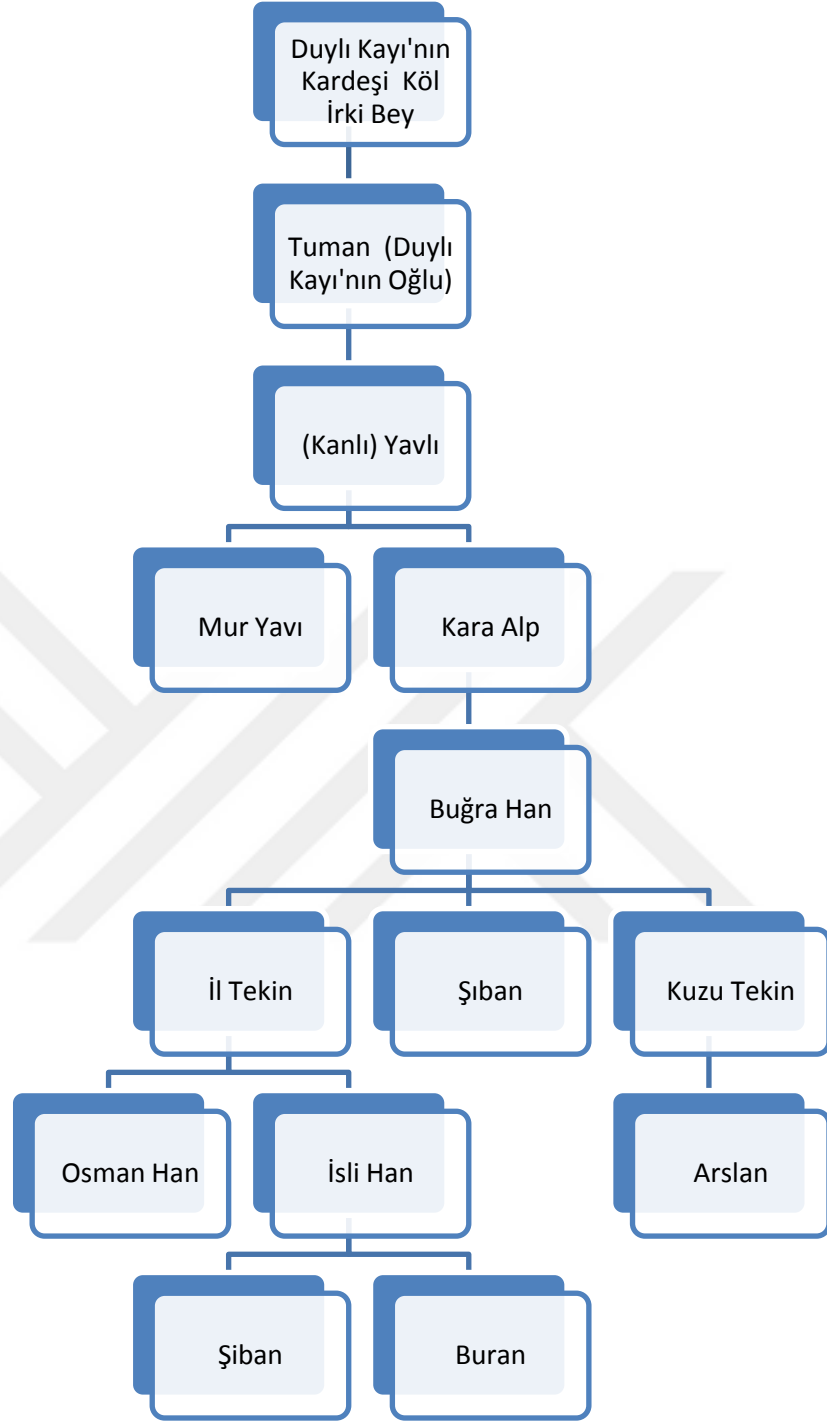

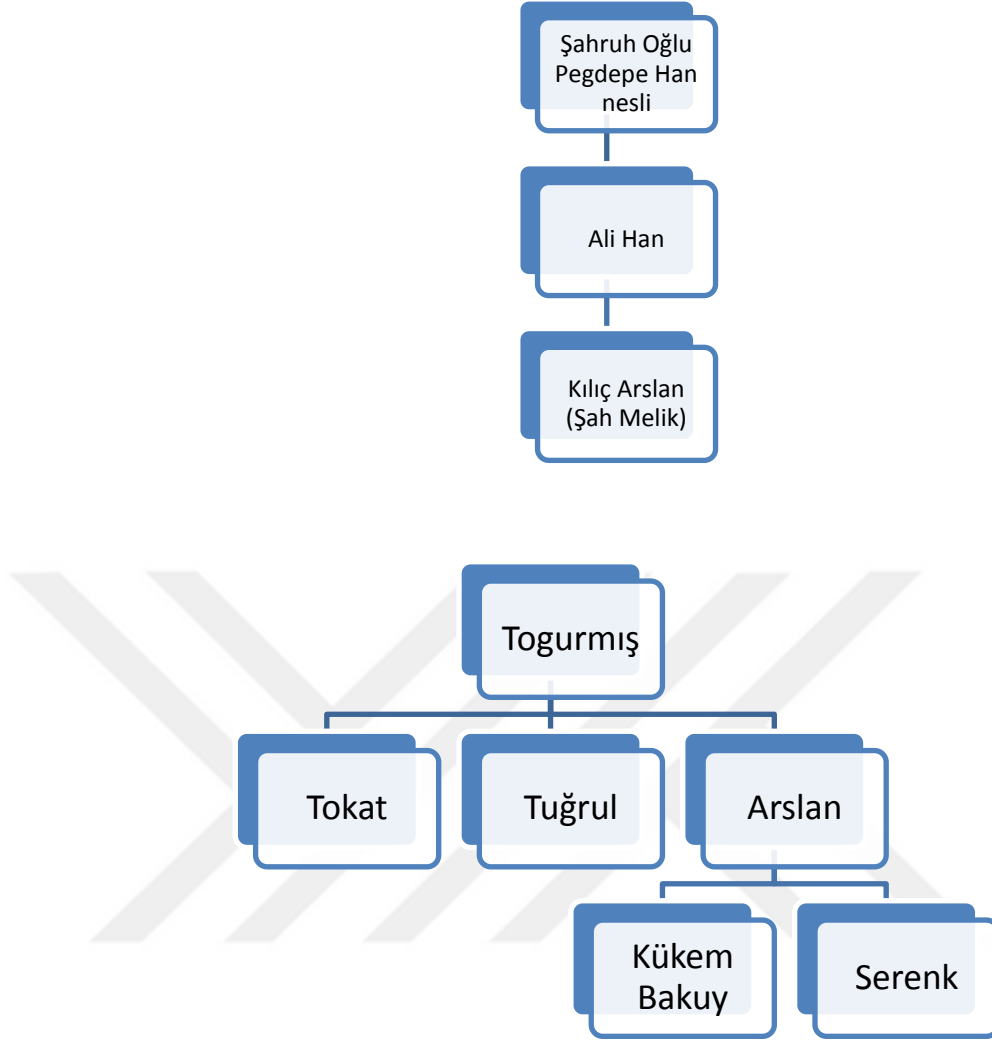

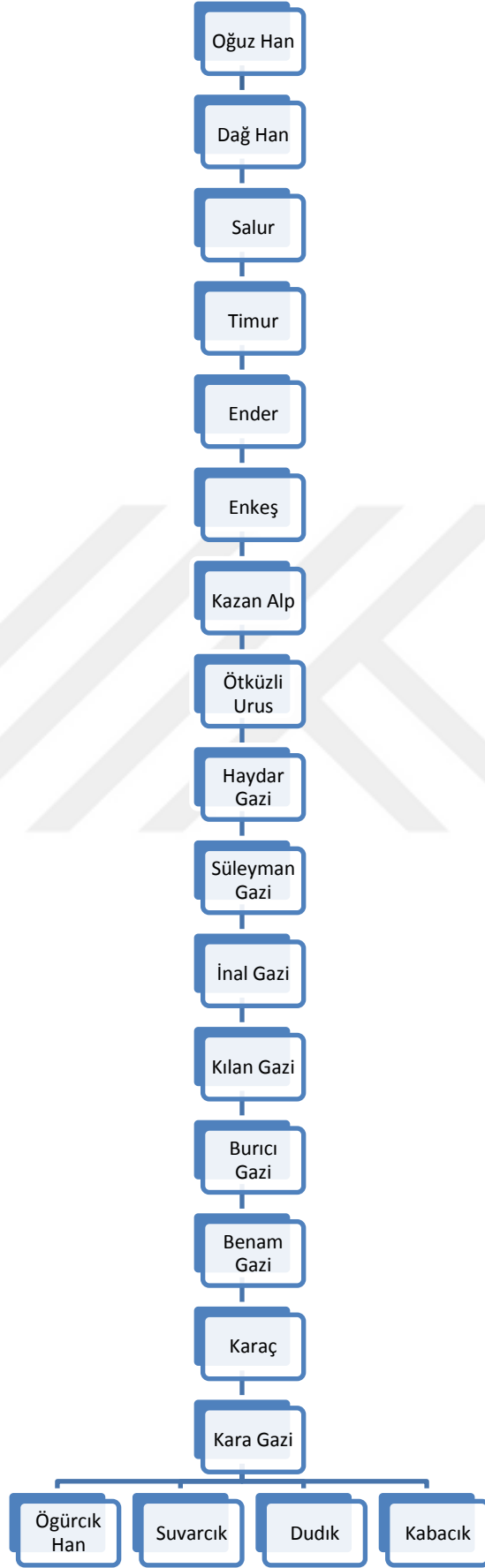

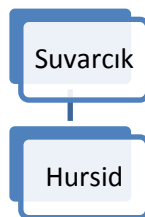
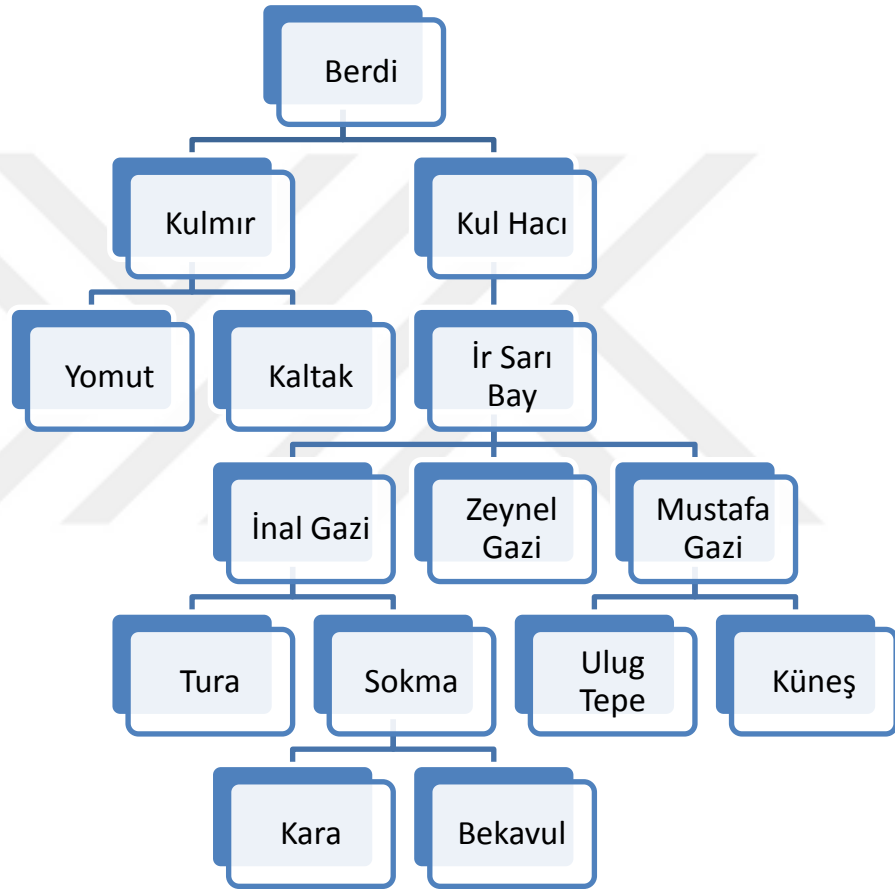
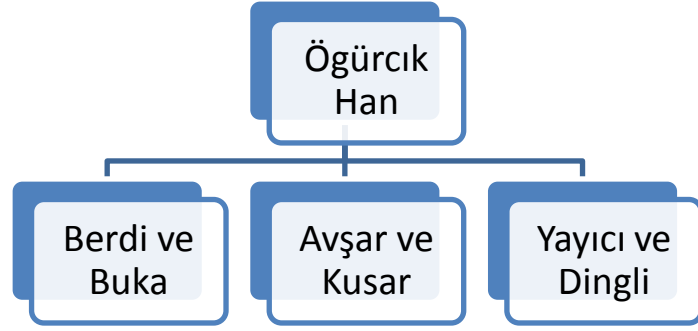

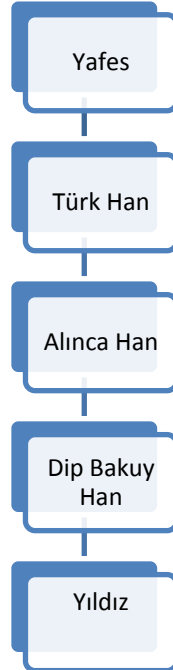
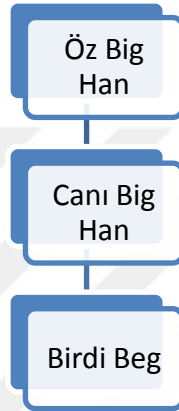
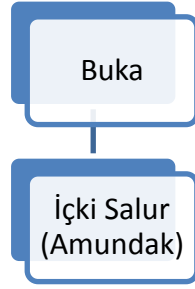

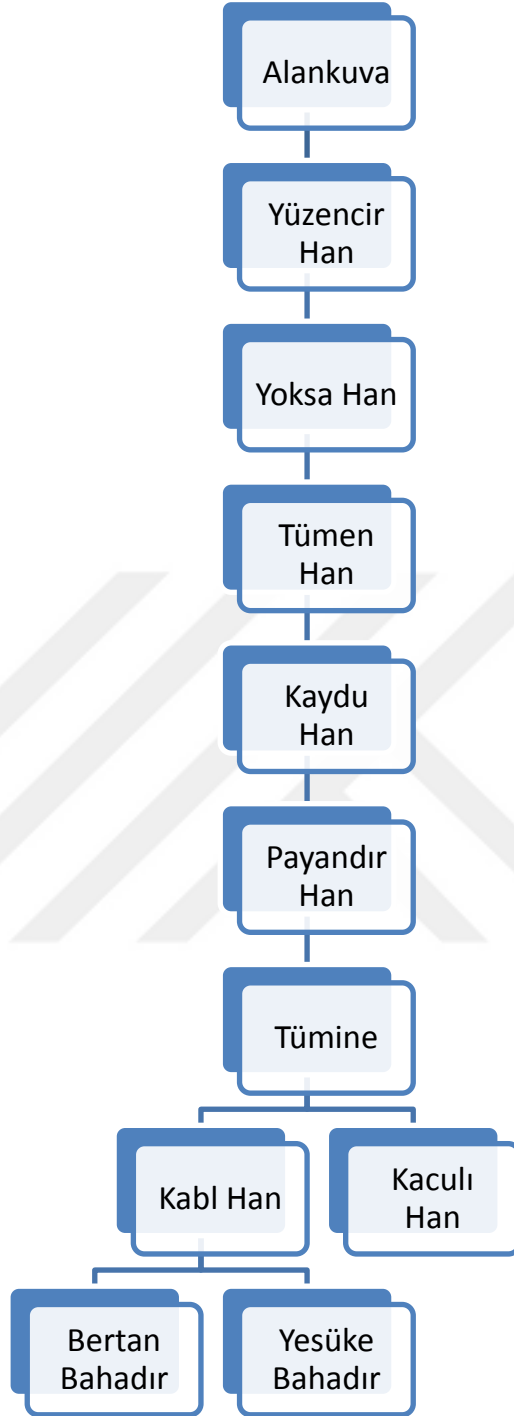

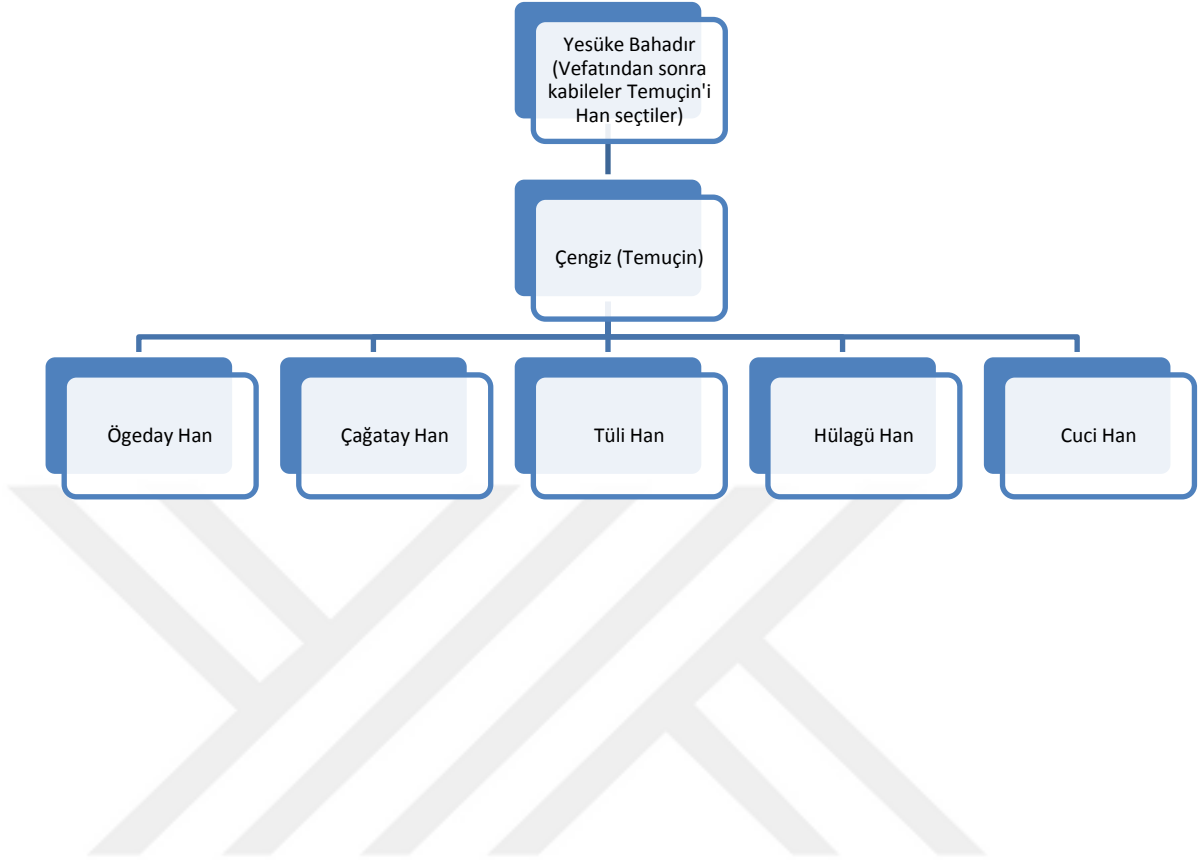

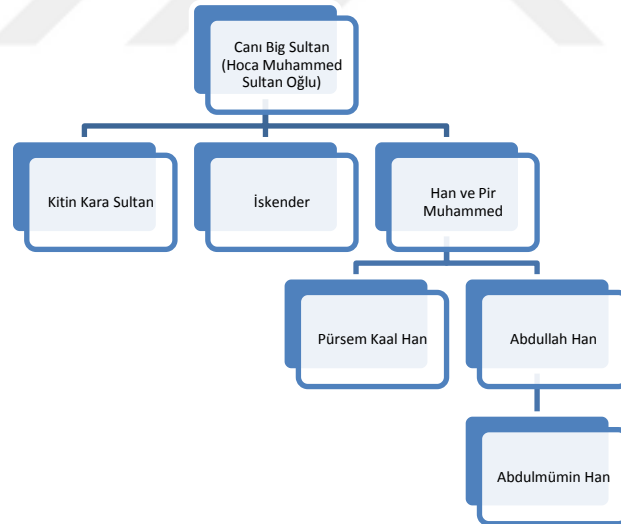
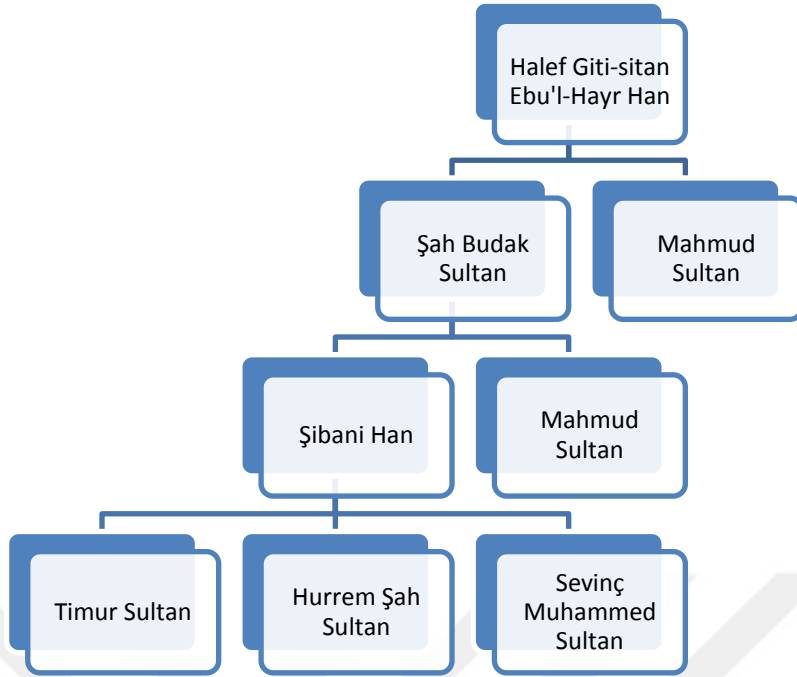

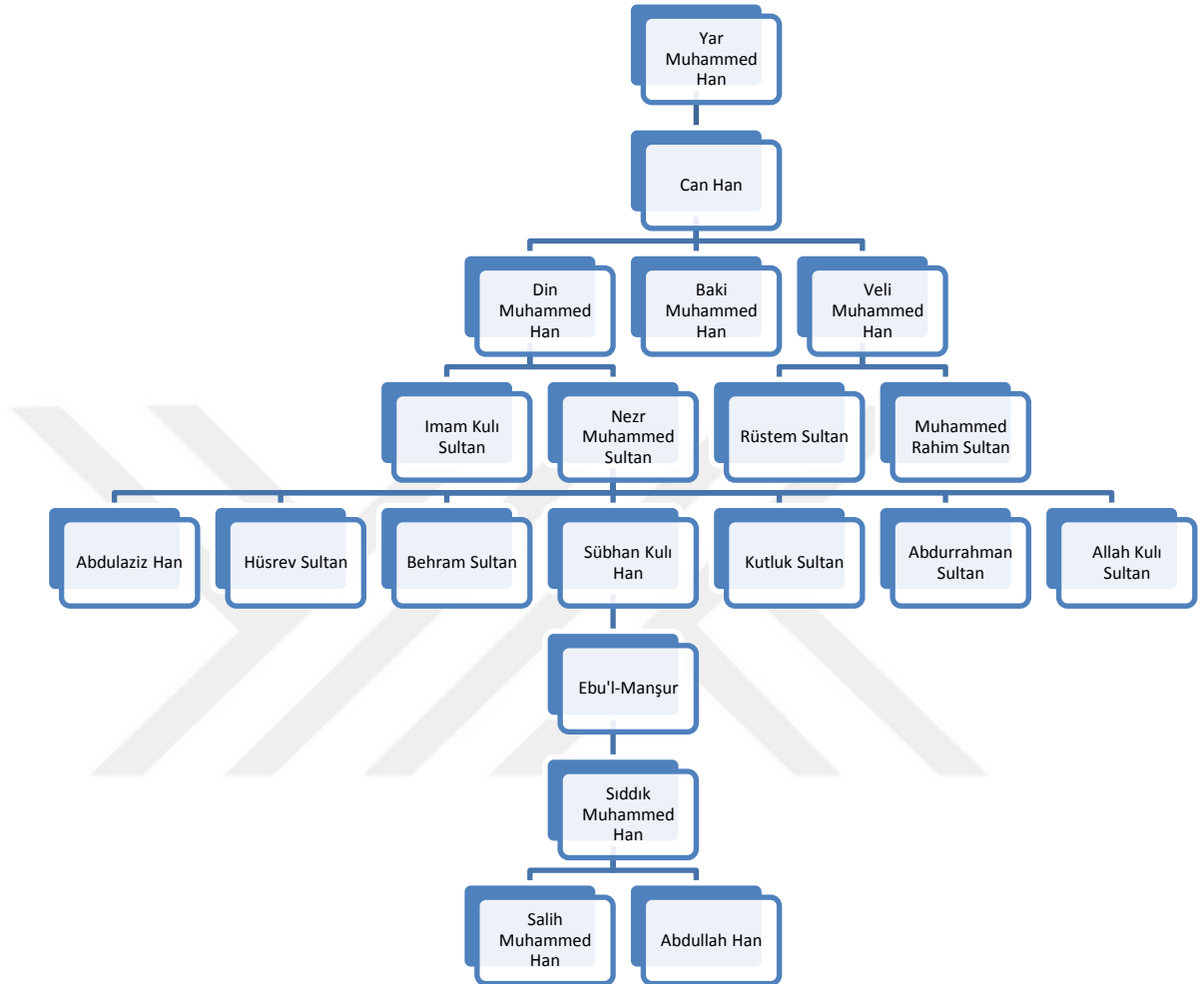

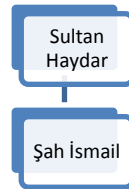
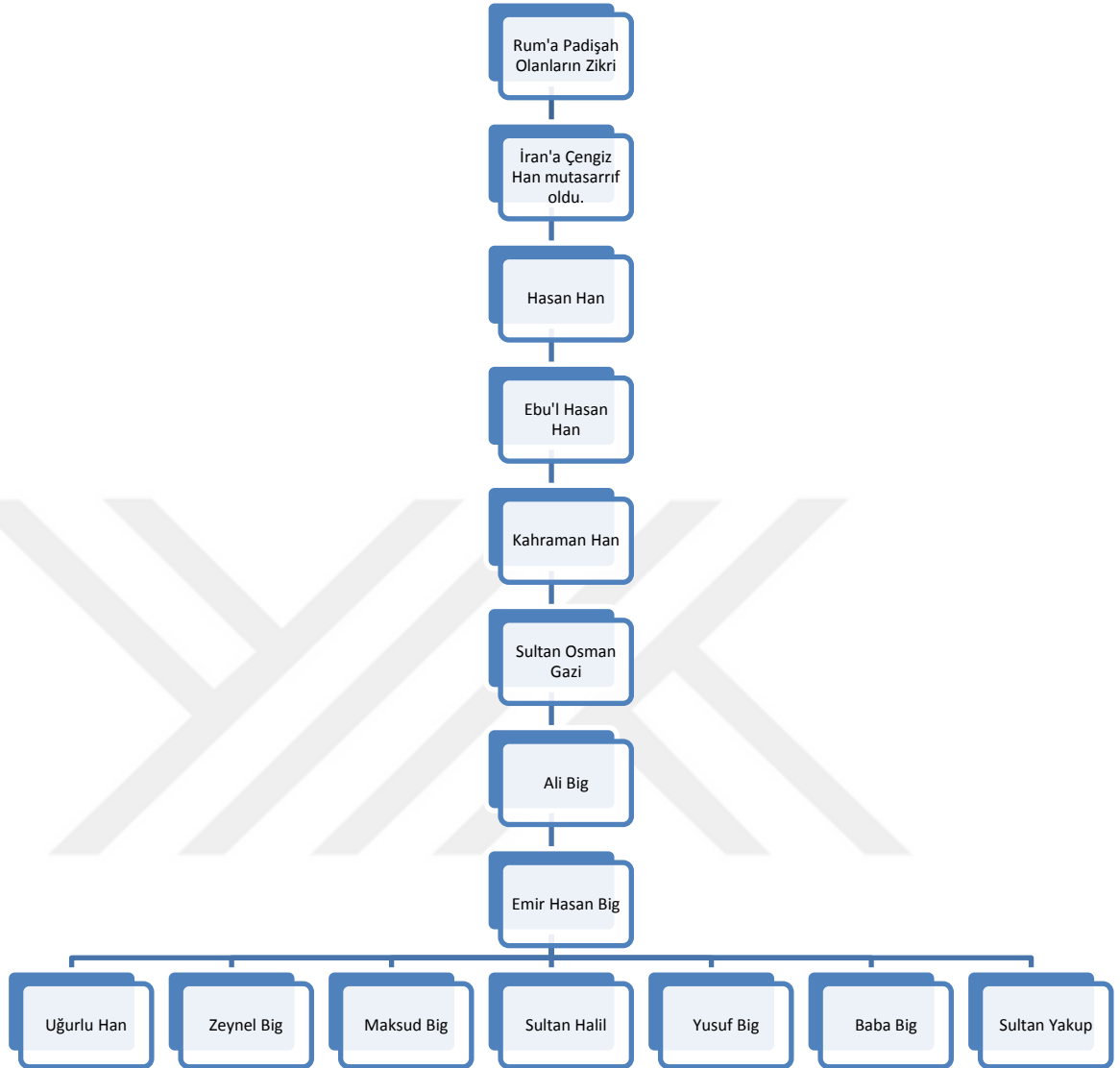

Ali Sultan

Abiye
Sultan

Şirvan Şah

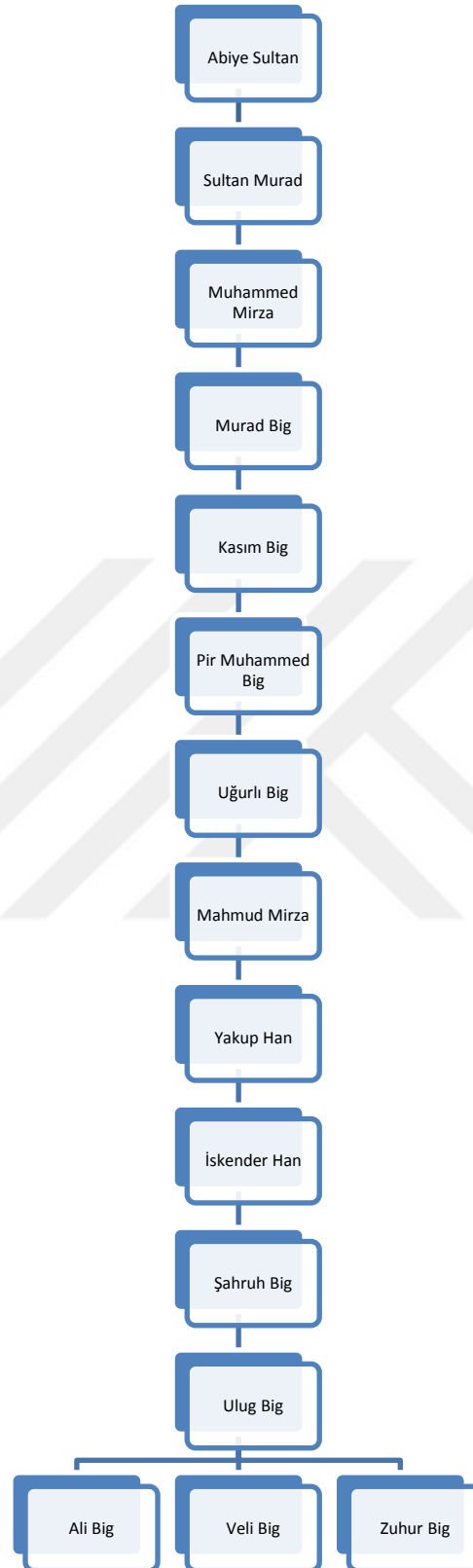
Sultan Ali
Mirza

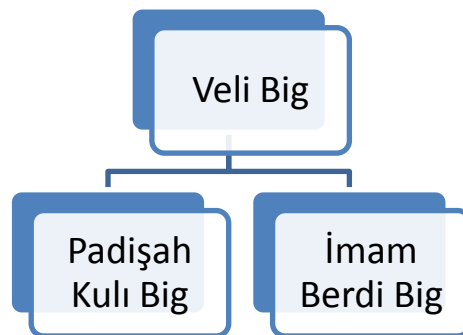
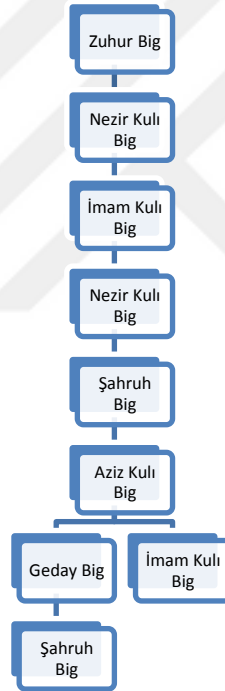
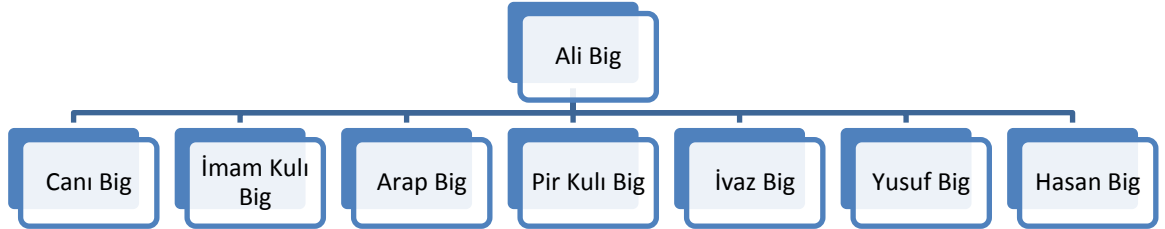
Allah Kulu
Sultan

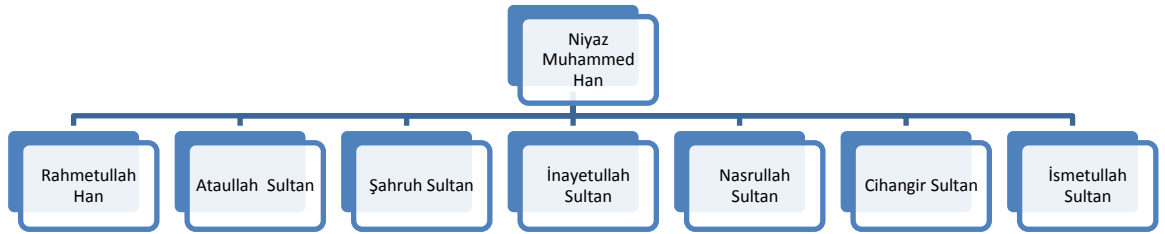
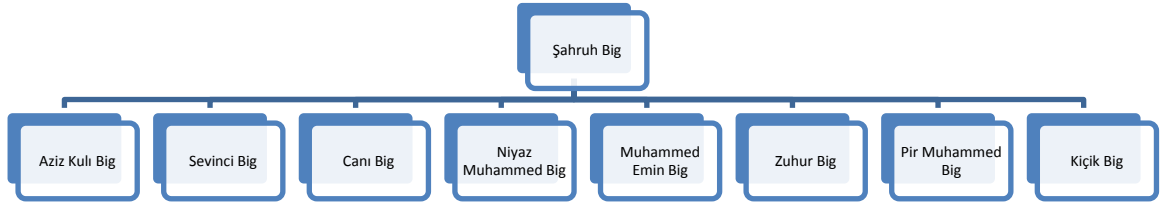
Rüstem
Mirza

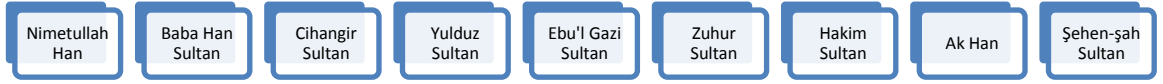
Ahmed
Padişah

Ek-2 Kazan Oğuznamesi'nin Özeti

1. Gökle Yer Arasındaki Mücadele

1. İbn-i Abbas'ın rivayetine göre insan yaratılmadan önce melekler ve cinler yaratılmıştı.
2. Ebu'l Cinn (lakabı Can idi) evlatları Allah'ın dini kaidelerine göre yaşarlardı. Bir yıldız devri geçtikten sonra isyan ettiler. Allah, o taifeye helak gönderip cezalandırdı.
3. O kavme daha sonra Cilyanus'u vali eyledi. Bir yıldız devri geçtikten sonra tekrar kurallara uymamaya başladılar. Yine helak oldular. Arta kalanlara Bülka vali oldu.
4. Üçüncü devir bittikten sonra Hamus vali oldu. Dördünü devirde tekrar isyan baş gösterdi. Büyük savaş oldu. Savaştan sonra İblis melekler tarafından esir edildi. Gökyüzüne çıkarıldı.

2. İblis'in Gökyüzüne Çıkarılması

1. Dördüncü dönemde İblis melekler tarafından esir edildi. Gökyüzüne çıkarıldı. Meleklerin bakımı ile gündün güne geliştirdi. "Meleklerin Öğretmeni" rütbesini aldı. Nur ilmi onun başına nasip oldu. Yakut minbere çıktı.

3. İblis'in Elçiliği

1. Çok zaman geçtikten sonra Cin taifesi dağıldıkları adalardan harabelerden çıkmaya, toplanmaya başladı. Yerin dörtte bir hakkını kendinde buldular Allah'ı tanımadılar. İlahi emirle elçi olarak İblis gönderildi.
2. İblis davetine gelmediler. Rüşvet ve kayırma yolunu kullanan İblis yerine görevi tamamlaması için Azrail'i gönderildi. Azrail ile cin taifesiarasında büyük bir savaş oldu.
3. İblis bu olaydan sonra hükümet emri ile bağımsızlığını ilan etti. Devletinin ve saltanatının bayrağını yükseltip hilafet işlerinde kendisinden başkasını uygun görmedi.

4. "Ben Yeryüzünde Halife Yaratacağım" Hitabı

1. Bir gün melekler toplanır. Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazıldığı manevi levhayı görürler.
2. Bu levhada insanın yaratılacağı yazılmaktadır.
3. Şeytan kibirlilikle, bu olaydan daha önce haberdar olduğunu, nurun her zaman zulmete galip geleceğini söyledi.

4. Melekler ise söylediler: “*Orada bozgunculuk yapacak kan dökcek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana daima hamd ederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.* (Bakara suresi, 30. Ayet) Gayb âlemini bilen kadim olan Allah’tır. “*Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.*” (Bakara suresi 30. Ayet). İblis hariç bu hitabı duyan melekler tövbe yoluna girmiştir.

5. Yeryüzünün Allah’a Sığınması

1. Allah, insanı yaratmak için Cebrail’i farklı renklerde, rengârenk boyanmış ve birbirine zıt olan sıfatlarla bölünmüş yeryüzünden toprak almaya gönderdi. Cebrail bu isteği yere iletilince büyük depremlerle kaşladı. Yer Allah’ın kutlu ismine sığındır. Toprak vermek istemedi. Cin taifesin, topraktan yaratılana uymayacağını söyledi.

2. Cebrail, yerin yalvarmasına merhamet etti. Gökyüzüne döndü. Cebrail yerine Mikail gönderildi. Mikail de yerin yalvarmasına merhamet etti.

3. Azrail gönderildi. Azrail, Allah’ın sözünü emir bildi. Yere acımadı, rengârenk toprağı alıp gökyüzüne çıkardı.

6. Hz. Âdem’in Yaratılması

1. Azrail’in getirildiği toprak ile Âdem, hamur eylendi. Kırk yıl Mekke ve Tayif arasında durdu. Melekler bu müddet içerisinde Âdem’i ziyaret ettiler. İblis, Âdem’i boş ve kafasız olarak görür. Meleklerle bir seçim sunar. Topraktan yaratılanı bize üstün mü tutacaksınız.

2. Vakit geldiğinde ruh Âdem’in bedenine girdi. Âdem’in ruhu bedenine Cuma günü eklendi, o vakit doğu yönünde oğlak kapak gibi kapanmıştı. Zühal o burçta sabit idi. Müşteri, Zühal ve Kamer, Aslan burcunda idi. Güneş, Utarit Başak ve Zühre terazi burcunda idi.

7. Meleklerin Öğretmeni İblis’in Cennetten Çıkarılması

1. İlahi emir ile bütün melekler Âdem’e secde eylediler. Meğer İblis, *Büyüklik taslamış ve kâfirlerden olmuştur.* (Bakara suresi 34. Ayet.) O vakit İblis lanetlendi ve cennetten çıkarıldı.

8. Âdem'in Havva ile Karşılaşması

1. Âdem cennette ikamet etti. O vakit cana yakın bir arkadaşa meyilli oldu. Âdem uykudayken Allah, sol yanından bir parça ile Havva'yı yarattı.
2. Âdem uyanıp Havva'yı gördü. Şaşırdı ve sevindi. Âdem şükretti ve secde etti.
3. Âdem ile Havva evlendiler. Cennete yerleştiler. Buradaki tüm nimetler onların hizmetindeydi. Biri hariç: "Allah buyurdu ki *Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.*" (Bakara suresi 35. Ayet)

9. Maceraya Çağrı; İblis'in İntikamı

1. Edebi lanete giriftar olan İblis, intikamını almak için geri döner. Cennete girmesi yasaktır. Tavus karşısına gelir. İzin ister. Reddedilir. Tavus, İblis'i yılanı havale eder.
2. Şeytan, büyüyle yılanı esir edip, ağzında yurt yapar ve cennete girer. Âdem ve Havva karşısına gelir. İblis'i tanımayan Âdem ve Havva onun çeşitli vesveselerini dinlerler. Cennette İblis, onlara rehberlik eder.
3. İblis o vakit hem cennetten çıkartılmamak hem ebedi bir saltanat için yasak ağacın meyvesinin yenmesini teklif eder. Âdem kabul etmez. Havva ikna olur. Yasak meyve; hurma tanesi daha midelerine gitmeye vakit bulamadan cennet elbiseleri düşer ve çıplak olurlar. Birbirinden ve Allah'tan kaçarlar. İncir yaprağı ile haram yerlerini örterler. Arı ve temizlerin yeri olan cennetten çıkarılırlar.
4. Bir rivayete göre; Âdem, Serendib yerine; Havva, Cid mahaline; İblis, Hindistan; Yılan Sıfhan ve Tavus, Kabile gönderilir.

10. İlk Çiftçi Hz. Âdem

1. Bir rivayete göre Hz. Âdem cennetten çıkarılırken buğday kesesi ve otuz meyveyi de yanında getirmiştir. Ayrıca Hacerü'l-Esved ve bazı ağaç yapraklarını da cennetten çıkarmıştır. Ve Cebrail gökyüzünden inip Hz. Âdem'e çiftçilik yapmayı; un yapıp ekmek pişirmeyi öğretti.

11. Affedilme ve Vuslat

1. Hz. Âdem dünya sıkıntılarından ve Hz. Havva uzaklığından sonra kırk gün gece gündüz yemek yemedi. Üç yüz yıl ağlayıp af diledi. O vakit Cebrail bağışlanma müjdesini getirdi.

2. Bu müjdenin belirtisi olarak da Serandib civarını şerefli Mekke binası inşa edildi. Melekler, Cebrail ve Hz. Âdem'in yardımıyla Kâbe binası kılındı. Hz. Âdem'in cennetten getirdiği Hacerü'l-Esved, o binanın yüksekçe yerine koyuldu. Ve Cebrail, Hz. Âdem'e nasıl tavaf etmesi gerektiğini öğretti.

3. Cebrail'in işaretleri ile Arafat'a çıkan Âdem, Havva'yı buldu. Serendib'de ikamet etmeyi istediler. İlahi emirleri öğrendiler. Gah Hind vilayetinde gah Arap vilayetinde ikamet ettiler.

12. Kardeşliğin İmtihani

1. Hadislerle rivayet edilir o vakit ki Hz. Havva hamile olur. Her doğumunda ikiz doğurdu. İlk çocukları Kabil ve onun ikizi İklîma. İkincisi Habil ve onun ikizi Livda.

2. O vakit ki çocuklar ergenliğe eriştiler. İlahi emir ile Hz. Âdem Livda'yı Kabil ile İklîma'yı Habil ile nikâhlamak istedi. Kabil bunu kabul etmedi. Hz. Âdem'in nasihatlerine kulak asmadı. O vakit Hz. Âdem kurbanlık vermeyi teklif etti. Hangisinin kurbanı kabul olursa İklîma onun olacaktı.

3. O zamanda bu bir gelenekmiş. Habil'in kurbanı koyun; Kabil'in kurbanı bir deste buğday. Dağın üstündeki bu kurbanlıklardan Habil'in kurbanlığı kabul oldu. Gökten beyaz ışık gelip o kurbanlığı kendi cinsi gibi geride iz bırakmadı.

4. Fesat maddesi Kabil'i ele geçirmeye başlar. Hz. Âdem'in Beytü'l-Makdis ziyaretinde olduğu bir gün Şeytan'ın da öğretmesi ile başına taş vurup öldürdü.

13. Ölüm

1. Kabil, Habil'i öldürdükten sonra ne yapacağını bilemedi. Kırk gün onun avareliğini yaşadı. O vakit iki karga arasında düşmanlığı gördü. Katil olan maktulünüdefin eyledi. Kabil gördüğü bu olay karşısında :” *Yazık olsun bana şu kargalar kadar olup*

kardeşimin cesedini örtmekten aciz miyim?" (Mâida suresi 31.ayet).Habil cesedi toprağa gömdü.

2. Hac görevini yapan Hz. Âdem baktı ki âlem bıraktığı gibi değildi. Tatlı meyveler ekşimiş, sular acı olmuş, yerler neşesiz imiş. Eve dönüp Habil'i göremeyinceâlemi derinden etkileyen olayı anladı. Çok ağladı. Kabil'e lanet etti. Kabil oğullarını alarak dağa çıktı. Taş ile geyik vururlardı.

14. Allah'ın Lütfu Şeys

1. Hz. Âdem soyundan yüz yirmi ikiz oldu. Âdem bunları iki kısma ayırdı. Sağdakiler cennete, soldakiler cehenneme. Habil'in öldürülmesinden beş yıl sonra Allah; Hz. Âdem'e bir oğul bağışladı. İbrani sözcüğü olan Şeys; Allah'ın lütfu demektir.

15. Hz. Âdem'in Hz. Davud'a Lütfu

1. Hz. Âdem'in ömrü yedi bin yıl idi. O Vakit ki Âdemkendi soyuna baktı. Hz. Davut'u gördü. Cebrail'den sordu. *Ve Cebrail söyledi: "Senin soyundan bir kişi ortaya çıktı ki onun adı Davud gönderilmiş peygamberdir. Ve onun ömrü altmış yıldır. Âdem kibleye duasıyla döndü. Ve söyledi ki: "Yarab, benim ömrümden kırk yaşı Davud'un ömrüne koy." O vakit Âdem'in duası kabul etti. Davud ömründen yüz yirmi yıl kararlaştırılmış oldu.*

16. Hz. Âdem'in Vefatı

1. O vakit ki Azrail, Hz. Âdem karşısına geldi. Canını kıyam etmek için. Âdem bunu kabul etmedi. Zamanının dolmadığını söylediye de Azrail ömründen Hz. Davud'a verdiğini hatırlattı. Azrail ki bu vakayı Allah'a beyan ettikten sonra hitap yetiştii: *"Ecelleri geldiği zaman ise ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçirebilirler."*(Nalh suresi 61. ayet). Âdem ömründen bin yıl geçtikten sonra cuma günü vefat etti. Şeys'i yerine vali eyledi. Hz. Havva da bir yıl sonra vefat etti.

2. Bazı rivayete göre Hz. Âdem kabri Mekke yerinde Yukbis dağında. Bazı rivayete göre de Hindistan'da durur. Ve bir Zafername'de anlatılır ki Hz. Âdem'in öz çocukları yirmi bir oğul ve kızdır. Bir de Allah'ın lütfu olan Şeys.

17. Putperestliğin Ortaya Çıkışı

1. Bir rivayete göre Mihlabil oğlu Berd döneminde putperestliğe geçildi.
2. Diğer bir rivayete göre Hz. İdris döneminde, bir diğer rivayette Kabil evlatları döneminden kalmış olmasıdır.

18. Nuh Tufanı

1. Peygamberlik sırası Nuh'a geldiğinde Allah'ın emirlerini halka tebliğ etti.
2. Nuh'u dinlemeyen kullardan biri gelip onu üzdü. Allah'ın hitabı yetiştii. Kavminde daha önce iman etmiş olanlardan başka kimse iman getirmeyecek.”(Hud suresi 36. Ayet)
3. İlahi emir ile Nuh gemi yaptı. İman edenler, ailesi ve her hayvandan bir çift alıp gemiye bindiler.
4. Suyun çekilmesi ile Nuh ve oğulları yeryüzüne yerleştiler.

19. Yada Taşı

1. Nuh'un, Yafes'e iltimas etti. Ona bir dua öğretti. Bu dua yağmur yağdırma duasıydı. Yafes bu duayı taşa yazdı.
2. Yafes öldükten sonra Yada Taşı Guz eline düştü. Taşı talep eden kardeşler arasında kura çekildi. Kura Türk'e çıktı. Guz hile yaptı. Yaptığı sahte taşı verdi.
3. Türk, taşa ihtiyacı olduğu zaman anladı ki taş sahte. Türk ve Guz savaştı. Hz. Nuh'un duasına alan Türk, Guz'u mağlup etti.

20. Hanlar Hanı Oğuz Han'ın Dünyaya Gelmesinin Zikri

1. Kara Han'ın büyük hatunundan bir oğlu oldu. Ay ve güneşten güzeldi.
2. Annesi Müslüman olana kadar sütünü emmedi.
3. Oğuz Kağan bir yaşına ulaşınca ismi konması için toy toplanır. Toyda kendi adının Oğuz olduğunu söyler.
4. Oğuz Kağan konuşmaya başlayınca Allah Allah der idi. Moğol halkı Arapça bilmedikleri için çocuğun konuşmayı öğrenemediğini düşünürdü.

5. Yiğit olan Oğuz Kağan'ın evlenme vakti gelince babası Kara Han iki kardeşinin kızını alıp verdi. Oğuz Kağan ikisini de Müslümanlığa davet etti. İkisi de kabul etmedi. Oğuz Kağan onlardan ayrı yattı.
6. Oğuz Kağan, suyun kenarında gördüğü diğer amcasının kızına aynı teklifi yaptı. Kız kabul etti.
7. Kara Han, Oğuz Kağan'ın diğer iki eşini sevmemesinin nedeni sordu. Oğuz Kağan'ın Müslüman olduğunu öğrendi.
8. Kara Han, Oğuz Kağan avdayken asker toplayıp savaşmaya niyet etti.
9. Oğuz Han'ın küçük eşi bu olayı ona haber etti.
10. Oğuz Kağan Uygur kavmine ad verdi.
11. Oğuz Kağan babasıyla yaptığı savaşı kazanır. Büyük toy kurar.
12. Geçmişini bilmek adına tarihçilerinden bir Oğuzname yazmasını ister.
13. Oğuz Kağan, Müslümanlığa davet için sefere çıkar.
14. Oğuz Kağan, Kanglı, Kıpçak, Karluk kavimlerine ad verir.
15. Oğuz Kağan seferlerinden döner. Altın Yay gün doğusuna, okları gün batısına gönderir. Oğullarından Kün, Ay ve Yıldız'ı gün doğusuna, Gök, Dağ ve Deniz'i gün batısına gönderir.
16. Oğuz Kağan'ın Irgıl Hoca denen bir veziri vardı.
17. Oğuz Kağan büyük toy kılıp evlatlarının getirdiği ok ve yaya göre devletini paylaşır.

21.Oğuz Han'ın Evlatlarının Taht ve Pay Almasının Fashı

Kün Han kızıl evinde oturdu. Paylaşırması büyük ve yüce idi. O zamandan ta bu zamana kadar han takdimi budur. Irgıl Hoca vezir olarak oturur idi. Irgıl Hoca'nın eski hizmeti ve makamı deyip diğerlerinden öncedir.

Aymaklı Ogur taifesi Irgıl Hoca vezirin neslindedir. Irgıl Hoca Uygur sözcüğüdür. Aymaklı ve Ogur ve Kün Han oğlu Kayı'dan sonra payını ve kazanmayı diler. Bu sebeptendir ki Kayı'dan sonra pay alır. Lakin tahtı eşikte bellidir.

Kün Han'ın sağ kolundaki çadırda da Kün Han'ın büyük oğlu Kayı oturdu. Onun payı aşıklı oldu.

Bayat doğradı Sarah at tuttu. İkinci çadırda Ala Konılı oturdu onun payı kazancı sol ön kol ilik oldu.

Kara Öyli doğradı Lala at tuttu.

Ve üçüncü çadırda Ay Han'ın büyük oğlu Yazır oturdu. Onun payı yan, kalça kemiği oldu.

Yafır doğradı Kumu at tuttu.

Ve Altıncı çadırda Ay Han'ın küçük oğlu Dodurga oturdu. Onun payına kuyruk kemiği düştü.

Baydilli doğradı Merdeşuy at tuttu. Ev dördüncü çadırda Yıldız Han'ın büyük oğlu Afşar oturdu onun payı but, uyluk kemiği oldu.

Kızık doğradı Torumçı at tuttu. Beşinci çadırda Yıldız Han'ın küçük oğlu Begdili oturdu. Onun payına sırtı, budunun üstü düştü.

Karkın doğradı Karaca at tuttu. O kızıl çadırda Kün Han'ın diğer tarafında yakında oturup pay ve taht alan halka açıklandı.

Kök Han'ın sol yanında oturup paylarını almıştır.

Kün Han'ın yanında o çadırda Kök Han'ın büyük oğlu Bayındır oturdu. Onun payı sol yan, kalça kemiği doldu. Beçene doğradı Kırgız at tuttu.

İkinci çadırda Kök Han'ın küçük oğlu Çavdar oturdu. Sol yanı, kalça kemiği onun payı oldu. Çepni doğradı Karcım at tuttu. Üçüncü çadırda Tag Han'ın büyük oğlu Salur oturdu. Sol aşıklı onun payı oldu.

Eymir doğradı Kalaç at tuttu. Dördüncü çadırda Dağ Han'ın küçük oğlu Ala Yuntlu oturdu. Sol kuyruk kemiği payını aldı. Üregir doğradı Tekin at tuttu.

Beşinci çadırda Teniz Han'ın büyük oğlu İgdir oturdu. Onun payı sol ilik oldu. Bigdüz doğradı Kınık at tuttu.

Altıncı çadırda Teniz Han'ın küçük oğlu oturdu. Sol yanı kalça kemiği aldı. Horasanlı doğradı Sayar tuttu.

22. Oğuz Han'ın Torunlarının Adı ve Kuşlarının Sıfatı ve Damgalarının Sureti

Kayı yani dayanıklı ve güvenilir olmak ve damgası budur.

Ve kuşu

Şunkar'dır. Ala Konılı yani muvafık damgası budur.

Ve kuşu Köykönek'dir.

Kara Öyli yani faydalı ve iyidir, damgası budur. Vekuşu Göbek Sarı'dır.

Yazır yani iller büyüğü damgası budur. Kuşu Torumtay'dır. Yafır yani halka

yıkmak damgası budur. Kuşu Kırgu'dur. Dodurga yani yurt almaklık

damgası budur. Kuşu Karçığay'dır. Baydilli yani cem olmak damgası budur.

 Kuşu Köçüken'dir. Afşar yani çevik savaş kılmaklık. Damgası budur.

 Ki hayrgah evinin eşiği surette durur ve kuşu Cürre Laçın'dır. Kızık yani

pehlivan ve sipehsarlar damgası budur. Kuşu Serinçe'dir. Bigdili yani din

işlerinde yetkisi olan ve sözü hürmetli damgası budur. Kuşu Behrin'dir. Karkın

yani devletlik ve nimetten doymuş, damgası budur. Kuşu Su Bürkütü'dür.

Bayındır yani mal sahibi, damgası budur. Kuşu Laçın Beçene yani her işte sıkı

kalmak damgası budur. Kuşu Ala Toğnak'dır. Çavdır yani namusluk damgası

budur. Kuşu Buğdayık'dır. Çepni Bahadır damgası budur. Kuşu

Hümay'dır. Salur yani kılıçlı damgası budur. Kuşu Bürküt'tür. Eymür yani

baylık damgası budur. Kuşu Necari'dir. Ala Yuntlı yani ala atlı damgası budur.

 Kuşu Yağılbay'dır. Üregir yani iş etmeklik damgası budur.

Kuşu Biku'dur. İğdır yani ulu demek damgası budur. Kuşu Karçığay'dır.

Bügdüz yani hizmetkâr damgası budur. Kuşu İtelgu'dur. Yıva yani

bülent mertebe damgası budur. Kuşu Tuygun. Kınık yani aziz demek

damgası budur. Kuşu Karçıgay'dır.

23. Tuman'ın Dünyaya Gelmesinin Beyanı

1. Duyılı Kayı yaş sahibi insandı. Vakti tamam olunca vefat etti.
2. Bir yakın kardeşi Irki vardı. O cenaze sahibi oldu. Korkut başta olmak üzere tüm halk yığılıp geldi. Cenazede Duyılı Kayı'nın bir eşinin hamile olduğunu öğrendiler.
3. Vakit tamam olunca Han'ın haremi doğurdu. Toy kuruldu. Korkut Ata'dan güzel isim koymasını istediler.
4. Korkut Ata, Tuman ismini koydu.

24. Tuman Oğlu Yavı'nın Kanlı Adını Alması

1. Tuman'ın Köl İrki'nin kızıdan bir oğlu oldu. Yavlı adı verildi.
2. Yavı bir gün yiğitlerle oynarken dikenli bir ağacı, yiğidin başına vurdu. Yiğit öldü.
3. Babası Tuman bu olaydan sonra oğluna Kanlı Yavı adını verdi.

25. Buğra Han Oğlu Kuzı Tekin Zikri

1. Buğra Han'ın üç oğlu vardı. İl Tekin, Kuzı Tekin, Big Tekin.
2. Buğra Han'ın görklü akıllı bir hatunu vardı. Hatunu vefat ettikten sonra çok üzüldü. Bir yıl yas tuttu.
3. Kuzı Tekin, babasının bu haline çok üzüldü. Bir gün ava çıkardı. Avdan sonra babasına sunduğu yeniden evlendirme fikrini babası kabul etti.
4. Kuzı Tekin, babasına Avşar ilinden genç, görklü bir kız aldı.
5. Gençlik ve güzelliğine güvenen kız, Kuzı Tekin'in kendisine âşık olduğunu düşündü. Babası adı altına kendine alıyor diye düşünüp kabul etti.

6. Evlendikten sonra Kuzı Tekin' e açılan üvey annesi, reddedilince ona hatunları ile birlikte bir oyun hazırladı.

7. Bir hatununu, Kuzı Tekin'in ayakkabılarını çalmaya gönderdi. Bir gece kar yeni yağdıktan sonra o hatun, Kuzı Tekin'in çadırından, Han'ın çadırına yürüdü. Sabaha yakında üvey annesi feryat ederek Kuzı Tekin'in ona saldırdığını söyledi.

8. Oba halkı ikiye bölündü. Han avdan döndüğünde bu olayla karşılaştı. Üvey annesinin hatunları gerçeği itiraf etti.

9. Kuzı Tekin, kadını cezalandırdı. Atası vefat edince atası tahtında kırk yıl saltanat sürdü.

26. İrek'in Dünyaya Gelmesinin Zikri

1. Beçene ilinin Toymaduk adlı bir padişahı vardı. İnkeş'in evini yağmalayıp Kaçaklı adlı hatunu esir aldı.

2. İnkeş, Kaçaklı hatunu geri aldıktan altı ay sonra erkek evlat oldu. Adını İrek koydular.

27. Kadınların Adası

1. Tarihlerin yazdığına göre bir ada vardır. Bu ada kadınlarının hamileliğin sebebi şudur: Bir çeşmede gusül alırlar ve kız oğlan kız hamile kalırlar.

28. Işıktan Gelen Doğum

1. Güzellik ikliminin kadını Alankuva, bir gece çadırında uykundaydı. Bir ses işitti. Çadırdan bir ışık girdi. Ses, ela göze dönüştü. Alankuva ile yakınlaştı. Daha sonra Alankuva hamile olduğunu anladı.

2. Akrabaları ve kardeşleri Alankuva'nın bu haline inanmadı. İftira attılar.

3. Bir gece kardeşleri uyanırken o ışık tekrar geldi. Alankuva'nın kardeşleri inandı. Tövbe ettiler.

4. Alankuva'nın üç oğlu oldu. Üçünü oğlu Yüzencir Han. Cengiz soyu Yüzencir Han'a dayanır. Yüzencir Moğol dilinde kurt olarak isimlendirilir.